CATECHIS-

mus, siue prima Institutio, Disciplináque Pietatis Christianæ, Latinè explicata.

* * *

Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et vera mentem Relligione cupis:
Hic liber, atque labor votum dabit vnus vtrũq́,
Commoda sic vno bina labore feres.

LONDINI
Apud Iohannem Dayum.

Anno. 1576.

Cum gratia & Priuilegio
Regiæ Maiestatis.
Per Decennium.

E. 2. 24.

REVERENDISSIMIS

in Christo Patribus, ac Dominis, D. Archiepiscopis, Cantuariensi, & Eboracensi, aliisq; reuerendis patribus, Episcopis Ecclesiæ Anglicanæ, vigilantissimis, fidelissimisq; pastoribus.

Vum mente tota in hanc curam incumberem, omnémque adeò operā in primis adhibendā esse existimem, vt pietatis doctrina, quanta fieri potest synceritate, pueris, qui sunt Reipub. quasi seminaria, tradatur, ne vel teneri ipsorum animi prauis opinionibus imbuantur, vel ab ijs, quæ recta sunt, discendis eorum mentes obscuritate nimia auertantur, aut retardentur: pro ea qua patriam iuuentutem beneuolentia prosequor, statui omni ope atque opera mihi enitendū esse, vt illius pia studia promouerem, & Christianæ religionis summam ratione atque compēdio ad puerilem captum non incommodo, dilucidè atque explicatè proponerem. In quo Catechismo (sic enim nostri vocant) non putaui minutis interrogatiunculis, breuibúsque responsis, quasi punctis quibusdam, quod proposui, efficiendum esse: neque satis esse, nudis tantùm assertionibus, asseuerationibúsque vniuersa breuiter simplicitèrque affirmare: nisi causas etiam aliquas, rationésque rerum afferrem

Deut.6.b.7. & 11.c.19.&. 31.b.12. Psal,132.b.12 Mar.10.b.13. Luc.18.d.15.

rem, atque ſubïcerem. Et quò maior fides atque authoritas rebus adiungeretur, teſtimonia Diuina ex ſacris literis in margine libri paſsim notaui, quibus ſibi quiſque, vel alïs, cùm hærent, ſatisfacere poſsit. In hoc etiam Catechiſmo curam & diligentiam adhibui, vt incorrupta Latini ſermonis integritas, quoad eius fieri poſſet, vbique ſeruaretur: vt Latinitatem pariter atque pietatem vno eodem labore pueri noſtri addiſcere poſſent. In paucis tantùm quibuſdam, vel ſingulis, vel continuatis atque coniunctis verbis, quæ noſtra ſunt propria, & Chriſtianæ religioni peculiaria, tametſi Ciceronis, & proxima illi ætate Latinis hominibus inaudita, ſynceræ noſtræ potiùs pietatis, quàm emendatæ loquutionis rationem habẽdam eſſe exiſtimaui: itaque in contextu quidem orationis ea non mutaui. Verùm ne qui Latinè & purè loqui volunt, quicquam vel hac in parte deſiderarent, vbi à communi more verborum Latinorum diſceſsum fuerit, & quibus ea vocabulis, atque loquendi formis poſse explicari putem, in fine libri commonſtraui. Quòd autem orationis genere fuſo, atque profluente potiùs, quàm exili atque ieiuno vtor in hoc Catechiſmo, doctiſsimorum ex veteribus iudicium, conſiliúmque in eo ſum ſequutus: qui quum vbertatem quidem orationis ætate, ſtylôque facilè depaſci poſſe putent, ſiccitatem eius puerilibus ingenïs, non minùs quàm teneris plantis ſoli ſterilitatem, noxiam eſſe arbitrantur. Quàm etiam ob cauſam lectiſsimos verborum, ſententiarumq; floſculos vndique decerptos, maximè ex Ciceronis hortulis, tranſtuli atque inſerui in hunc Catechiſmum, illis tãquam ſtellis quibuſdam orationem notans atque illuminans. Nam vt de tota religione purè & emendatè, ita de quibuſdam etiam capitibus copioſè ſplendidéque putaui dicendum eſſe: vt permagni rei momenti atque ponderis, verborum, ſententiarúmque floribus

Mat. 12. a. 3. 5. & 19. a. 4. & 21. b. 16. d. 42, & 22. c. 31. Ioh. 5. f. 39. & 7. g. 52. Act. 17. c. 11.

bus conſperſæ, puerilibus ſenſibus blandiẽtes, & quaſi odorum ſuauitates afflantes, illorum animos illaberentur iucundiùs, faciliùs perciperentur, ac ſemel memoriȳs pectoribuſque iuuentutis inſidentes, hærentéſque penitùs, & quaſi infixæ perpetuò retinerentur, atque cuſtodirentur. Non defuturos ergò arbitror, qui lenitatem & æquabilitatem orationis alicubi requirent, & deſiderabunt: vt quibus vnus orationis ſonus, idemque perpetuò ſtylus placebit. Quòd ſi querentur etiam libellũ, dum ea quæ paucis cognoſci poſſent, pluribus ſunt verbis amplificata, iuſtum modum magnitudinemq; exceſsiſſe: cogitent omnia pueris quàm apertiſsimè planiſsimèque eſſe explicanda: qui quum in ſcholis tam multos annos ſedere ſoliti ſint, ferè vt Latinè tantùm loqui diſcerent, id eos conſequi ex pietatis Chriſtianæ libris ne inuideant, quod ex Poetarum profanis, fictiſque, & interdum impijs, atque impuris fabulis doceri anteà ſolebant. Sed & ipſis breuitatis amatoribus ſtatui morem gerere, eundémque hunc Catechiſmũ edere exiguo libello, quàm poteſt fieri breuiſſimè, ita arctatum, vt arctiùs ferè aſtringi nõ poterit, in quo magna paruis, longa breuibus, lata anguſtis, multa paucis permutata reperient: vt quibus hic liber, vt productione lõgior, non placebit, libellus ille, vt contractione breuior, non diſpliceat. Verùm cùm in Catechiſmis ferè omnibus ea chriſtianæ religionis capita explicentur, quæ Symbolo Apoſtolorum, Decalogo, & Oratione Dominica continentur, nõ eſt in illis, vt ſanè nec eſſe poteſt, vſq; adeò magna in tradẽdi ratione varietas. Quid enim piè & vtiliter de præcipuis noſtræ religionis capitibus excogitari poteſt, quod ab aliquibus, ac ſæpè quidem à multis illorum, qui eadẽ anteà tractarũt, dictũ iam non fuerit? Et qui Decalogũ, Symbolum Apoſtolorum, & Orationem Dominicam interpretãdam ſumpſerit, eundẽ, quem in ipſis rebus inue-

nerit ordinem, niſi perturbare permiſcereq; omnia velit, neceſſariò ſequi oportet. Alij quidem primo loco de Lege, ſecundo de Fide tractarunt: alij ne ſimiles per omnia viderentur, contrarium in his ordinem, quod ſanè pertenue diſcrimen eſt, ſunt ſequuti. Nam de Oratione & Sacramentis poſt legem atque fidem omnes ferè tractarunt: Alium ergò ordinem inſtituere, qui non ſit iam ab aliquo præoccupatus, nemo certè, niſi omnem omninò ordinem velit inuertere, vllo modo poteſt. Hæc mihi hoc loco putaui eſſe commemoranda, quod exiſtimem non defuturos, qui & eadem me, & eodem etiam ordine multa, quæ ſunt ab alijs quibuſdam anteà perſcripta, tradidiſſe in hoc Catechiſmo, conſequerentur. In quo ſanè iniurij æquis omnibus videri poſſunt, quum quod immutari rectè nõ queat, non eſſe mutatũ cauſabuntur. Hunc Catechiſmum Reuerendiſs. patres, viri omni doctrina, & virtute ornatiſſimi, qui ſummum dignitatis gradum in Eccleſia Anglicana tenentes, ſacris præeſtis, & rebus præſidetis Eccleſiaſticis, veſtro iudicio permitto: quem ſi amplißimi ordinis veſtri authoritate cõprobatum, iuuentus noſtra in manus ſumpſerit, ſummo id Reipub. Chriſtianæ commodo futurum eſſe, in ſpem maximam, & quemadmodum confido, certiſſimam, verißimamq; adducemur.

Veſtri ſtudioſißimus, obſeruantiſſimusq;

A. N.

MAGISTER. AVDITOR.

VUm præceptorem discipulis suis alterum patrem, parentemq;, non corporum, sed animorũ esse oporteat: ad officij mei rationem pertinere video, charissime fili, non tam literis te atque moribus liberaliter instituere, quàm mentem tuam animumq; tenerum bonis opinionibus & vera religione imbuere. Puerilis enim ista ætas non minùs præceptis sanctis ad pietatem, imò multò etiam magis, quàm ingenuis artibus ad humanitatem est informanda. Quamobrem consentaneum putaui, quæstiunculis quibusdam tecum agere, vt certò sciam, num rectè an secùs in ea re studium operamq; posueris.*

Præceptoris officium.

Pietas puerilis.

*Gene.18.c.19. Deut.4.b.9. 10.&31.b.12. 13. Psal.78.a.3.4. &c. Mat.19.b.13. 2.Tim.3.d.15.

AVDITOR. Et ego, præceptor venerande, quantum ea, quæ me ex sacris literis edocuisti, animo percipere, & memoria custodire potui, quantũq; audita reminisci & recordari in præsenti possum, quæsitis à te libenter respondebo.

MAGISTER. Agè igitur, dic mihi, mi fili, quænam ea sit religio quam profiteris.

A. Eam præceptor venerande religionem profiteor, cuius author magistérq; est CHRISTVS Dominus,

Christiana Religio.

minus, quæq; ob eã ipſam cauſam proprio & vero nomine, CHRISTIANA appellata eſt: vt & qui eam profitentur, † CHRISTIANI nuncupati ſunt.

Nomen ab authore.
†Act.11.d.26.

M. Agnoſcis igitur te Chriſtianæ pietatis & religionis cultorem, ac CHRISTI Domini noſtri atque præceptoris diſcipulum?

A. Id equidem agnoſco, atque * ingenuè & liberè profiteor: quin & vniuerſæ * fœlicitatis meæ ſummam in eo pono, tanquam in ſummo hominis bono, vt ſine quo conditio noſtra, quàm quorumuis brutorum multò eſſet infœlicior futura.

*Rom.10.b.9. 10.
†Pſal.[illegible].&33. c.12.
Ioan.3.c.18. c.36.

Definitio.

M. Religionis ergò atque pietatis Chriſtianæ, cuius eſt grauiſſimum ſanctiſſimumq; nomen, vim & naturam mihi definitione aliqua breuiter explicari velim.

A. Religio Chriſtiana, eſt * verus piuſq; Dei cultus, & obſeruatio præceptorum illius.

* Deut.4.a.1.2. & 10.b.12.
Pſal.119.a.4.
Mat.4.b.10.
Ioan.4.c.24.
†Pſal.1.a.2. & 78.a.1.& 119.toto.

M. Vnde eam diſcendam eſſe putas?

A. Non aliundè profectò, quàm ex cœleſti Dei ipſius * verbo, quod nobis ſacris literis deſcriptum tradidit.

Ioan.5.g.39.
2.Tim.3.d.15.

M. Quænam ſunt ea ſcripta, quæ verbum Dei, & Sacras literas nuncupas?

A. Non alia, quàm quæ per * Moſen & prophetas ſanctos, Dei optimi maximi amicos, Diuini ſpiritus inſtinctu, in Veteri teſtamento primùm, deinde clariùs in Nouo teſtamento, per † Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Dei filium, atque ſanctos eius * Apoſtolos numine Dei afflatos diuulgata

*Exod.32.d. 15.16.
Deut.4.a.1.
Pſal.103.a.7.
Luc.16.g.29. 31. & 24.c.27. d.44.
2.Pet.1.d.20.
†Ioan.1.a.5.9. & 8.b.12.
Heb.1.a.1.2.
*Mat.28.d.20.
Ioan.20.f.22.
Act.2.a.4.
Ephe.3.a.5.

uulgata sunt, & ad nostram vsque ætatem integra † conseruata atque illæsa. †Esa.40.b.8. Mat.5.c.18. Luc.16.d.17.

M. *Cur verbum suum Deus ita nobis Scripturis manifestare voluit?*

A. Quoniam Dei optimi maximi voluntatem, in cuius* cognitione atque erga eum obedientia vera pietas sita est, ipsi ex nobis, quæ cordium nostrorum sunt † tenebræ, intelligere non possumus: misertus nostri Deus eam nobis * patefecit, atque illustrauit, illustatamq; in vtriusque † testamenti volumine, quæ sacræ * Scripturæ dicuntur, reliquit: ne † incerti huc illuc ferremur, sed per cœlestem eius doctrinā veluti aditus quidam nobis in cœlum daretur. *Mat.7.c.21. & 12.d.50. Heb.10.g.36. 1.Ioan.2 c.17. †Ioan.1.a.5. 1.Cor.1.c.21. Ephe.4.c.17.18. *Sapien.9.d. 16.17. Act.26.d.18. 1.Pet.2.b.9. †Gal.4.c.24. Heb.8.b.6. &9.d.15.

M. *Cur Dei verbum Testamenti appellatione nuncupas?* * Mar.26.f.56. 2.Tim.3.d.16. †Mat.22.c.29. Marc.12.c.24.

A. Quia in Religione suscipienda, caput esse cōstat, intelligere quæ sit * voluntas Dei immortalis, testamenti verò nomine non voluntas solùm, sed & † suprema etiam, atque immutabilis voluntas significatur: monemur ne aliud in* religione sequamur aut quęramus amplius, quàm à Deo ibi docemur: sed vt vnus est verus Deus, ita vnus sit vnius Dei pius cultus puraq; religio. Alioqui nouas nobis quotidiè † cōmentitias religionis fingeremus, & sua cuiq; genti, sua cuiq; ciuitati, sua cuiq; homini esset religio. Imò non religionem & veram pietatem, virtutum omniū initium atque fundamentum, sed superstitionem mendacem pietatis vmbram, ducem ad res gerendas haberemus: id quod *Mat.7.c.21. & 12.d.50. †Galat.3.c.15. 17. * Deut.4.a.2. 5.d.32.&.28. b.14. †Mat.15.a.3. 4.5.6.9.

Deut.12.c.31. 32.& 13.2.3.4. Rom 1.c.23.

ex priſcarum * gentium in rebus alioqui humanis ſapientium varijs innumeriſq; non religionibus, ſed ſuperſtitionib⁹ pluſquam anilibus ipſa eſt luce clarius.

M. Omnia ergò ad pietatem ſalutemq; neceſſaria in verbo dei ſcripto contineri affirmas?

* Deut. 13,2.4. c.18. Pſal.12.b.6.& 18.d.29.& 19. b.6.&c. Ioan.4.d.25. 1.Cor.1.c.19. & 2.b.6. Galath.1. a.8.9. Coloſ.1.d.25. † Deut.4.a.2. g.40. Pro.30.a.6. Eſa.30.d.21.

A. *Certè: eſſet enim intollerabilis impietatis atq; dementiæ exiſtimare, vel Deum imperfectam doctrinam reliquiſſe: vel homines, quod ille non perfecerit, abſoluere potuiſſe: Itaque Dominus ſeueriſſimè interdixit, †ne verbo ſuo quicquam adderent vel ſubtraherent: néue ab eo ad dextram vel ſiniſtram declecterent.

M. *Si hoc verum ſit quod aſſeris, quorſum tam multa in Conciliis & conuentibus Eccleſiaſticis ſæpiùs decernuntur, & à doctis hominibus in concionibus docentur, vel ſcriptis traduntur?*

A. Hæc omnia, vel ad obſcuros verbi Dei locos interpretandos, & ad emergentes controuerſias tollendas: vel ad externam Eccleſiæ gubernationem conſtituendam pertinent, non vt noua de religione dogmata prodantur. * Omnia enim ad ſalutem neceſſaria: quomodo videlicet pietas, ſanctitas, religio purè & caſtè Dei numini tribuendæ ſint: quæ præſtanda ſit Deo obedientia, ad quam ſolam piæ vitæ ratio inſtituenda eſt: quæ collocanda in Deo fiducia: quomodo item inuocandus ſit Deus, illiq; accepta referenda bona omnia: quæ in myſterijs Diuinis peragendis obſeruanda ratio: huiuſmodi inquam, ex verbo Dei diſcenda

* Deut.32.a.4. 19.a.6.7.&c. Pſal.119.toto. 2.Timoth.3. d.15.16.17.

ſunt,

sunt, sine cuius cognitione ista vel ignorantur prorsus, vel absurdissimè fiunt, ita vt infecta esse præstiterit. Sicut & Dominus ipse alicubi testatur, † Scripturarum ignorantiam, errorum omnium esse matrem: ipsèq; etiam docens, verbum Dei *scriptum ferè allegat, & nos ad discendum ex illo relegat. Ob hanc igitur causam, & antiquitùs in templis verbum † Dei publicè legebatur, adhibitis etiam, si quando illorum copia erat, interpretibus, sicuti ex sacris historijs liquet: & Dominus ipse in cœlum mox ascensurus, Apostolis, quos selegerat, in mandatis præcipuè dedit, *vt vniuersos orbis terrarum mortales verbo suo instituerent: & eius exemplum insequutus Paulus, † in Ecclesiis constituendos esse decreuit, qui populum docerent, quòd intelligeret, fidem, & quæ ad pietatem pertinent omnia, ex lectione* & auditione verbi Dei pendere. Itaq; † Apostolos, doctores, prophetas & interpretes, in Ecclesia Dei maximè esse necessarios.

† Mat.22. c.22. Ioan.20.b.9. Act.13.d.27.
* Mat.19.a.4. & 21.b.13. Marc.7.a.6. Luc.10.c.26. Ioan.5.g.39.
† Act.13.c.15. d. 27.& 15.d. 21,
*Mat.28.d.20. Mar.16.c.15. Ioh.21.c.15.
† Act.14.d.23
*Rom.10.c.14. d.17.
† 1.Cor.12. d.28. Ephe.4.c.11.12.

M. *Hos ergò doctores atque interpretes audiendos esse censes?*

A. Non minùs quàm ipsum Dominum si præsens adesset, quoad ea tantùm tradant, quæ à Domino acceperũt. Quod & ipse testatur dicens: *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Imò & his verbi sui Præconibus † ligandi atq; soluendi potestatem dedit, vt quorum peccata in terris illi per Dei verbum condonarint, vel detenuerint, ea vel condonata, vel detenta essent in cœlo.

* Mat.10.c.20. d.40.& 19.d. 19.20.
Luc.10.c.16. Ioh.13.c.20.
† Mat.16.c.19. & 18.c.18. Ioh.20.c.22.

M. *An istos satis est semel de religione disserentes*

tes audiuiſſe?

*Mat.10.c.22. & 24.b.13. Luc.9.g.62. Rom.11.c.22. 1.Cor.9.d.24. 2.Tim.3.d.14. †Iudic.3.a.7. Pſal.206.a.7. b.14. Hiere.2.g.32. Luc.24.d.25, *Act.13.c.15. d.25.& 15.d. 21.

A. *Chriſti nos diſcipulos vſq; ad finem, vel potiùs ſine fine eſſe oportet. Parũ eſt ergò incœpiſſe, niſi perſeueres. Et quæ noſtra eſt† tarditas atque obliuio, ſæpè docendi, atq; admonendi ſumus, extimulãdi ſępè, & quaſi auribꝰ vellicãdi. Semel enim, aut rarò audita, facile excidere ſolent. Et eam ob cauſam (vt anteà dictum eſt) *ſingulis Sabbatis (ſicut ex hiſtorijs ſacris apparet) confluẽte ſimul multitudine, legebatur publicè verbum Dei, & eius interpretes, ſi qui adeſſent, audiebantur. Quæ cõſuetudo, & in noſtris hodie Eccleſijs ex apoſtolica adeoq; diuina ordinatione eſt recepta.

M. *An ergò verbum Dei peregrina lingua, & populo ignota legendum eſſe cenſes?*

A. Id verò eſſet Deum pariter, atque eius populũ craſsè irridere, atq; vtroq; impudenter abuti. Nam

†Deut.4.b.10. Deut.13.c.11. 12.13. Ioſue.8.g.35. 2.Par.34.g.30.

cùm Deus verbum ſuum omni ætati † atque ſexui clarè legi mandet, vt omnes videlicet intelligant, & diſcant timere Dominum Deum ſuum, ſicuti ipſe in verbo ſuo diſertè teſtatur: ridiculum cùm primis eſſet, verbum Dei ad eius populũ docendum, ab ipſo Deo deſtinatum, populo lingua ipſi incognita, vnde nihil diſcere poſſint, prælegere. Sed

1.Cor.14.d.16.

& diuus Paulus de ea re clarè diſſerit: *itaq; concludit, indoctum populum non poſſe reſpondere AMEN, ad eam gratiarum actionem, quam non intelligat: ſed legentem, audienteſq; mutuò ſibi

†1.Cor.14.c. 11. *d.19.

†barbaros futuros, ſi quid in cœtu ſit dictum, quod non ab his qui interſunt, percipiatur: *ſeq; adeò

malle

malle in Ecclesia Dei quinq; verba intellecta loqui, quàm decem millia non intellecta.

M. Satisne ergò munere nostro defuncti erimus, si operam dederimus, vt audiamus, intelligamusq; verbum Dei?

A. Minimè: verbum siquidem Dei nõ audire modò & intelligere, sed † firma animi assensione, vt veritatem Dei de cœlo delapsam, amplecti, & ex animo amare, * dociles item nos eidem præbere, mẽtesq; nostras in eius obsequium formare oportet: vt cordibus semel infixum, altas illic radices agat fructumq; piæ vitæ, ad eius regulam institutæ proferat: vt ita in salutem nobis, sicuti destinatum est, cedat. † Constat ergò omni studio enitendum esse, vt in eo legendo, audiendo, meditando, tum priuatim, tum publicè proficiamus: proficere autem nullo modo possumus, si ignota nobis lingua proponatur.

†Psal.1.a.2.& 19.b.8.9.10. Mar.16.d.16. Ioan.20.g.27. 29.31. Act.13.g.48. *Deut.31.c.12. 2.Par.34.g.31. Luc.11.d.28. Ioan.5.d.24. Iacob.1.d.21. 22.23. †Deut.17.d.19. Ios.1.b.8. Psal.1.a.2.

M. Verùm an legendo tantùm Dei verbum, illudq;, & eius doctores sedulò audiendo, ad eam, quam dicis, perfectionem perueniemus?

A. Quia Dei sapientia est, frustra in ea, vel docẽda, vel discenda, homines operam ponerent, nisi * Deus magisterio spiritus sui corda nostra instituere dignaretur: sicuti Paulus docet, † frustra vel plantari, vel irrigari, nisi Deus incrementum dederit. Itaq; vt sapientiam Dei, in eius verbo abscõditam, intelligamus, * ardenti precatione à Deo petendũ est, vt spiritu suo mentes nostras, tenebris † plusq; Cimmerijs offusas, illustret, hunc enim cœlitùs de-

*Deut.29.a.4. Luc.24.c.25. 27.g.45.46. Act.16.c.14. 2.Cor.4.b.6. †1.Cor.3.b.7. *Psal.86.c.11. & 119.c.33.& 34.35. †Mar.6.g.52. Ioan.1.a.5. 1.Cor.2.d.14.

† Ioan.16.b.13. missum † Doctorem in omnem nos veritatem perducturum Dominus antè promisit.

M. Vniuersum illud Dei verbum in quas præcipuè partes distribuis?

Partitio Verbi Dei. A. In Legem, & Euangelium.

M. Hæc duo quomodo distinguuntur?

Mar.22.d.36. Marc.12.c.30. 1.Ioh.3.d.23. †Leuit. 26. toto. Deut.5.d.32. & 28.toto. Ioh.14.b.15. c.21.23. *Mar.1.b.15. & 16.d.16. Luc.5.f.32. & 24.g.47. Ioan.1.b.17. Act.2.f.38. Rom.1 b.16. Gal.3.b.13. A. Lex, officia tum pietatis erga Deum, id est, verum Dei cultum, tum * charitatis erga proximum, describit: exactamq; nostram † obedientiam seuerè requirit, atq; exigit, & obsequentibus vitam æternam pollicetur: minùs verò obsequentibus minas proponit, & pœnas, adeoq; mortem perpetuã denuntiat. Euangelium * Dei promissiones continet, & violatoribus Legis, modó eos admissi pœniteat, propitium fore Deum, per fidem in Christum, pollicetur.

† *Rerum dictarum summa.* *M.* † *Verbum ergò Dei, voluntatem nos eius docere, & omnia ad salutem necessaria continere, in eóque meditandum esse diligenter, eiusq; Doctores atque interpretes sedulò audiendos, super omnia verò doctorem nobis cœlitùs precatione esse impetrandum, quid item sit illud, & ex quibus constet partibus, hactenus à te est explicatum.*

A. Ita est.

M. Quoniam igitur ex verbo Dei, tanquam ex fonte quodam dimanat religio Christiana, vt anteà verbum Dei, ita nunc & religionem ipsam, quæ ex verbo Dei haurienda est, mihi in suas partes, & veluti membra, distribue: vt quò referenda sint singula, & ad certas quasi metas dirigenda, liquidò statuamus,

ſtatuamus.

A. Vt verbi Dei, ita & religionis duæ præcipuæ ſunt partes: * Obedientia, quam Lex, perfecta iuſtitiæ regula, exigit: & fides, † quam Euangelium, quod promiſſiones de Dei miſericordia cõplectitur, poſtulat.

Religionis partitio.

*Leui.26.a 3. b.14. Deut.11.d.26. Ioan.14.b.15. c.21.23.24. *Mar.1.b.15. &.15.d.15.16. Rom.1.a.5.b. 16.& 3.c.22. & 4.toto.

M. Videntur tamen aut plures, aut non eædem eſſe religionis partes: alijs enim interdum nominibus in partiendo vtuntur Sacræ literæ.

A. Verum id quidem eſt: nam alicubi in fidem *& charitatem, alicubi in † pœnitentiam & fidem, religionem totam partiuntur: pro Obedientia enim aliquando ǂ charitatem, quæ per legem in Deum atque homines perfecta requiritur: aliquando verò, quia neq; obedientiam, † neq; charitatem, quam debemus, præſtamus: * pœnitentiam, peccatoribus ad Dei miſericordiam conſequendam maximè neceſſariam, ſubſtituunt. Quibuſdam, qui plures partes volunt: prima eſt, † Cognitio debiti officij ex Lege, & damnatio per Legem ob deſertum, repudiatumq; officium: ſecunda, *Cognitio fiduciaq; liberationis ex Euangelio: tertia, † Precatio imploratioq; Diuinæ clementiæ atq; auxilij: quarta, * Gratiarum actio pro liberatione cæteriſq; beneficijs Diuinis. Sed vtcunq; nominibus varient, res eædem ſunt, & ad duas illas præcipuas partes, Obedientiam & Fidem, in quibus omnis religionis noſtræ vis & natura continetur, cætera omnia referuntur. Quum enim inuocationem & gratiarum actionem, & iſtis con-

Gal.5.a.6. 1.Ioh.3.d.25. †Mar.1.b.15. ǂMath.22.d. 37.39. Marc.12.c.30. 31.33. †Pſal.14.a.2. Rom.3.b.9. *Math.4.c.17. Marc.1.b.15. Act.2.f.38. †Rom.3.c.20. & 7.b.7.

*Rom.3.c.21. Galat.2.c.16. †Pſal.32.a.5.6. Rom.10.c.12. *2.Cor.1.c.11. & 2.d.14. Ep.5.a.4.c.20. Phil.4.a.6. Col.3.c 17.

iunctissima mysteria Diuina, quæ Sacramenta dicuntur, pleriq; vt partes adiungant, hæc quidem prioribus illis duabus continentur. Nemo enim vel fiduciæ vel obedientiæ officio erga Deum defungi rectè potest, qui non premente eum aliqua necessitate, ad ipsum confugere, & omnia illi bona accepta referre, cumq; vsus & tẽpus postulat, mysterijs eius sacris ritè vti velit.

M. *Assentior quidem tibi, quòd omnia ad has duas partes referri possint, si quis accuratiùs ista, & paulò subtiliùs pertractare cupiat. Verum quoniam accuratissima partiendi ratio à pueris non est exigenda, malim vt in plures partes, pingui quadam Minerua, religionem distribuas, quò dilucidior res tota sit. Crassiùs ergò modo apertiùs ista tractemus.*

A. Quando ita visum est, pingui (vt dicis) Minerua mecum agere, possem non incommodè, ex duabus, quatuor partes efficere, religionemq; totam in Obedientiam, fidem, inuocationem, & sacramenta distribuere.

Religionis partes quatuor.

M. Agè ergò, quum nostram hanc religionis tractationem, quàm explicatissimam esse cupiam, huic ordini insistamus: vt primò loco de Obedientia, quam Lex requirit: secundo, de fide, quæ Euangelij promissiones respicit & amplectitur: tertio, de inuocatione, & gratiarum actione, quæ sunt coniunctissimæ: quarto & vltimo loco, de Sacramentis mysterijs Diuinis percontemur.

A. Et ego, præceptor venerande, sicuti ex te audiui,

diui, & ſtudioſè, vt eſt puerorum captus atq; memoriola, didici, interroganti tibi libenter reſpondebo.

Prima pars de Lege & Obedientia.

M. *Quum ergò * Obedientia noſtra, de qua primùm nobis dicendum eſt, ad normam legis Diuinæ ſit reuocanda, neceſſe eſt vt legis vim atq; naturam vniuerſam priùs excutiamus: qua cognita, & explorata, quæ, & qualis noſtra debeat eſſe obedientia, ignorari non poteſt. De lege itaq; quid ſentias, dicere ordire.*

Leui.26.a.5. b.14. Deut.10.b.12. & 28.toto. Pſal.119.a.4. Luc.10.c.25. Ioan.14.b.15. c.21.23.24. Iacob.2.b.10.

A. Legem Dei iuſtitiæ, quæ ab homine exigitur, ‡perfectam & omnibus numeris abſolutam regulam eſſe ſentio, quæ *iubet ea quæ faciẽda ſunt, prohibetq; cõtraria. In hac lege Deus omnia ad volũtatem† & arbitrium ſuum reuocauit, vt nulla ipſi neq; erga ſe, neq; erga homines pietas probari poſſit, niſi ea ſola, quæ ad huius regulæ amuſſim per omnia quadret. Fruſtrà ergò mortales ſuo ſibi ‡arbitratu, pietatis rationes confingunt. Legem enim ſuam Deus, vt certiſſimam, tum cultus Diuini, * tũ officiorũ erga homines regulam, duabus† deſcriptam tabulis nobis propoſuit: ſimulq; * Obedientia noſtra nihil, quod quidem in terris fiat, ſibi gratius acceptiúſue eſſe demoſtrauit.

‡Dent.4.a.2. & 5.c.32.& 32.a.4. Pſal.19.b.6.7. *Exo.20.toto. Deut.5. Eſa.30.e.21. †Deut.6.c.17. 18.& 13.d.18. Rom.12.a.2. Ephe.5.c.17.& 6.b.7. Col.1.c.9. ‡1.Reg.15.e.22. Eſa.29.c.13. Mat.15.a.3.9. *Math.22. d.36.40. 1.Ioh.3.d.23. †Exo.31.d.18. & 34.d.28.29. Deut.4.d.13. *Deut.5.d.23. & 10.c 12.& 11.d.26. Mat.19.c.16. 1.Ioh.3.d.24. †Deut.6.b.5. Mat.22.d.36.

M. *Prior tabula quo eſt argumento?*

A. * Quæ ad pietatẽ in Deũ noſtrã pertinent tractat, & prima quatuor legis præcepta cõplectitur.

M. *Secunda verò?*

*Mat.22.d.39. Rom.13.c.8.9. Gal.5.c.14. †Exo.34.d.28. Deut.4.b.13.

A. Charitatis ſiue amoris* mutui inter homines, officia declarat, & ſex reliqua præcepta continet. Ita in ſumma† decem omnino præceptis tota Lex abſoluitur: cuius rei gratia, Decalogi nomen Legi inditum eſt.

M. *Recita mihi, primæ tabulæ primum præceptum.*

†Exo.20.a.1. 2.3. Deut.5.a.6.7. Pſal.81.b.8.9. Mich.6.a.4.

A. Deus ad hunc modum effatus eſt: * AVDI ISRAEL: EGO SVM DOMINVS *DEVS* TVVS. QVI TE EDVXI EX DOMICILIO SERVITVTIS ÆGYPTIÆ. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. *Cur de ſe, atq; beneficio ſuo, quædam primùm Deus commemorat?*

Le.26 a.toto. Deut.6.b.6.

A. In primis illi curæ fuit, ne legum à ſe latarum †exiſtimatio mox per contemptũ imminueretur: ideoq; quò maior authoritas accederet, iſto veluti exordio vtitur: Ego ſum Dominus Deus tuus: quibus verbis* conditorem ſe, Dominum ac ſeruatorem noſtrum, omniſq; boni authorem eſſe docet: iubendíq; authoritatem iure optimo, ex legiſlatoris dignitate ſibi vendicat: & legi ſuæ ex bonitate gratiam conciliat: atq; ex vtroq; pariter neceſſitatem nobis obſequendi ſummã imponit, niſi & in potentiſſimum† rebelles, & in optimum ingrati eſſe velimus.

Deut.10.c.12. Pſal.135.a.3. & 136.a.1. Eſa.8.c.13.& 43.a.1. Mal 2.b.10. 1.Tim.6.c.14. 15.16. †Mal.1.b.5.6.

M. *At cùm Iſraëlem nominatim appellet, ac de rupto ſeruitutis Ægiptiæ iugo diſertè mentionem faciat, an non ad populum Iſraëliticum propriè pertinet?*

Exo.12.& 14.

A. Iſraëlitas quidẽ corporali† ſeruitute, per ſeruum

uum ſuũ Moſen exemit Deus: at ſuos omnes ex ſpirituali peccati* ſeruitute & diaboli tyrannide, qua alioqui preſſi oppreſſiq; iacuerant, per filium ſuum Ieſum Chriſtum aſſeruit. Hoc liberationis genus ad omnes† peræquè homines pertinet, qui in Deo liberatore fiduciam omnem collocant, illiusq; legibus * pro virili parent: Quod ni faciant, ſummæ eos ingratitudinis† reos fore, hac beneficij ſummi cõmemoratione denũciat. Cogitet enim quiſq; * Satanam, infernum illum Pharaonem ſuo capiti imminentem: †peccatum item fœdiſſimum eſſe lutum illud in quo turpiſſimè volutatur: & gehennam, *Ægyptiam ſeruitutem teterrimam, ſibi ob animi oculos proponat: & libertatẽ hãc quam dixi, vnicè ſibi† expetendam eſſe, vt quę ſua maximè interſit, facile intelliget: qua tamẽ indigniſſimus erit, ni libertatis* authorem, omni obſequio atq; obedientia colat.

*Ioh.8.d.34. 36. Rom.6.d 20. Col.1.b.13. He.2.d.14.15. Act.10.f.38. †Rom.3.c.22. *Ioh.8.f.5.11. 1.Ioh 3.d.21. †Pſal.78.b.13. 14.& 103.a.1. Iere.2.b.6. *Luc.13.d.16. 2.Tim.2.d.26. 1.Pet.5.b.8. †Pſal.40.a.2. Eſa.59..a.3. 2.Pet.2.d.20. 22. Apoc.16.c.15. *Mat.13.f.40. Luc.16.c.23. 2.Pet.2.a.4. †Mat.16.d.26. Act.26.d.18. Rom.16.c.20. *Eſa.17.c.10. Ioh.14.b.15. Rom.6.c.13. 1.Cor.6.d.19.

M. *Perge.*

A. Confirmata iam legis ſuæ authoritate, ſequitur ipſum præceptum: NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. *Hoc quid ſibi velit, dicito.*

A. Idololatriam† quam penitus odit Deus, vetat atq; prohibet.

†Leui.26.a.1. c.13. Deut.12.a.3. Iud.10.b.6.c. 16.

M. *Idololatria, aut Deos alienos habere, quid eſt?*

A. Eſt in locum vnius * veri Dei, qui ſe palàm nobis, manifeſtoq; in ſacris literis oſtendit atque patefecit, alias vel perſonas vel res conſtituere, & vt Deos† quoſdam nobis fingere & comminiſci,

*Deut.6.a.4. Marc.12.c.29 32. †Eſa.44.c.17. Dan.3.a.5.7. b.12.15.

quas vt Deos colamus, & in quibus ſpem noſtrã ponamus atq; collocemus. Iubet enim vt* vnum ſe tantùm Deum agnoſcamus: id eſt, vt quæ ad eius maieſtatem ſpectãt vniuerſa, †quæ q; ſoli illi debemus, eorum ne vel minimam quidẽ partem tranſferamus aliò: ſed ſuum illi honorem cultumq; ſoli atq; in ſolidum exhibeam°: cuius quicquam ad alterum deferre ſummum eſſet nefas.

Deut.4.f.35. 39.& 6.b.4.5. Marc.12.c.29. 32. †Deut.10.d.20. Luc.4.b 8. Act.10.d.25. 26. Apoc.19.b.10.

M. *Quæ ſunt illa, quæ Deo peculiariter debemus, in quibus cultum illi proprium & peculiarem ſitum eſſe dicis?*

A. Deo quidẽ innumera debem°, verùm vniuerſa ad quatuor capita non ineptè referri poſſunt.

Deut.10.c.12. 1.Par.16.c.28. Pſal.29.a.2. &c. & 96.a.6.7.

M. *Quæ ſunt ea?*

†Mat.22.d.37. 1.Ioh.4.d.17. & 5.b.10.

A. Vt ipſius maieſtati ǂ ſummã veneratione, ſummum eius † bonitati amorem atque fiduciam præſtemus, ad illum confugiamus, * & ipſius implorem° opẽ, illiq; nos & ǂ noſtra omnia accepta referamus. Hęc vt nulli alij, ita illi ſoli exhibenda ſunt omnia: ſi illum ſolum Deum † noſtrum habere, illiuſq; populus peculiaris eſſe volumus.

*Pſal.50.c.16. Mat.6.b.9. †Pſal.34.66. 155.& toto libro Pſalm.

M. *Vltima illa verba, CORAM ME, quid ſignificãt?*

†Leu.26.b.12. Deut.7.a.6. Pſal.95.b.6.7 & 33.c.12. Tit.2.d.14. Heb.8.d.10.

A. Non poſſe nos vel ſemel ad defectionem ſpectare, niſi Deum* teſtem habeamus: nihil enim tã abditum atq; reconditum eſſe, vt eum latere poſſit præterea non apertæ ſolùm † confeſſionis honorem, ſed & cordis intimam ac ſynceram pietatem requirere ſeſe De° indicat: vt qui occultarũ ſit cogitationum cognitor atq; iudex.

*Pſal.33.c.14. Eſa.29.c.15. Ier.17.b.9.10. Heb.4.d.13. †Eſa.1.d.16. & 29.d.13. c.15. Mat.5.a.8.& 15.a.8.b.18.

M.

M. Satis ergò dictum eſto de primo præcepto: iam ad ſecundum pergamus.

A. * SIGNVM SCVLPTILE, AVT SIMVLACHRVM VLLIVS REI, QVÆ AVT SVPRA IN COELO, AVT INFRA IN TERRA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT, NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, †ZELOTYPVS, QVI PARENTVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTA'MQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLEMENTIA'QVE VTOR AD MILLESIMAM VSQVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES, MEA'QVE PRÆCEPTA CONSERVANTES.

Exo.20.a.4. Leuit.26.a.1. Deut.4.c.15.& 5.a.8.9.10. & 27.b.15. Pſal.97.b.7. Eſa.42.b.8.c. *Id eſt, impatiens ſocij.* †Exo.34.a.7. b.14. Deu.7.b.9.

M. Horum verborum quis eſt ſenſus?

A. Sicuti primo præcepto ſolũ ſe coli adorariq; iubet, ita iſto ab omni ſuperſtitione vitioſiſq: & corporeis figmentis auocat, quandoquidem ipſius cultus* ſpiritualis, puruſq; eſſe debet: maximè verò ab externæ † idololatrię craſſiſſimo vitio nos deterret,

Eſa.2.d.18. Ioh.4.c.23.24. †Pſal.78.f.64. Eſa.42.b.8.c. 17.& 44.b.9. Ier.10.c.14.

M. Pingendi itaq; fingendiq; artes in totum damnat hæc lex, vt videtur, ita vt nullas omnino imagines fieri liceat.

*Leui.26.a.1. Deut.4.c.15. Eſa.40.d.18. & 12.46.b.5.6. Pſal.78.f.64. Act.17.c.29. †Deut.5.a.8.9. Pſal.97.c.7. & 106.e.34. Eſa.44.c.17. 19.

A.* Minimè: nam prima legis tabula non de artificijs humanis, ſed de rebus ad Diuinum cultũ pertinentibus agit: primùm ergò ne Dei exprimẽdi, vel adorãdi cauſa, imagines vllas formemus, vetat: Deinde ne imagines † ipſas adoremus, edicit.

M. Cur Deum non licet corporea & aſpectabili figura exprimere?

*Pſal.115.a.3.4. Eſ.40.c.10.&c. Ioan.4.c.24. Rom.1.c.20. 23.

A. Quia inter Deum, qui * ſpiritus eſt, æternus

 immenſus,

immenſus, infinitus, incomprehenſibilis, & ab omni concretione mortali ſegregatus, & inter caducá & corpoream, exilem & inanimem, inanemq; † figuram, nihil poteſt eſſe ſimile aut cõmune. Itaque per ſummam iniuriã Dei optimi maximi maieſtatem minuunt, quum eam in hunc modum repræſentare conantur.

†Eſa.2.c.18. 19. Eſ.40.d.18.19. & 46.b.5.6. Ierem.10.c.14. Act.17.f.29.

M. Non ergò rectè dixerunt hỹ, qui imagines eſſe idiotarum libros contendunt?

A. Quales libri ſint neſcio: de Deo certè nihil niſi errores docere poſſunt.

M. Quænam eſt illa adorationis forma, quæ hic damnatur?

A. Quum precaturi, * ad ſtatuas aut imagines conuertimur, coram illis proſternimur, genibus inflexis, aperto capite, aut alijs ſignis honorem illis exhibentes, ac ſi Deus nobis illis repræſentaretur. In ſumma, in imaginibus, ne vel Deum quæramus vel colamus: vel quod idem eſt, ne imagines ipſas in Dei honorem veneremur, aut illis quoquo modo, ad maieſtatis ſuæ iniuriam, per idololatriã, aut ſuperſtitionẽ abutamur, hac lege prohibemur. Alioqui verò † ſtatuariæ picturæq; vſus legitimus, minimè interdicitur.

*Pſal.97.c.7. & 106.e.34. Eſa.44.c.17. 19. Dan.3.a.5.7. Oſe.11.a 2. Mich.5.d.12. Act.7.c.14.

3.Reg.7.d.24. 25. Ezech.4.1.c 19. Mat.22.b.20.

*M. Ex his quæ mihi commemoras, colligi facilè poteſt, in templis, * quæ Dei cultui propriè dicantur, ſtatuas aut imagines vllas collocare, valdè periculoſum eſſe.*

*Deut.7.a.5. & 27.b.15. 2.Par.31.a.1. Eſa.10.b.10. 11.& 30.c.22. Ezec.6.a.4. Mat.21.b.13.

A. Id verum eſſe, totius penè religionis interitu, iam nimium profectò experti ſumus.

M.

M. At adhuc superest huius legis quasi appendix quædam.

A. Nam ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, † socij impatiens, qui vindico iniquitatem parentum in filijs, vlq; in tertiã, & quartam progeniem eorum qui me oderint.

Exo.20.a.5. Deut.5.b.9. & 6.c.15. Psal.78.f.58. Nah.1.a.2.

M. Quorsum tandem, aut cur ista dicuntur?

A. Hæc eo pertinent, vt legem hanc, adhibita veluti sanctione, statuat & confirmet. Nam Dominum se, ac Deum nostrum nominans duplici ratione, † authoritatis videlicet & beneficentiæ, nos ad sibi per omnia parendum vrget: & * zelotypiæ vocabulo indicat, se socium aut æqualem ferre non posse.

Deut.10.c.12. 3.Reg.18.f.39. 1.Tim.6.c.15. *Exo.34.b.14. Iosu.24.c.19. Esa.42.b.8.

M. Quæ subest huius quam dicis, zelotypiæ ratio?

A. Æquissima profectò. Postquam enim nobis nihil † promeritis, tantùm pro infinita sua bonitate se donauit, optimo iure nos * totos omninò, atq; in solidum vult esse suos. Hoc enim est illud veluti sancti coniugij † vinculum, quo fideli illi marito Deo, animæ nostræ, tanquam castæ sponsæ, copulãtur. Quarum castitas est, Deo soli dicatas esse, & illi penitus adhærere: sicuti rursum * adulterio pollui dicuntur animæ nostræ, cùm à Deo, ad idololatriam aut superstitionem deflectunt. Quò verò sponsæ amantior est maritus, quóque castior ipse, eo est sponsæ fidem violanti infensior.

†Psal.44.a.4.5. Esa.48.b.9. Rom.5.b.8. & 11.d.35. 2.Tim.1.c.9. *Mat.4.b.10. & 22.d.37. †Ierem.2.a.2. 2.Cor.11.b.2. Eph.5.f.24. *Iere.2.d.20. & 3.a.1.&c. Ezec.6.c.9. & 16.b.15.

M. Prosequere.

A. Iam quò impendiò magis odisse se idololatri-

am ostendat, & grauiore nos formidine à peccando coërceat, non de ijs modò qui ipsi offenderint, sed & de eorum † quoq; liberis ac posteris pœnas se sumpturum minatur.

† Exo.34.a.7. Deut.5.b.9.10. & 7.b.9.10. Esa.14.c.20.21.

M. Verùm quo tandem modo istuc, Dei iustitiæ est consentaneum, quenquam propter alterius admissum pœnas dare?

A. Ipsa humani generis conditio hanc quæstionem satis explicat. * Natura enim exitio obnoxij sumus omnes: in qua nos conditione si Deus relinquat, nihil est quod de eo conqueramur. Et sicut suam erga pios dilectionem & misericordiam, eorum posteritatem † tuendo, fouendoq;, & illis salutem quam non debuit impartiendo, demonstrat: ita suam in impios vindictam, ipsorum * filios hac beneficentia priuando, exequitur: neq; tamen iniuria interim vlla eos afficit, quòd gratiam quam illis † non debuit, non sit impertitus, sed quales inuenit, tales ingenio naturæq; suæ relinquit.

* Esa.1.a.4.&c. Rom.3.b.9.10. Eph.2.a.3.

† Deut.4.f.37. Psal.37.c.25. & 69.d.42. & 112.a.2. *Esa.14.c.20. & 48.d.18.

† Exo.33.d.19. Rom.9.d.14. & 11.d.35.

M. Perge ad cætera.

A. Ne solis nos minis vrgere videatur, iam sequitur altera pars, qua Deus benignè & liberaliter pollicendo, nos ad obsequium inuitat atque allectat. * Clemẽtia enim se summa vsurum promittit, tum erga omnes qui se diligũt, suisq; mandatis obtemperant, tum erga ipsorum etiam posteros.

*Gen.22.c.17. & 26.a.4. Deut.5.b.10. & 7.b.9.

M. *Qua ratione istuc æquum esse tibi videtur?*

A. Ratio quidem aliqua est propter piam educationem

cationem, †in qua suos liberos pij parentes sic instituunt, vt illis in vero Domini timore & dilectione quasi hæredes succedere soleant. Sed & * natura ipsa nos ad beneuolentiã erga amicorum liberos inuitat: certissima tamen ratio est, quòd Deus ita promittit, †qui neque à iustitia aberrare, neq; fidem fallere potest vnquam.

† Gen.18.c.19. Deut.4.b.9. 19. & 32.g.46. Psal.132.c.11. *3.Reg 11.c.12. & 15.a.4. 4.Reg.8.c.19. †Deut.32.a.4. 2.Par.19.b.7. Ierem.2.a.5. Rom.9.d.14. & 4.d.20.

M. *Atqui istud constans & perpetuum esse non apparet: quia pij aliquando parentes * liberos progignunt impios, & à parentum virtute degeneres, in quos Deus non obstante hac promissione, grauiter animadnertit.*

1.Cor.1.b.9. 2.Cor.1.c.18. *2.Reg.3.a.2. 4.Reg.23.f.30. 32. Ezech.18.2.9.16

A. Hoc quidem negari non potest. Nam Deus vt propitium se (cùm visum fuerit) † impiorum liberis exhibit: ita nulla huiusmodi necessitate piorum liberis deuinctus tenetur, *quin ipsi liberum sit, ex illis quos velit, repudiare. Verùm in eo huiusmodi moderationem adhibet, vt certa promissioni suæ fides semper constet.

†3.Re.11.c.12. 13 & 15.a.4. 4.Reg.8.c.19. & 21.d.22.24. *Exo.33.d.19. Ios.23.d.14. Rom.3.a. 3.&.9 d.14. 2.Pet.3.b.9.

M. *Quum antè de vindicando loquens, tres aut quatuor ad summum progenies nominet, cur hic in misericordia mille complectitur?*

A. Vt ostendat ad mansuetudinem † & beneficẽtiam, quàm ad seueritatem, se multò esse procliuiorem: sicut & ipse alibi profitetur, se ad iram tardũ esse, ad ignoscendum verò propensissimum.

†Exo.34.a.6. Psal.30.b.5. & 103.b.8. &.145.b.8. Esa.54.d.7.8.10

M. *Ex his quæ commemorasti omnibus, videris mihi intelligere, Deum ne ipsius cultus, qui spiritualis & purissimus esse debeat, crassa vlla ido-*

lolatria aut superstitione pollueretur, magnam adhibuisse cautionem?

*Exo.20.a.4. Deut.4.c.16. & .5.a.8.

A. Maximam profectò. Nam non apertè* solùm & prolixè enumeratis omnibus simulachrorũ formis, in prima ferè legis suæ parte, vt rem ad suam maiestatem maximè spectãtem edixit: sed & horrendis† minis violatori, maximis rursum obseruatori propositis præmijs hanc legẽ sanciuit. Ita vt, aut non intellectum fuisse hoc mandatũ, vt obscurum: aut non animaduersum, vt in turba delitescens: aut non curatum, vt leue & minimum: sed vt nullum potiùs mandatum, nullis minis, nullis promissionibus adiunctis, neglectũ prorsus ab omnibus iacuisse, plusquam stupendum videri possit.

Exo.20.a.5.6. Leu.26.e.30. Deut.4.d.26. & 5.a.9..10. & 20.c.15. Psal.97.b.7. Ezec.6.a.4.

M. *Sic est profectò vt dicis: verùm recita mihi iam præceptum tertium.*

* Exod.20.b.7. Leuit.19.c.12. Deut.5.b.11.

A. *NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER NON VSVRPABIS? NEQVE ENIM SINET IMPVNITVM DOMINVS, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

M. *Quid est inaniter vsurpare nomen Dei?*

Leuit.19.c.12. Psal.15.c.6. 1.Tim.1.b.12. *Eccle.23.a.9. Mat.5.c.33. †Deut.28.f.58. Psal.8.a.1. Ierem.10.a.6. *1.Par.29. d. 13. Psal.48.c.9. & 113.a.1.&c.

A. Eo vel † peierando, vel temerè, & incogitanter, ac præter* necessitatem iurando, aut vel semel præter grauen causam nominando, abuti Quum enim sit Diuini † nominis maiestas sacrosancta, omnibus modis cauere debemus, ne aut ipsi contempsisse, aut alijs contemnendi eius occasionem præbuisse, videamur: adeoq; nomen Dei, nisi cum summa eius* reuerentia nunquam proferamus,

feramus, vt venerandum & glorioſum cùm nobis ipſis, tum alijs omnibus appareat. De † Deo enim eiusq; operibus, ne cogitare quidem, nedum loqui aliter quàm in eius honorem fas eſt. In ſumma, qui Dei nomine, niſi grauiſſimis de cauſis, & ſanctiſſimis negotijs vtitur, eo abutitur.

† Sap.1.a.1. & 14.d.30. Eccle.22.a.9. & 39.d.33.

M. *Quid ergo de ijs qui Deo conuitium faciunt, de Magis item, atque alijs eius generis hominibus impijs, cenſes?*

A. Si qui tantùm ex conſuetudine* praua, & importuna ſolùm quadam facilitate Dei nomine vtantur, ſumma eum iniuria afficiant: multo magis illi qui in diris† execrationibus, incantationibus, imprecationibus, aut vlla ſuperſtitione alia, Dei nomine abutuntur, atroci atq; nefario ſcelere ſeſe aſtringunt.

Eccle.23.a.9. Mat.5.c.34. †Deut.18.c.11. Eſa.8.d.19 & 47.b.9.& 52. b.5. Mal.3.b.5. Act.19.c.13. Gal.5.d.20.

M. *Ecquis ergò eſt diuini nominis vſus in iureiurando legitimus?*

A. Sanè: cum iſta* de cauſa datur iuſiurãdum, vel ad aſſerendam veritatem; maximè ſi id requirat iubeatúe magiſtratus: vel ob aliud magni momenti negotium, quò videlicet ſuum Deo honorẽ integrum ſeruemus, aut mutuam inter homines concordiam charitatemq; tueamur.

* Exo.22.b.11. Ioſ.2.b.12.& 9.c.15. Pſal.15.c.6. & 63.d.12. 2. Cor.11.g.31. Gal.1.d.20.

M. *An ergò quoties vera loquimur, adhibere iuramẽtum licebit?*

A. Hoc minimè licere iam antè dictum eſt: ſic enim exiſtimatio, atq; authoritas nominis Diuini imminueretur, vilq; illud & vulgare redderetur.

†Exo.22.b.11. Ioſ.2.b.12. 1.Reg.24.d.21. &.30.d.15. Gal.1.d.20.

Sed cum in † graui negotio veritati fides alioqui non haberetur, eam Sacramẽto confirmare licebit.

M. *Quid deinde ſequitur?*

A. Neqùe enim impunitum, inquit, ſinet Dominus, qui nomen eius inaniter adhibuerit.

M. *Quum in vniuerſum ſe in legis ſuæ violatores animaduerſurum* † *alibi Deus denunciet, quid eſt quòd hic nomine ſuo abutentibus peculiariter minatur?*

†Leu.26.b.14. Deut.28.b.15. &c.& infinitis locis.

*Leu.10.c.12. Deut.5.b.11. Iere.51.f.56. Ezec.20.b.8.9. 14.

A. Indicare voluit, quanti nominis *ſui gloriam faciat, vt paratam vltionẽ videntes, maiori ſtudio ab eo profanando caueremus.

M. *An diuorum, aut aliorum hominum, rerúmue nomina in iureiurando adhibere fas eſſe putas?*

A. Nequaquam. Cum enim legitimum iuſiurandum nihil ſit aliud, quàm religioſa affirmatio, ſe Deum omnium conſcium cognitorémq; † teſtem citare, atq; adhibere, iuſiurandum ſe verum iurare, eundemq; ſi falſum iurauit, mendacij ſceleríſq; ſui vindicem atq; vltorem inuocare atq; imprecari: hunc diuinæ ſapiẽtiæ atq; maieſtatis honorem, qui ſuus eſt proprius *atq; peculiaris, partiri, & cum alijs vel perſonis vel rebus communicare, ſummum eſſet nefas.

†Exo.22.b.11. Heb.6.c.16.

*Deut.6.c.13. & 10.d.20. Ioſ.23.b.7. Eſa.65.c.16.

M. *Supereſt quartum præceptum, primæ tabulæ vltimum.*

Exo.16.c.23. & 20.b.8. & 31.c.13. Leui.23.a.3. Deut.5.b.12. Ezec.20.b.12.

A. DIEM SABBATI †SANCTE AGERE MEMENTO, SEX DIEBVS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO VERO

RO' DIE, QVOD EST DOMINI DEI TVI SABBATVM, NVLLVM OPVS FACIES: NEC TV, NEC FILIVS TVVS, NEC FILIA TVA, NEC SERVVS TVVS, NEC ANCILLA TVA, NEQVE IVMENTVM TVVM, NEQVE APVD TE DEGENS PEREGRINVS. NAM SEX DIEBVS *PERFECIT DEVS COELVM ET TERRAM, ET MARE, ET QVICQVID IN ILLIS CONTINETVR, SEPTIMO QVIEVIT. ITAQVE DIEM SABBATI SACRVM, SIBI'QVE DICATVM ESSE VOLVIT. *Gen.2.a.1.2.3. Heb.4.b.3.c.10.

M. *Sabbati nomen quid significat?*

A. Sabbatum si interpreteris, † requiem significat. Eo die, vt qui ad cultū * Dei solummodò sit institutus, profana negotia omnia à pijs longè semouēda sunt, quò religioni, & pietati sedulò vacare queant. † Exo.16.c.23. Leuit.16.c.31. *Iere.17.g.21. d.24.27. Ezech.46.a.3. Marc.6.a.2. Luc.23.g.56.

M. *Cur suum nobis exemplum ad imitandum proposuit Dominus?*

A. Quòd clara, atque illustria † exēpla animos hominum acriùs excitent atque acuant. Nam & Dominū serui, & filij parentem libenter imitantur: & nihil magis est expetendum, quàm vt homines ad Dei ‡ exemplar & imitationem se forment. *Tob.2.c.12. Ioh.13.b.13. 15. 1.Cor.4.d.16. & 11.a.1. ‡Heb.4.a.3.4. b.10.& 12.a.2. 1. Pet.d.21.

M. *Septimo ergò quoq; die ab omni nobis labore abstinendum prorsus esse dicis?*

A. Duplex est huius præcepti ratio: quatenus enim cæremoniam complectitur, externam tantùm quietem exigens, ad Iudæos † propriè spectabat, nec perpetuæ, æternæq; legis vim habet: Sed † 1.Cor.10.a.1. Gal.4.a.2.3.4. Col.2.c.16.17. Heb.8.b.5.& 10.a.1.

†2.Cor.3.d.14. Col.2.c.16. Heb.10.a.1. Christi iam † aduentu, vt cæteræ Iudaicarum cæremoniarum vmbræ abrogatæ sunt, ita & de ista lege ex hac parte est derogatum.

M. Quid ergò præter cæremoniam subesse putas, quo perpetuò astringamur?

*Mar.1.b.21. Act.13.c.14. & 15.d.21. †Exo.21.a.2. Deut.5.b.14. Gal.3.d.26.28. *Esa 58.d.13. Rom.13.d.12. Heb.4.c.9.10. A. Tres ob causas hæc lex est instituta: vt disciplina * Ecclesiastica, & Reipub. Christianæ status aliquis constituatur, atq; retineatur: vt seruorum † conditioni, quò tolerabilis ea fiat, prouideatur, & vt spiritualis illius quietis forma * atque figura quędam exprimatur.

M. Quæ est illa quam dicis, Ecclesiastica disciplina?

†Marc.6.a.4. Luc 4.c.16.27. Act.13.d.27.42. *Psal.95.a.2. Mat.10.c.32. †Esa.56 c.7. Mat.21.c.13. *Eph.3.d.21. Heb.2.c.12. †Psal.22.c.23. & 35.c.21. A. Vt populus Christianus ad Christi † doctrinam audiendam, ad conficiendam fidei * suæ professionem, ad preces † Deo publicè adhibendas, ad diuinorum * operum, atq; beneficiorum memoriam celebrandam atq; retinendam, traditaq; ab eo mysteria † peragenda, in vnum conueniat.

M. An ista septimo quoq; die præstitisse satis erit?

1.Cor.11.d.18. & 14.f.26. *Psal.1.a.2. & 84.a.4. Luc.18.a.1. Eph.5.d.19.20. A. Sunt hæc quidem priuatim * cuiq; assiduè recordanda, & cogitanda: nostræ tamen negligẽtiæ atq; imbecillitatis causa, status dies peculiariter huic negotio publicè destinatur.

M. Iam de seruis subleuandis, quare hoc mandato cautum est?

Deut.5.b.14. & 15.c.12.15. Iere.34.c.12. A. Æquum fuit illos, † qui sub aliena potestate sunt, aliquod tempus à labore intermittere: alioqui enim illorũ conditio, nimirum dura difficilisq; tolleratu

toleratu futura eſſet. Et ſanè par erat, ſeruos communi noſtro.* pariter atq; ipſorum domino, adęóq; patri etiam, quum eos ſibi per Chriſtum æquè adoptarit, vnà nobiſcum aliquando inſeruire: Sed & dominis ipſis præterea vtile eſt, vt ſerui interdum † interquieſcant, quò videlicet ad intermiſſum paululum laborem, alacriores validioréſque reuertantur.

Pſal.134.a.1. Gal.3.d.26.28. Ephe.6.b.9. Coloſ.3.b.11. Deut.5.b.14. Eſa.28.c.12.

M. Supereſt iam vt de ſpirituali quiete dicas.

A. Ea eſt dum à mundanis negotijs, * proprijſq; operibus atq; ſtudijs feriati, & quaſi ſanctũ quoddam otium agentes, nos totos in Dei poteſtatem permittimus, quò ille ſua in nobis opera peragat: & dum carnem noſtram, † vt ſcriptura loquitur, crucifigimus, hoc eſt, appetitus & motus animi prauos frænamus, ingenio noſtro temperantes, vt Dei ſpiritui obtẽperemus: ita enim externæ quietis figuram atque imaginem, ad rem veritatemq; optimè reuocabimus atq; traducemus.

Eſa.1.c.14. 16.& 58.d.13. Heb.4.c.9. Gal.5.d.24 Col.3.a.5.

M. An ergò reliquis diebus hanc curam abÿcere licebit?

A. Nequaquam: Poſtquam enim ſemel cœperimus, pergendum * eſt per totum vitæ curriculum: & numerus † ſeptenarius, quum perfectionem in Scripturis deſignet, omni ope atq; opera aſſiduè eniti, atque ad eam * cõtendere oportere nos admonet. Vnà tamen oſtenditur, nos quoad in hoc mundo viuimus, à ſpiritualis huius quietis perfectione atq; abſolutione † longè abeſſe, guſtumq; tantùm quendam hic nobis præberi quietis illius,

*Mat.24.b.15. Iac.1.d.24.25. †Gen.2.a.2.3. 4.Reg.5.c.16. Pſal.12.b.6. *Gen.17.a.1. Mat.5.g.48. †1.Cor.2.c.9. Apoc.7.d.15. 16.17.& 14.c. 13.& 21.b.4.

Esa.25.c.8. 1.Cor.2.c.9. 2.Thes.1.b.7. Apoc.7.d.15. & 14.c.13. & 21.b.4.

quam in regno Dei sumus perfectè † absolutã, fœliciſſimamq; habituri.

M. Rectè recitatæ iam mihi à te sunt leges primæ tabulæ, qua verus Dei cultus, qui est bonorum omnium fons, summatim comprehenditur. Iam verò quæ sint amoris charitatisq; nostræ erga homines officia, quæ ex isto fonte scaturiunt & deriuantur, quæq; Secunda tabula continentur, mihi dicas velim.

Exo.20.b.12. Deut.5.b.16. Mat.15.a.4. Eph.6.a.2.3.

A. Secundæ tabulæ initium est, † HONORA PATREM ET MATREM: VT SIS LONGÆVVS SVPER TERRAM, QVAM DATVRVS EST TIBI DOMINVS DEVS TVVS.

M. Honoris nomine hoc loco quid significatur?

Prou.1.a.8. Mar.7.b.10. 11. Col.3.c.20. 1.Tim.5.a.4. Heb.12.c.9.

A. Honor parentum, amorem, * timorem, & reuerentiam complectitur: & in obediendo illis, in salute, atq; auxilio ferendo, eos defendendo, atq; etiam si quando rerum inopia laborent, fouendo, vt in proprio suo munere atq; officio versatur.

M. An de ijs tantùm qui natura parentes sunt, lex præcipit?

Deut.17.c.10. Rom.13.a.1. *Luc.10.c.16. 1.Tim.5.a.1. †Prou.5.c.13. Ioh.8.d.31. *Leu.19.f.32. Pro.19.d.30.

A. Tametsi verba ipsa aliud sonare non videntur, intelligendi tamen sunt omnes, quibus aliqua attributa est authoritas: vt † magistratus, ecclesiæ * ministri, † præceptores: deniq; ornamento aliquo vel honoratæ * ætatis, vel ingenij sapientiæq;, vel doctrinæ, vel gloriæ, vel fortunæ præditi, vel cæteris rebus superiores, parentum nomine continentur: quando ex eodem fonte ipsorum pariter

atq;

atque parentum authoritas deriuatur.

M. *Quonam?*

A. Ex ſacro ſancta legum * diuinarum ſanctione, qua illi æquè ac parentes dignitate atque honore afficiuntur, & decorantur. Inde enim omnes vel parentes, vel principes, vel magiſtratus, vel alij ſuperiores, quicunque tãdem ſint, vim ſuam atq; authoritatem omnem habent, atque obtinent: quod per hos Deo mundum hunc regere atque adminiſtrare viſum fuerit. Deut.17.c.20. Tit.3.a.1. 1.Pet.2.d.18.

M. *Hoc qualetandem eſt, quòd parẽtum nomine magiſtratus, cæterosq; ſuperiores appellat?*

A. Vt intelligamus eos à Deo nobis, noſtro † publicoq; bono datos eſſe: ſimulq; ingenium * humanum ſuperbia elatum, & celſitudinis appetens, atq; ab alterius imperio perferendo refugiens, authoritatis illius, † quæ minimè omnium eſt inuidioſa, exemplo, ad officium obſequiumq; in magiſtratum perduceret, atq; aſſuefaceret. Parentum enim nomine non ſolùm, vt obtemperemus obediamusq; magiſtratibus, ſed etiam vt eos colamus & diligamus: viciſſimq; vt ſuperiores imperent inferioribus, vt iuſtus parens probis filijs ſolet, præſcribitur. Rom.13.a.4. Heb.13.c.17. *Exo.32.b.9. Luc.19.c.14. †Pro.3.c.12. Mat.7.b.9. Luc.11.b.11. 1.Theſ.2.c.11.

M. *Promiſſio illa mandato addita quid ſibi vult?*

A. Longa * fruituros vita, & in certa ac ſtabili bonorum poſſeſſione diu permanſuros eſſe, qui meritos debitosq; parentib°, & magiſtratibus honores habuerint. Exod.20.b.12. Deut.5.b.16. Ephe.6.a.2.3

M. *At hæc promissio peculiariter ad Iudæos, qui pij in parentes fuerint, spectare videtur.*

A. Non est dubium, quin quod de terra † Chanaan nominatim dictũ sit, ad Iudæos propriè pertineat: verũm cùm Deus totius orbis sit * Dominus, quascunque nobis sedes incolendas dederit, eas in possessione nos nostra esse retẽturos, hac lege promittit & confirmat.

Gen.12.b.7. & 13.d.15.& 29.a.3. Deut.34.b.4. *Gen.1.a.1. Psal.24.a.1. & 115.d.16. Dani.4.c.22.

M. *Verùm in tam ærumnosa pariter ac flagitiosa vita, prouectam ætatem cur Deus in beneficij loco ponit?*

A. Quia dum suorum miserijs,† & calamitatibus opem fert, vel eos in tot circumstantibus periculis tuetur,& à vitijs atq; peccatis auocat: paternum in eos vt liberos suos animum, beneuolentiamq; declarat.

2.Reg.22.a.1. Psal.18.a.1.2.3. Iere.14.b.8. Heb.2.d.15.

M. *Quidnam ex contrario sequitur, eos quibus citò aut ante decursam ætatem vita adimitur, aut quos vitæ huius miseriæ atque ærumnæ premunt, in odio apud Deum esse?*

A. Nihil minùs: imò quo quisque * ferè Deo est charior, eo vel grauius malis oneratur, vel citius ex hac vita, quasi è carcere, à Deo euocatus atque emissus, migrare solet.

Iob.1.c.12.& 5.c.17. Pro.4.b.12. Mat.5.b.10. 11.

M. *An non ista interim veritatem fidemq; promissionis Diuinæ infirmare videntur?*

A. Minimè. Quũ enim terrena nobis bona Deus pollicetur, hac vel aperta † vel tacita exceptione semper vtitur, modò ne ea animis interim nostris

Deut.28.a.1.2. Esa.1.c.19.20. Iere.22.a.4.5.

stris minùs salutaria sint, aut pernitiosa. Esset enim valdè præposterum, atq; peruersum, nisi animæ semper* præcipua ratio haberetur, atque ita mundana commoda vel consequamur, † vel illis careamus, vt æuo sempiterno beati perpetuò fruamur.

Mat.5.d.29.&. 18.a.8. †2.Reg.7.c.14. 15. 2.Cor.6.b.8.

M. *Iam quid de illis, qui parentibus magistratibúsue minùs obsequentes fuerint, aut eas violarint, aut occiderint etiam, dicemus?*

A. Huiusmodi ferè omnes vel* fœdissimam miserrimamq; vitam producunt, vel eam immaturo acerboq; interitu, & infami morte de medio sublati, per summum dedecus amittunt: Neq; in hac modò vita, sed & in futuro † sæculo æternas impietatis suæ pœnas perpetuò luent. Nam si homines à nobis alienissimos, vel inimicos* etiã aduersarioſq; capitales lædere, nedum occidere Dei mãdato, quod proximè sequitur, prohibemur, quàm sit nobis ab omni in parẽtes iniuria, à quibus vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est, abstinendum atq; cauendum, facilè profectò intelligimus. Et si præclarè à sapientibus priscis dictũ est, vultu lædi pietatem, parẽtesq; verbo vocéue violare, sũmum esse nefas, quod suppliciũ satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura Diuina atque humana cogebant?

Exo.21.c.17. Leuit.20.b.9. Deut.12.c.18. &c. Pro.30.c.17. *Mat.15.a.4. Rom.1.d.30. 32.& 13.a.2. b.5. *Leu.19.d.17. Mat.5.c.21. &c. Luc.3.c.14.

M. *At multò est adhuc atrocius patriæ parẽtem, quàm suum violare, aut occidere.*

A. Profectò: Nam si singulos homines parentes

ſuos priuatim violare, flagitium: necare, parricidium ſit: quid dicemus de illis, qui contra rempub. contra patriam antiquiſſimam ſanctiſſimamq;, & communem omnium parentem, quam nobis chariorem eſſe quàm noſmetipſos decet, & pro qua nemo bonus dubitat mori, ſi ei ſit profuturus: qui contra principem, patrem patriæ ipſius, & reipub. parentem coniurarunt, atq; impia arma tulerunt: & quos deſerere vel deſtituere proditio ſit, de illorum pernicie, exitio, interitu cogitare? Verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt.

M. *Recita iam Sextum mandatum.*

Exo.20.b.13. Mat.5.c.21. Iac.2.b.11.

A. †NON OCCIDES.

M. *Satiſne huic legi obtemperabimus, ſi manus à cæde & ſanguine puras habuerimus?*

Deut.30.b.6. Pſal.24.b.4. Mat.9.a.4. Heb.3.c.12. †Mat.5.c.21. 22.23. Gal.5.d.20. 1.Ioh.2.b.11.

A. Deus non externis tantùm operib°, ſed animi etiam*affectibus, adeoq; his potiſſimùm legem tulit: † ira enim & odium, & quæuis nocēdi cupiditas, cædes coram Deo cēſetur. Ab his ergò nos etiam Deus hac lege prohibet.

M. *Plenè ergò legi ſatisfaciemus, ſi odium in neminē concipiamus?*

Mat.5.d.23. 24.25. Luc.6.d.27. Rom.12.d.18.

A. Imo odium damnādo, Dominus amorem erga*omnes homines, etiam inimicos exigit: adeoq; vt illis qui nobis malè precātur, & hoſtili in nos ſunt odio atq; crudelitate, non modò ſalutē & incolumitatē, omniaq; bona precemur, ſed de illis, quantū in nobis erit, benè etiam mereamur.

M.

M. Iam præceptum ſeptimum quodnam eſt?

A. † NON ADVLTERABERIS. Exo.20.b.14. Deut.5.b.18. Mat.19.c.18.

M. Quid eo tibi contineri videtur?

A. Hoc præcepto omne fœdæ vagæq; libidinis genus, omniſq; quæ à libidine naſcitur turpitudo, vt contrectandi petulantia, orationis * obſcœnitas, vultus geſtúſue laſciuia omnis, atque impudicitiæ ſignificatio quæuis prohibetur. Nec verborum modò turpitudo, obſcœnitaſq; rerum vetatur, ſed, quoniam tum corpora, tum animæ noſtræ † templa ſunt Spiritus ſancti, quò pura ſit in vtriſq; caſtitas, pudor pariter, & pudicitia à Deo exiguntur: ne vel corpora vllis libidinis ſordibus, vel animi obſcœnis cogitationibus, * aut cupiditatibus vllo modo polluantur: ſed caſti puriq; perpetuò ſeruentur.

Rom.13.d.13. 1.Cor.6.b.9. Iac.2.b.11. 1.Cor.3.d.16. 17.& 6.d.15. 19. 2.Cor.6.d.16. *Iob.31.b.9. Prou.6.c.25. Mat.5.d.27. 28.

M. *Perge ad cætera.*

A. Octauũ præceptũ eſt, NON FVRABERIS. Exo.20.b.15. Mat.19.c.18. quo præcepto non tantùm furta illa quæ humanis legibus puniuntur, verum etiam omnes fraudes, † atq; fallaciæ damnantur: nulli verò contra hanc legem flagitioſiùs committunt, quàm qui per rationem fiduciæ, eos erga quos amicitiam ſimulant, maximè fraudare ſolent. Qui enim fidem lædunt, oppugnant omnium commune præſidium. Ne ergò cuipiam imponamus, ne circumueniamus quenquam, ne emendi aut vendendi quæſtu & lucro duci nos ad iniuriam ſinamus, neue mercaturis faciendis iniuſtè rem quæramus, aut * menſuris vel ponderibus imparibus atq; iniquis vtentes, quæſtum faciamus, aut fallaces, & fucoſas merces ven-

1.Cor.6.b.8. 9.10. †1.Theſ.4.b.6. Tit.2.c.10. Pro.11.a.1. & 20.b.10. d.11.

dentes opes augeamus, prohibemur.

M. An quicquam amplius de hoc præcepto dicendum existimas?

A. Maximè: Nam non externa solùm furta fraudesq; prohibentur: nec vt mercatum tantùm sine furto atque fallacijs instituamus, cæteráque omnia sine insidijs agamus, hac lege iubemur: verùm etiã vt animo ita affecti simus, vt impunitate & ignoratione omnium proposita, ab iniuria abstineamus tamẽ. Nam quod agere coram hominibus iniquum, id etiam velle coram Deo malum est. Omnia ergò consilia & studia, ipsaq; in * primis cupiditas ex alienis incommodis nostra quærendi commoda, hac lege vetãtur. Deniq; vt ad suum quisque quàm primùm perueniat, & quod quisq; habeat sui, id vt cuiq; saluũ maneat, omnibus modis operam dare, hac lege admonemur.

Psal.62.d.10. Zach.8.c.17. Mich.2.a.12. Act.20.g.33.

M. Nonum præceptum quod est?

A. NON ERIS † ADVERSVS PROXIMVM TVVM TESTIS MENDAX.

Exod.20.c.16. Deut.5.c.20. Mat.19.c.18.

M. Quis est huius præcepti sensus?

A. Ne iusiurandum aut fidem * violemus: nec publica tantùm manifestaq; periuria, sed & omnia in vniuersum mendacia, calumniæ, † obtrectationes, maledicta, quibus damnum vel detrimentum proximus faciat, vel famam & existimationem amittat, hac lege prohibentur: vna enim forma generalem doctrinam continet: Adeóque falsa aut vana, nec ipsi vnquam loqui, nec in alijs, vel verbis, vel scripto, vel silentio, vel præ-

Exod.23.a.1. Leui.19.c.11. 12. Deut.19.d.18. 19. Mat.19.d.18. †Psal.15.a.3. Soph.3.c.13. Luc 3.c.14.

sentia

sentia adeò nostra, tacitóue assensu approbare debemus: sed simplicis veritatis * amicos perpetuò & cultores esse, veritate semper niti, in veritatis lucem prout locus, tempus, aut necessitas postulabit, omnia studiosè proferre, veritatis deniq; patrocinium vbique arripere, illamq; modis omnibus tueri & defendere oportet. Prouerb.12.c.17.19. 2.Cor.13.c.8. Ephe.4.f.25.

M. Huic ergò legi vt satisfiat, linguæ & calamo temperare non est satis?

A. Secundum rationem ante adductam quum maledicta vetat, siniſtras † etiam suspiciones & iudicia iniqua vetat. Nam hic legislator animi affectiones semper maximè respicit. Hæc ergò lex vel ad malè de proximis sentiendum, nedum ad eos * infamandos propensos nos esse prohibet: imò hoc nos esse candore atque æquitate iubet, vt & de illis quantum veritas patitur, benè sentiamus, & suam ipsis existimationem, quantum in nobis erit, integram tueri studeamus. Mat.7.a 1.2. Rom.14.a.3.4. 1.Cor.13.b.5.7. Pro.25.c.17. 1.Pet.2.a.1.2.

M. Quæ subest ratio, quòd Dominus in lege sua animi vitiosos affectus grauissimorum scelerum nominibus appellat? Odium enim & iram, cædis appellatione: lasciuiam omnem cogitationemq; fœdam, adulterij: cupiditatem iniustam, furti nomine complectitur.

A. Ne, vt est hominum ingenium, ad impios * animi affectus, vt ad leuia quædam, conniueremus, eos Dominus iustitiæ suę regula metiens, veris nominibus designat. Ita enim seruator noster paternæ mentis interpres optimus, ita diuinus ille Rom.7.b.7. 1.Cor.10.b.6. Iacob.4.a.1.

Spiritus rectè intelligendi Magiſter ſummus, iſta explicat: * Qui iraſcitur, inquit, fratri ſuo, homicida eſt: qui concupiſcit mulierem, adulterium perpetrauit.

Mat.5.d.22.28. & 15.b.19. 1.Ioan.3.c.15.

M. Verùm cùm vitia tantùm & peccata his præceptis prohibeantur, cur tu interpretando, virtutes etiam contrarias præcipi dicis? Nam prohibito adulterio, caſtitatem: cæde & furto vetitis, ſummam beneuolentiam beneficentiamq; præcipi dicis: atq; ita in cæteris.

A. Quia idē ſeruator noſter ſic interpretatur, ſummam legis non in abſtinētia tantùm ab iniuria maleficioq;, ſed in * dilectione atque charitate conſtituens. Sicut & regius propheta † antea monuerat: Declina (inquiens) à malo, & fac bonum.

Mat.22.d.39. Rom.13.c.8.9. Gal.5.c.14. †Pſal.37.c.27.

M. Superēſt iam vltimum præceptum.

A. NON CONCVPISCES * CVIVSQVAM DOMVM, NON VXOREM, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC QVICQVAM OMNINO ALIVD, QVOD ALTERIVS SIT.

Exod.20.c.17. Mich.2.a.2. Rom.7.b.7. 1.Cor.10.b.6.

M. Cùm totam legem ſpiritualem eſſe, nec ad coërcendum tantùm externa maleficia, ſed & ad internos animi affectus frænandos inſtitutam eſſe iam aliquoties commemoraris, quid hîc amplius præcipitur, quod antea fuit omiſſum?

A. Actiones prauas, affectuſq; animi vitioſos Deus ſuprà prohibuit: nunc verò † ſummam à nobis integritatem requirit, vt ne cupiditatem quidem vllam vel leuiſſimam, aut cogitationem minimam à recto quoquo modo declinantem, in animum obrepere ſinamus.

Eſay.1.d.16. Rom.13.d.14. Gal.5.d.24.

M.

M. *Quid ergò, improuiſas & repentinas etiam cupiditates, momẽtaneaſq; cogitationes, quæ pijs etiam ſeſe ingerunt, peccata eſſe dicis, etiam ſi illis obnitantur potiùs quàm obtemperent?*

A. Omnes certè prauas *cogitationes, etiamſi nõ accedat conſẽſus, ex natura noſtra deprauata prodire conſtat. Cupiditates verò repẽtinas, quæ cõrda humana ſolicitant, nec tamen firmam animi aſſentionem approbationemq; eliciũt, non eſt dubium quin Deus hoc præcepto, vt peccata damnet. Par enim eſt, vt coram *Deo in cordibus etiam noſtris, atq; animis, ſua atque ea ſumma integritas & mũdities reluceat. Non enim illi poteſt innocẽtia iuſtitiáq;† niſi ſumma placere: cuius & hanc ſuam legem, perfectam nobis regulam propoſuit.

Gene.6.b.5.&. 8.d.21. Pſal.94.b.11. Prou.20.b.9. Mat.15.d.18.19.

Eſa.1.d.16.& 29. d.13.c.15. Iere.4.b.14. Ezec.18.g.31. Mat.5.a.8. †Pſal.5.a.4.5. 2.Cor.6.c.14.

M. *Hactenùs Decalogum breuiter & dilucidè explicuiſti: verùm hæc omnia ſigillatim à te per partes tractata, an non poſſunt paucis in vnam quaſi ſummam colligi?*

A. Quid ni? cùm Chriſtus cœleſtis magiſter vniuerſam legis vim ac naturã ſũmatim breuiſſimoq; compendio ſit complexus, in hunc modum dicens: *DILIGES DOMINVM DEVM TVVM, EX TOTO CORDE TVO, EX TOTA ANIMA TVA, EX TOTA MENTE TVA, ET EX TOTIS VIRIBVS TVIS: ET HOC MAXIMVM EST PRAECEPTVM IN LEGE. SECVNDVM AVTEM EST HVIC SIMILE, DILIGES PROXIMVM SICVT TEIPSVM. AD HÆC ENIM DVO MANDATA, VNIVERSA LEX ET PROPHETÆ REFERVNTVR.

Mat.22.d.37. Mar.12.e.30. Luc.10.c.27.

M. *Dei amorem qualem hic requiri intelligis?*

A. Qui deo videlicet conueniat: id eſt, vt ſimul & Dominum †eum potentiſſimum, & optimum* patrem, & ſeruatorem clemẽtiſſimum agnoſcamus. Huic proinde amori, & maieſtatis ſuæ † reuerentia, & obſequium erga* voluntatem eius, & in bonitate eius †fiducia adiungenda eſt.

Deut.10.d.17.
3.Reg.18.f.39.
1.Tim.6.c.15.
*Eſa.63.d.16.
Mat.6.b.8.
1.Tim.1.a.1.
†Deut.10.c.12.
Pſal.96.a.7.
1.Cor.10.g.31.
*Deut.6.c.17.
Rom.12.a.2.
†Pſal.2.d.12.
& 25.a.1 & 31.
a.1.& 118.8.

M. *Totum cor, anima tota, totæq; vires quid ſignificant?*

A. Eum nimirum amoris ardorẽ, eamq; ſynceritatem, vt nullis omnino * cogitationibus, deſyderijs nullis, nedum ſtudijs & actionibus, quæ Dei amori aduerſentur, locus ſit. Chari parẽtes (inquit ille) chari liberi, propinqui, familiares, charior adhuc patria: ſed omnes omnium †charitates pietas erga Deum ſummusq; in eum amor non complectitur ſolùm, verùm etiã longè multúmq; ſuperat: pro quo quis bonus dubitet mortẽ oppetere! Deum enim non tãtùm ſuis omnibus, ſed & ſeipſo etiam chariorem habet homo verè pius.

*Deut.30.b.6.
Ioſ.23.c.11.
Mat.10.d.37.
Luc.14.f.26.
†Ioh.14.b.15.
c.21.23.24.&
15.b.10

M. *Iam de proximi amore quid dicis?*

A. Amoris vincula, Chriſtus inter Chriſtianos ſuos arctiſſima eſſe voluit. Quum verò natura ad nos ipſos † amandos ſimus propenſiſſimi, nec apertior, nec breuior, deniq; nec efficacior, aut æquior fraternæ charitatis regula excogitari poteſt, quàm quæ à Domino ex ipſa natura deſumpta nobis proponitur, vt eâdem videlicet, proximum beneuolentia, qua ſeipſum, quiſq; proſequatur. Ex quo ſequitur, vt nihil proximo * faciamus, nihil de illo dicamus, aut ſentiamus, quod non & alios nobis

Ioan.13.d.34.35
1.Cor.13.b.5.
Ephe.5.a.29.
Phil.2.c.21.

Mat.7.b.12.
& 22.d.39.
Luc.6.d.31.
Ro.13.c.9.10.

nobis facere, vel de nobis loqui, aut sẽtire velim⁹. Qua vnica lege si teneremur, quę omnium aliarũ legum est quasi anima, nihil opus esset profectò tot legum cancellis, quos ad cohibendas mutuas iniurias, & ciuilem societatem tuẽdam, homines quotidiè excogitãt: idq; penè frustrà, si huius vnius legis nulla sit inter mortales obseruatio.

M. *Proximi nomen quàm latè se fundit?*

A. Non cognatos modò, affines, aut amicos, qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: verùm & eos etiam, qui nobis † sunt incogniti, adeoq; inimicos etiam nostros complectitur Proximi appellatio.

Mat.5.g.43. Luc.10.f.33. 36. Ioh.13.d.34. 1.Thes.4.c.9.

M. *At quid isti nobiscum habent communionis?*

A. Eo sanè vinculo, quo Deus vniuersum genus humanum colligauit, nobis sunt coniuncti: quod inuiolabile * ac firmum esse voluit, & nullius proinde prauitate, odio, aut maleuolentia aboleri potest. Quamuis enim nos quispiam oderit, manet nihilominus ipse nobis proximus, eóque loco semper habẽdus est, quòd ordo ille, per quem hæc hominum inter homines societas, & coniunctio est conciliata, firmus atq; inuiolabilis semper manere debeat. Atque ex hoc facilè intelligi potest, quare scriptura Sacra charitatem, † siue amorem, inter primarias religionis Christianæ partes esse voluerit.

Mat.5.g.44. Luc.6.d.27. 1.Ioh.2.b.9. & 3.b.10.& 4.b.7.

Gal.5.a.6. 1.Ioh.3.d.23.

M. *Verùm quid sibi vult quod in fine adiungitur, huc referri totam legem & Prophetas?*

A. Quòd reuera omnium ſumma illuc pertineat. Admonitiones enim, præcepta, cohortationes, promiſſiones, minæ, quibus paſſim ipſa lex & prophetæ, & Apoſtoli vtuntur, ad nihil aliud quàm huius legis finem, quaſi ad ſcopum collimãt. Et ad charitatem* omnia in ſacris literis ſic referuntur, vt eò nos quaſi manu ducere videantur.

Mat.7.b.12. Luc.6.d.31. Rom.13.c.8.10. Gal.5.b.14 1.Tim.1.b.5.

M. *Iam porrò volo vt mihi dicas, quænam ſit lex hæc quam narras, eadémne illa quam nos vocamus Legem naturæ, an præter eam etiam altera?*

A. Id olim abs te me didiciſſe memini præceptor, nempe legem, vt rationem ſummam in natura humana à Deo inſitam fuiſſe, cum †integra adhuc ea eſſet, & incorrupta, vt quæ ſcilicet ad Dei imaginem erat creata, itaq; lex naturæ & eſt, & dicitur. Poſt contractam verò peccati labem, tametſi ſapientum* animi vtcunq; huius natiui luminis fulgore illuſtrati ſint, in maxima tamen hominum parte ita reſtinctum eſt hoc lumen, vt eius vix vllæ ſcintillulæ conſpiciantur. Adeoq; cõtra diuina decreta atq; edicta in hac conſcripta lege, quæ amorẽ in Deum atq; homines ſummum iubent, Dei† atq; hominũ odium acre penitus eſt multorum animis inſitum: vnde tãta in Deum impietas, tam hoſtilis crudelitas in homines.

Ge.1.d.26. 27.31. Ephe.4.f.24. Col.3.b.10. Luc.1.g.79. Act.14.c.17.& 17.f.27. Rom.1.c.19. Mat.24.c.9.10. b.12. Ioan.17.c.14. 2.Tim.3.a.2.

M. *Vnde fit quòd Deus voluerit eam in tabulis deſcribi?*

A. Dicam. † Imago Dei in homine poſt Adami lapſum, natiuo malo, & conſuetudine praua adeò obſcurata eſt, & iudicium naturale adeò vitiatum,

Luc.1.g.79. 1.Cor.2.d.14. Ephe.4.d.17.18.

vt

vt homo non ſatis intelligat, honeſtum turpi quid interſit, nec iuſtũ iniuſto. Eam itaq; imaginem volens benignus Deus in nobis renouare, per legem in tabulis deſcriptã * perfectæ iuſtitiæ regulam expreſſit: adeò quidem ad viuum, vt nihil à nobis aliud requirat Deus, niſi vt eam ſequamur. Neq; enim aliud ille ſacrificium acceptum habet, quàm † obedientiam: & proinde exoſum illi eſt, quicquid præter eius præſcriptum in religione, aut pietatis negotio ſuſcipimus.

Pſal.19.c.8.& 119.a.1.
Baruc.4.a.1.
†1.Reg.c.15.e. 22.
Oſe.6.c.6
Mar.12.c.33.

M. Verùm quum nihil de priuata cuiuſq; vocatione in hac lege præcipiatur, quomodo poteſt hæc vitæ regula eſſe perfecta?

A. Vt nihil de ſingulorum officijs hic explicatè præcipiatur, quum tamen quod ſuum eſt cuique † reddere nos lex iubeat, in ſumma colligit, quæ ſint cuiuſq; in ſuo priuatim ordine, ac vitæ genere partes atq; officia. Hic verò Dominus breuiter & ſummatim paucis complexus eſt, quæ extant paſſim in Scripturis, de ſingulorum officijs, ſinguliſq; præceptis explicatiſſima.

Exod.20.b.12. 15.& toto capite

M. Quum ergò formam ritè colendi Dei perfectam lex oſtendat, nonne omnino ſecundum eius præſcriptum viuendum eſt?

A. Adeò quidem, vt Deus ex legis præſcripto viuentibus vitam † polliceatur: cõtrà verò, legis ſuæ violatoribus * mortem denuntiet, ſicut antè dictũ eſt. Atq; hanc ob cauſam ſuperiùs in partiendo, obedientiam, vt vnam ex primarijs religionis veræ partibus, recenſui.

Deut.8.a.1.& 30 c.15.
Mat.19.c.17.
Ioan.12.g.50.
*Deut.11.d.28 & 30.c.17.
Rom.1.c.18.& 6.d.23.

M. Iustos ergò esse censes eos, qui Legi Dei per omnia obediunt?

Rom.10.a.5. Gen.6.b.5. & 8.d.21. Pro.20.b.9. Rom.7.c.14.15. Gal.2.d.16. — A. Sanè, si qui id præstare possint, iusti ex lege essent: verùm ea imbecillitate † laboramus omnes, vt nemo quod debet omni ex parte impleat. Nam vt demus inueniri, qui Legi aliqua ex parte obtemperet, non tamen is ideò coram Deo iustus erit: nam * execrandos & detestabiles pronuntiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in lege continentur.

*Gal.3.b.10. Luc.2.b.10.

M. Nullum ergò mortalem ex lege coram Deo iustum esse statuis?

Iob.25.b.4. Rom.3.d.28. & 4.c.15. Gal.2.c.16.d. 21. & 3.b.10. — A. Nullum omnino: Nam & † scripturæ idem pronuntiant.

M. Cur ergò legem tulit Deus, quæ perfectionem exigat facultate nostra maiorem?

Luc.17.c.10. Rom.3.c.20. Gal.8.a.3. — A. In lege ferenda Deus non tam quid nos præstare possemus, qui nostra culpa * imbecillitate laboramus, quàm quid ipsius iustitia dignum esset, spectauit, Quum verò Deo, non nisi summa † iustitia placere possit, eam viuendi normam quam ipse descripsit, omnino perfectam esse oportuit. Deinde nihil à nobis exigit lex, cui præstando obstricti non sumus. Quum verò longissimè à debita * legis obedientia absimus, nulla idonea aut iusta excusatione homines coram Deo sese defendere possunt: adeoq; vniuersos coram Dei tribunali lex & reos sistit, & condemnat etiam, Atque id est quod Paulus, legem ministerium mortis, & damnationis vocat.

Pfal.5.a.4.5.6. 2.Cor.6.c.14.

Iob.4.c.17. & 15 b.14. 2.Par.6.g.36. Gal.2.c.16 †Rom.3.c.19. & 7.b 8.10. Gal.3.b.10.

M.

M. An lex ergò vniuersos simul in hoc desperatissimo statu collocat?

A. Incredulos * quidem atq; impios, hoc, quo dixi, loco lex & statuit & relinquit: qui vt ne minimum quidem legis apicem implere possunt, ita nullam prorsus in Deo per Christum fiduciam habent. Inter pios tamen, alios præterea vsus lex habet. Deut.27.d.26. Rom.3.b.10. Iac.2.b.10.

M. Cedo quos?

A. Principio Lex tam † exactam vitæ perfectionem flagitans, quasi scopum pijs, ad quem collimare, & metam, ad quam eniti conueniat, demonstrat, vt ad summam rectitudinem in dies proficiendo magno conatu contendant: hanc enim mentẽ volũtatemq; Deo immortali duce, pij suscipiũt. Maximè verò cauent, quantum efficere & consequi possunt, ne quod in ipsis insigne vitium fuisse dicatur. Deinde cùm multò maiora * viribus humanis lex exigat, cumq; tanto oneri se impares esse sentiant, ad petendam à Domino virtutem eos excitat. Præterea cùm lex eos perpetuò † reos agat, salutari dolore animos eorum percellit, & ad pœnitẽtiam, de qua ante memini, veniamq; à Deo per Christum petendam atque impetrandam adigit: simulq; ne suæ innocentiæ confidant, aut superbire coram Deo audeant, coêrcet. Estq; illis perpetuò fræni instar, quo in Dei timore retineantur. Postremò dum absolutam iustitiam * per opera sua se consequi non posse ex lege discunt, cùm per eam animorum suorum maculas atq; sordes ‡ tanquam in speculo contueantur, ad humilitatem Deut.6.b.6.7. Ios.1.b.7.8. Psal.1.a.2. Psal.116.a.5. Rom.7.c.14. 2.Cor.3.b.5. †Deut.27.d.27 Ro.3.b.10.11. 12. 2.Cor.3.c.9. *Pro.20.b.9. Rom.3.c.20.21. Gal.2.c.16. ‡Rom.3.c.20. & 7.b.7. & 8.a.3.

hoc pacto eruditos, ad quærendam in Christo iustitiam eos & præparat & remittit.

Rom.10.a.4. Gal.3.b.10.&c. & d.24.

*M. Quantum ergò video, * legem Dei, quasi pædagogum quendam ad Christum esse dicis, quæ nos per agnitionem nostri, pœnitentiam, & fidem ad Christum recta deducat.*

A. Ita est.

Secunda pars de Euangelio & Fide.

Transitio.

M. Quum ergò abundè, vt in compendio toti huic de lege atque obedientia quæstioni satisfactum sit, charissime fili, iam de Euangelio, quod Dei promissiones continet, & iuris diuini violatoribus Dei clementiam per Christum pollicetur, quodq; fides maximè respicit, vt dicamus, ordo postulat: hoc enim in nostra partitione secundum fuit: atq; huc etiam, ipsa rerum, de quibus iam egimus, series nos quasi manu perduxit. Euangelij ergò, simulq; fidei nostræ summa quænam est?

Pag.10.v.25.

A. Ea nimirum ipsa, qua fidei Christianæ præcipua capita, breuiter olim perstricta, continentur: quæq; vulgò Symbolum Apostolorum appellatur.

M. Fidei compendium cur Symbolum nominatur?

A. Symbolum, si interpreteris, est signum, nota, tessera, aut indicium, quo commilitones ab hostibus dignoscuntur: vnde Compendium fidei, quo Christiani à non Christianis distinguntur, Symboli nomen sibi rectè ascuit.

M. Sed qua de causa Apostolorum Symbolum dicitur?

A. Quòd

A. Quod vel ab ore Apostolorum exceptum, vel ex illorum scriptis summa fide collectum, ab initio vsq; Ecclesiæ receptũ, perpetuò inter omnes pios firmum, ratum atque immotum, vt certa atq; cõstituta Christianæ fidei regula, permanserit.

M. *Agè nunc, Symbolum ipsum mihi recites velim.*

A. Fiet. CREDO IN *DEVM* PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRÆ: ET IN *IESVM CHRISTVM*, FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, QVI CONCEPTVS EST E' *SPIRITV* SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE: PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS EST: DESCENDIT AD INFEROS TERTIA DIE RESVRREXIT A' MORTVIS: ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS, VNDE VENTVRVS EST AD IVDICANDVM VIVOS ET MORTVOS. CREDO IN *SPIRITVM* SANCTVM. SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM, REMISSIONEM PECCATORVM, CARNIS RESVRRECTIONEM, ET VITAM ÆTERNAM AMEN.

M. *Breuiter ista à te, & strictim proposita sunt mi fili, quocirca operæ pretium est, vt de singulis quid credas, clariùs dicas atq; explicatiùs. Et primùm in quot partes totam hanc confessionem distribuis?*

A. In quatuor præcipuas: quarum in prima de *Partitio.*

Deo Patre,& rerum omnium creatione:in ſecunda, de eius filio Ieſu Chriſto,quæ etiam totam redemptionis humanæ ſummã complectitur in tertia,de Spiritu ſancto: in quarta, de Eccleſia,& Diuinis in ipſam beneficijs tractatur.

M. *Perges ergò ordine quatuor iſtas mihi partes explicare: & primùm quid in ipſo ſtatim Symboli initio Credendi nomine ſignificas?*

Mat.28.d.19. Rom.1.b.17. Ioan.1.b.12.13. Gal.3.d.26. †Mat.10.c.32. Rom.10.b.9. Heb.4.d.14.

A. Me veram ac viuã,id eſt,* Chriſtiani hominis fidem in Deum Patrem,Filium, & Spiritũ Sanctũ habere,eamq; hac cõfeſſionis formula†teſtari me, atq; comprobare.

M. *Eſt ne ergò fides aliqua, quæ vera viuaq; non ſit?*

Rom.1.d.32. Tit.1.d.16. Iac.2.d.26.

A. Eſt certè fides quædam generalis,vt ita loquar, eſt &* fides mortua.

M. *Quum ergò non leuis momenti res ſit, quam credendi, Chriſtianæq;, id eſt, veræ ac viuæ fidei nomine complecteris, agè, explica mihi quænam ea ſit, quomodoq; à fide illa generali & mortua etiam diſtinguatur.*

Mat.7.d.22. Luc.12.f.47. 1.Cor.13.a.2.

A. Fides in genere ea eſt, quæ veritati verbi Dei †fidem habet: id eſt, quæ omnia in ſcripturis de Deo,eiusq; immenſitate, potentia, iuſtitia, ſapientia, miſericordia item in homines fideles ac pios,ſummaq; ſeueritate in incredulos atq; impios, cæteraq; in ſcripturis tradita vniuerſa vera eſſe credit.

M. *Annon omnia hæc etiam & vera illa, quam dicis*

dicis, fides credit?

A. Maximè: verùm ea vltra progreditur, ſicuti mox dicemus.* Nam hactenùs non impij ſolùm homines, ſed & dæmones etiam credunt: neque tamen † fideles proinde ſunt, aut dicuntur. At vera fides, vt omnia in verbo Dei tradita certiſſima eſſe nihil dubitat, *ita promiſſiones de Dei patris miſericordia, & peccatorum remiſſione fidelibus omnibus per Chriſtum factas, quæ propriè † Euangelium dicuntur, amplectitur: quam qui habent, non ſolùm* Deum vt potentiſſimum omnium Dominum, iuſtiſſimumq; iudicem timent (quod & homines impios pleroſq;, & ‡ Dæmones etiam facere iam anteà diximus) verùm etiam vt † patrem ſuum optimum atque clementiſſimum amant: cui vt placere per omnia pijs ſtudijs operibusq;, quæ fidei fructus dicuntur, vti obſequentes filios decet, ſtudent, ita de eius* venia, ſi quando vt homines ab eius voluntate aberrarint, per Chriſtum impetranda, bonam certamq; ſpem cõcipiunt. Peccata enim ſua, Chriſto, cui fidunt, † iram Patris placante, non magis ſibi vnquam imputanda ſciunt quàm ſi ea nunquam fuiſſẽt perpetrata. Et quamuis legi, officioq; erga Deum atque homines ſuo non ſatiſfecerint ipſi, Chriſtum tamen ſumma legis obſeruatione, Deo pro ſe cumulatè ſatiſfeciſſe credunt: & per hanc illius* iuſtitiam & Diuinę legis obſeruationem, in numero locoq; iuſtorum, & Deo charos haberi ſe, haud aliter ac ſi legem obſeruaſſent ipſi, perſuaſum habent. Atq; hęc ea eſt †iuſtitia, quam nos fide con-

Rom.1.d.32. Tit.1.d.16. Iac.2.d.19. †Ioan.1.b.12. Gal.3.d.25.26.

*Luc.24.c.47. Rom.4.c.16.

†Eſa.61.a.1. Luc.2.b.10.11 & 4.c.18.

*Deut.10.d.20. Pſal.111.b.10.

‡Iac.2.d.19.

†Deut.10.c.12. Pſal.1.a.2.3. Col.2.a 6. Eph.5.a.1. 2.b.8

*Mat.1.d.21. Rom.3.d.24.& 5 a.1.

†Eph.2.c.15.16. Col.2.c.14. Heb.10.c.17. 1.Ioan.2.a.1.2.

1.Cor.1.d.30. 2.Cor.5.d.18. Ephe.1.b.6.7. Phil.1.b.9.

†Rom.3.c.21. Gal.2.c.16.

sequi Sacrę literę declarant.

M. *An non ista etiam in Dæmonibus, aut hominibus impijs esse possunt?*

Gen.4.b.13. Pro.10.d.24. Mat.27.a.4 5. Iac 2.d.19. 1.Ioan.4.d.18.

A. Nihil minùs: nam *tametsi Deum vt potentissimum iustissimumq; timeant, aut horreant potiùs, quum suæ eum impietatis vltorem fore sciant, in eius tamen in se bonitate & clementia, neque vllam fiduciam, neque ad eius gratiam receptum aliquem habere, neque eius voluntati obsequendi studium vllum suscipere possint. Itaque eorũ fides, tametsi de veritate verbi Dei non ambigant, mortua † dicitur: vt quæ trunci instar aridi atque emortui, fructus nullos piæ vitæ, id est, amoris in Deum, charitatisq; in homines, vnquam ex se edat.

Mat.7.d.23. Luc.8.b.1.13. 1.Cor.13.a.2.3. c.14. Iac.2.d.26. Tit.1.d.16.

M. *Ex his ergò, quæ hactenùs commemorasti, definitionem mihi cedo viuæ illius & veræ Christianæ fidei.*

Fidei definitio. *Ioa.1.b.12. 13. Ro.8.a.1.b.14.g 38.39. Col.2.a.2.3. 1.Thes.1.b.5. Heb.10.d.22.23 & 11.a.1.

A. *Fides est certa cognitio, paternę Dei erga nos per Christum beneuolẽtiæ, fiduciaq; in eadem, sicuti in Euangelio testatum est, quę † studium piæ vitę, id est, Dei patris volũtati obsequendi semper coniunctum habet.

†Psal.1.a.3. Mat.7 c.17.18. & 13.c.23. Gal.5.a.6. 1.Pet.1.c. 14.15

M. *Satis explicuisti, quid fidei, credendiq; nominibus significes. Perge iam, quibus commodissimè possis verbis mihi edisserere, quid per dei nomen, quod in symbolo proximè sequitur, intelligas.*

Gal.4.b.8 2.Pet.1.a.4.

A. Annitar pro meo ingenio atq; facultate, præceptor optime. Intelligo *naturam esse vnam, vel †substantiam,

† ſubſtantiam, vel animum, vel mentem, vel * ſpiritum potiùs diuinũ (varijs enim modis de Deo loquuti ſunt ſapiẽtes, tum Ethnici, tum noſtri, quum nihil de eo propriè dici poſſit) † æternum, abſque principio & fine, * immenſum, ‡ incorporeum, oculis humanis minimè cõſpicuum, maieſtate † auguſtiſſima, quem vocamus Deum: quem oportet vniuerſos mundi populos * reuereri, & ſummo honore colere, omnemq; in eo, vt optimo maximo, ſpem † fiduciamq; collocare.

Heb.1.a.3. *Ioan.4.d.24. †Rom.1.c.20.& 16.d.26. *Mat.6.b.13. & 19.d 26. ‡Ioan.1.c.18. Col.1.c.15. †Pſal.104.c.31. Eſa.2.c.10.d 19 1.Tim.1.d.17.& 6.c.16. *1.Cor.10.g.31 †Pſal.36.b.7.

M. Quum vnus ſit Deus, ediſſere cur in Chriſtianæ fidei confeſſione tres commemoras, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum.

A. Non * multorũ Deorum, ſed trium diſtinctarum in vna diuinitate perſonarum hæc ſunt nomina. In † vna enim Dei eſſentia, * PATREM, qui filium ab æterno ex ſe genuit, intueri conuenit, vt originem primumq; rerum omnium authorem: † FILIVM, ex patre ab æterno genitum, qui ſit ęterna Dei patris ſapientia: * SPIRITVM SANCTVM, ab vtroq; procedentem, vt Dei virtutem per omnia diffuſam, ſed ita, vt etiam perpetuò in ipſo reſideat: † neq; diuidi tamen propterea Deum. Ex his enim tribus perſonis nulla aliam, aut * tempore, aut magnitudine, aut dignitate anteit: ſed Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, tres diſtinctę perſonæ, ‡ æternitate æquęuæ, potentia æquales, dignitate pares, Deitate vnum ſunt. † Vnus ergò æternus, immortalis, omnipotens, glorioſus, optimus, Max. Deus, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Ita enim de Deo patre, Filio, & Spiritu ſancto, à

*Mat.1.c.16.17. & 28.d.19. 1.Ioan.5.b.7. †Ioan.10.f.30. Gal.3.c.20. †Gen.1.a.1. 1.Cor.8.b.6. †Ioan.1.a.1.& 17.a.5. Col.1.b.15. Heb.1.a.2.3.5. *Luc.1.d.35. Ioan.14.d.26. Act.5.a.3.4. 1.Cor.12.a.4. †Ioan.10.f.30. 1.Cor.8.b.6. Gal.3.c.20. *Ioan.1.a.1.&.5 c.17.18.d.21.23. Phil.2.a.6. ‡1.Ioan.5.b.7 †Deut.4.f.35.39 Pſal.86.c.9.10 104.c.30.31. 1.Tim.1.d.17

Christianorum vniuersitate, quæ Catholica Ecclesia dicitur, ex scripturis sacris* proditum est: quum alioquin huius mysterij immensitas tanta sit, vt ne mente quidem concipi, nedum verbis explicari queat: in quo proinde simplicitas fidei Christianæ ad credendum parata, potiùs quam ingenij † acumen ad inquirẽdum, vel linguæ etiam officium ad explicandum mysterium tam arcanum, atque occultum requiratur.

** In Symbolis siue confessionib. fidei Christ. Apost Nican & Athan.*

**Pro.25.d.26.

M. Verissimum quidem est quod dicis. Perge ergò: cur Deum vocas patrem?

Prima pars Symboli. Deus Pater.

A. Eius rei præter eam, quam ante memoraui, præcipuã causam, quòd videlicet* naturalis sit Pater vnici filij sui ab æterno ex se geniti: duæ sunt aliæ causæ, ob quas noster etiam Pater & sit & dicatur. † Vna, quòd nos omnes initio creauit, quodq; vitam omnibus est largitus: de qua mox plura dicemus. * Altera verò maioris etiam momenti est, quòd videlicet, iterum diuinitùs per spiritum sanctum nos genuit, & † fide in verum, & naturalem filium suum Iesum Christum, nos sibi filios adoptauit, & regno suo, ac vitæ æternę hęreditate per eundem donauit.

**Mat.3.c.17. Ioan.1.b.14. Rom.15.b.6. 2.Cor.1.a.3.& 11.g.31. †Gen.1.d.27. Mal.1.a.6.& 2.b 10. *Ioan.3.a.3.5. 1.Pet.1.a.3.d.23 †Ioan.1.b.12. Rom.8.c.15.17. d.23.& 9.a.4. Gal.4.a.5.6. Eph.1.a.5.6. Tit.3.b.7.*

M. Quo sensu nomen illi omnipotentis tribuis?

A. Quòd* mundum, & vniuersa vti condidit, ita in potestate etiam habeat, prouidentia gubernet, arbitrio constituat, omnibusq; prout illi visum fuerit, imperet: sic vt nihil nisi eius decreto permissúue fiat, nihil sit quod ille efficere non possit: neque enim otiosam quãdam Dei potentiam, quam

**Esai.40.c.21. Mat.5.g.45.& c.29. Ephe.1.b.11.*

non

non exerceat, imaginor.

M. An impios etiam homines, ſpirituſq; malignos Dei imperio ſubdis?

A. † Quid ni? Miſerrimè enim alioqui nobiſcum ageretur, vt quibus nunquam ſecuris eſſe liceret, ſi quid illis in nos, prẽter Dei voluntatem, permitteretur. Verùm eos Deus quaſi fræno ſuæ potentiæ ita coërcet, vt ne mouere quidem ſe, niſi eius nutu aut permiſſu, poſſint vnquam. Nos verò vna hæc conſolatio ſuſtentat, ita nos in omnipotentis eſſe patris poteſtate, vt ne vnus ‡ quidem capillus noſter, niſi ex eius voluntate, qui nobis tam benè vult, perire poſſit.

Iob.1.b.10.11.12. Mat.8.d.31.32. Luc.22.d.31.32. Ioan.10.e.28. Act.2.d.23.&4.e 27.28.& 12.b.11 Luc.a.7.&.21.d.18.

M. Perge.

A. * Quum Dei Opt. Max. bonitatem atque immenſitatem mens humana per ſe capere nullo modo poſſit, cœli eum & terræ, & rerum, quæ in eis continẽtur, vniuerſitatis creatorem eſſe addimus: quibus verbis, Deum in operibus ſuis † & mundi artificio, tanquam in ſpeculo quodam contemplãdum, & quoad noſtra id refert, cognoſcendum eſſe ſignificamus. Quum enim magnitudinem illam immenſam mundi videmus, eiuſq; partes omnes ita eſſe conſtitutas, vt neque ad ſpeciem pulchriores, neque ad vſum meliores eſſe potuerint: ſtatim intelligimus Dei opificis atq; ædificatoris infinitam potentiam, ſapientiam, bonitatem. Quis enim eſt tam vecors, qui aut cùm ſuſpexit in cœlum, Deum eſſe non ſentiat? Imò ob hanc maximè cauſam Deus homines primùm humo excitatos, celſos & erectos conſtituiſſe videtur, vt ſuperarum

Ioan.1.c.18. 1.Tim.1.d.17. Pſal.19.a.1.&50 b.7. Rom.1.c.19.20.

atq; cœleſtium rerum eſſent ſpectatores, & ipſius cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent.

M. Quomodo Deum omnia creaſſe dicis?

Gen.1.a.1 Pſal.33.b.6. Act.14.c.15. A. *Deum patrem Opt. Max. initio, & ex nihilo, non ſolùm cœlum, & vniuerſum hunc mũdum aſpectabilem, & res in eis omnes quæcunq; continẽtur, † ſed & ſpiritus etiam incorporeos, quos Angelos appellamus, * per potentiam verbi ſui, id eſt, Ieſu Chriſti filij ſui, fabricaſſe & condidiſſe.

†Col.1.c.16 *Ioan.1.a.3 1.Cor.8.b.6 Heb.1.a.2.

M. Verùm an pium eſſe putas, affirmare Deum Opt. Max. ſpiritus vniuerſos, etiam malignos illos, quos Diabolos vocamus condidiſſe?

Gen.1.d.31. Ioan.8.f.44. Col.1.c.16 Iud.b.6 A. Deus quidem eos tales non condidit: ſed ipſi ab origine ſua, abſq; vlla ſpe recuperandæ ſalutis, ſua ipſorum malitia exciderunt. Itaq; non creatione & natura, ſed naturæ corruptione mali effecti ſunt.

M. Quid? an ſatis habuit Deus ſemel vniuerſa condidiſſe, omni rerum cura in poſterum abiecta?

A. Hoc quidem antea breuiter attigeram: cùm verò tueri & conſeruare res conditas multò ſit præſtantiùs, quàm eas ſemel condidiſſe, * certò credendum eſt, vbi mundum & omnia ſic fabricaſſet, ea deinceps & conſeruaſſe, & hactenùs conſeruare. Ruerent enim vniuerſa, atq; ad nihilum recíderent, niſi eius virtute, & quaſi manu ſuſtinerentur. † A Deo etiam totum naturæ ordinem, & rerum mutationes, quæ fortunæ viciſſitudines falſo putantur, pendere: Deum * cœlum verſare, ter-

Pſ.75.a.3.& 104 b.10.& 145.c.15. Coloſ.1.d.16.17 Heb.1.a.3.

Mat.10.c.29.30. *Exo.14.c.21. Pſal.89.b.10.& 147.c.8.9

ram

ram tueri, maria moderari, omnem hunc mundum regere, eius numini omnia parere, eius numine omnia gubernari certò credimus: † eum serenitatis & tempestatis, pluuiæ & siccitatis, fœcunditatis & sterilitatis, sanitatis ac morborum authorem esse: eum,* quæcunq; ad vitam nostram tuẽdam conseruandamq; pertinent, & vel ad vsus necessarios, vel ad honestam voluptatem expetuntur, rerumq; adeò omnium, quas natura desiderat, abundantiam & copiam munifica manu suppeditasse semper, atq; etiam suppeditare largissimè: vt nimirum illis perinde vteremur, ac memores & pios filios decet.

Leu.25.a.4.&c. Psal.144.c.11. 145.c.16.17 Esai.51.a.3. Mat.5.g.45. Rom.14.b.6. 1.Cor.10.g.31. Ephe.5.a.4 1.Tim.4.a.3.4. 1.Pet.5.b.7.

M. *Quem ad finem, Deum Opt. Max. vniuersa hæc condidisse existimas?*

A. Mundus ipse hominum † causa fact° est, & quęcunque in eo sunt., ad vsum fructumq; hominum parata sunt. Et vt res alias omnes Deus hominis gratia, ita hominem ipsum ad suam ipsius * gloriam condidit.

Finalis causa. †Gen.1.d.26.29. 30. Psal.8.b.7. &c. & 104.c.14 15. Eccl.3.c.14. *Pro 16.a.4. Esa.43.b.7. Rom.11.c.36. Col.1.c.16.

M. *Quid ergò habes, quod dicas de prima hominis origine & creatione?*

A. Id quod scripsit Moses: Deum scilicet ex argilla primum † hominem finxisse, illiq; animam & vitam inspirasse: deinde de viri latere somno sopiti, detractam mulierem in lucem produxisse, vt eam illi vitæ sociam adiungeret. Ac propterea homo ADAMVS vocatus est, quia ex* terra traxit originem: mulier autem, quia omnium † viuentium mater erat futura, appellabatur* EVA.

Gen.2.b.7.d.21 22. Ge.2.b.7.& 3.d 19. †Gen.2.d.20. * *al. Heua.*

M. *Cùm tanta in vtris q; viris pariter atque fœminis vitioſitas, improbitas, peruerſitasq; hodiè conſpiciatur, an eos Deus tales ab initio condidit?*

A. Nihil minùs. Deus enim ſummè bonus, nihil niſi* bonum poteſt efficere: Hominem ergò primùm Deus ad † imaginem & ſimilitudinem ſuam condidit.

*Gen.1.d.31.
†Gen.1.d.26.
Col.3.b.10.

M. *Imago autem illa, ad quam hominem ais formatum eſſe, quænam eſt?*

A. Ea eſt abſolutiſſima iuſtitia, & perfectiſſima ſanctimonia, quæ ad ipſam Dei naturã quàm maximè pertinet: quæq; in *Chriſto nouo noſtro Adamo, præclariſſimè eſt demonſtrata, cuius in nobis quædam quaſi ſcintillulæ vix iam comparent.

Rom.8.f.29.
1.Cor.15.f.49.
2.Cor.3.d.18.& 4.a.4.
Col.1.b.15.& 3 b.10.

M. *Itáne vix comparent?*

A. Profectò: neque iam ita ſplendent vt in initio ante hominis lapſum, quandoquidẽ homo peccatorum * tenebris & caligine errorum imaginis huius ſplendorem reſtinxit.

Rom.1.c.22.
1.Cor.1.c.18.23 & 2.d.14.& 3.d 19.
Eph.4.d.17.

M. *At quando hoc factum ſit dicas volo.*

A. Dicam. Cum mundum hunc fabricatus eſſet Dominus Deus, *hortum ipſe parauit cultiſſimum, pleniſſimumq; oblectationis & iucunditatis, quæcunq; expetibiles erant, delitijs vndiq; affluẽtem. Hic Dominus Deus ſingularis cuiuſdam beneuolentiæ gratia hominem collocauit, omniaq; illius vſui permiſit, tantùm illi fructu arboris † ſcientiæ boni & mali interdixit, morte, ſi illum guſtaret, denuntiata. Par enim erat, vt tot beneficijs * affectus

*Gen.2.b.8.
Gen.2.c.17.
*Gen.3,b.11.
Pſa.8.b.4.5,6. &c.

fectus homo, hactenus parendo, libēter se Dei imperio obtemperare ostenderet, vtq; sua contentus sorte, altiùs sese contra cōditoris voluntatem, conditus ipse non efferret.

M. *Quid deinde factum est?*

A. Mulier* à Diabolo illusa, viro persuasit, vt vetitum fructum gustaret: quæ res vtrunq; morti statim obnoxium effecit: deletaq; illa cœlesti imagine, ad quam primùm est conditus, in locum sapiētiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ, quib⁹ eum ornamentis Deus induerat, teterrimæ successerunt pestes,* cæcitas, impotentia, impietas, vanitas, iniustitia, quibus etiam malis, atque miserijs progeniē suam, atq; adeò omnem posteritatem implicuit & cooperuit. Gen. 3 a. 1. b. 6. 7. Act. 14. c. 15. 16 & 17. c. 22. Rom. 1. c. 22. & 8. b. 7. 8. 1. Cor. 2. d. 14. Eph. 4. d. 17. 18 f. 22.

M. *Verùm an non nimiùm seuerè vnius pomi gustum vltus esse Deus videri possit?*

A. Ne quis hominis scelus grauissimum, vt paruum delictum eleuet, néue ex pomo tantùm,† & immensa gula factum spectet. Nam ille vnà cum coniuge sua, dolosis * Satanæ illecebris captus atq; irretitus, à Dei veritate incredulus ad mendacium deflexit: serpentis calumnijs, quibus Deùm & mendacij, & inuidiæ, & maleuolētiæ insimulat, fidem habuit: tot † beneficijs affectus, in authorem ingratissimus extitit: terræ filius, cui parùm videbatur, quòd ad Dei similitudinem factus esset, intollerabili * ambitione atq; superbia, sese Dei maiestati æquare affectauit: deniq; conditoris se imperia † contumaciter subduxit, imò iugum eius Gen. 3. a. 6. Gen. 3. a. 4. 5. Psal. 8. b. 4. 5. 6 Gen. 3. d. 22. †Gen. 3. b. 11. Ose. 6. b. 7. Rom. 5. d. 19.

petulanter excûſſit. Fruſtrà ergò Adę peccatũ verbis extenuatur, quum facinus fuerit, in quo omnia nefaria cõtineri atq; ineſſe videntur.

M. *Atqui parentum culpa omnem poſteritatem ſumma priuari fœlicitate, vltimiſq; malis atque miſerijs onerari, quomodo non iniquum videbitur?*

A. Adamus generis humani primus parens extitit: ornamẽtis itaq; illis eũ Deus affecit, vt ea tam ſibi quàm ſuis, hoc eſt, vniuerſo hominũ generi haberet ſimul ac perderet. Eo itaq; ſpoliato, natura vniuerſa nuda, inopſq;, ac bonis omnib⁹ deſtituta deſeritur: illoq; peccati labe inquinato, quaſi*à radice truncoq; vitiato, rami vitioſi enati ſunt: qui vitium ſuum in alios ex ſe naſcentes ſurculos, tranſtulerunt. Inde autem tam breue, † exiguum, atq; incertum vitæ curriculum nobis circumſcriptum: inde nata eſt carnis noſtræ infirmitas, *corporum debilitas, imbecilitas, fragilitaſq; humani generis: inde horribilis mentium † cæcitas, & animorum prauitas: inde iſta diſtortio deprauatioq; affectionum & cupiditatum omnium: hinc illud* ſeminarium, & quaſi ſentina peccatorum omnium, cuius vitijs genus humanum inficitur & conflictatur: cuius mali proprium, verumq; nomen quærentes, noſtri PECCATVM ORIGINIS appellarunt.

Mat.7.c.18.& 12.d.33.
Rom.5.b.12.14 c.17.18.19.
1.Cor.15.c.22.& g.48.
†Pſal.100.a.3.6 7.b.9.10.& 102 b.8.9.& 109.23 &c.
*Iob.14.a.1.&c.
†Rom.1.c.22.
1.Cor.3.c.18.19
Eph.4.d.17.18. 19.
*Rom.5.b.12. &c.

M. *An in hac tantùm vita, peccati huius pœnas luit humanum genus?*

A. Imò hoc natiuo malo ita corrupta eſt natura & perdita, vt niſi bonitas * & miſericordia omnipotentis Dei afflictis nobis, adhibita medicina, tuliſſet

Gen.3.d.14.15.
Mat.1.d.21.
Col.1.d.13.

tulisset opem atq; auxilium, quemadmodum fortunis in calamitates omnes, corporibus in vniuersas † morborum mortisq; miserias incidimus: ita necessariò in * tenebras, atq; sempiternam noctem, & ignem, qui extingui non potest, ibi omni supplicio perpetuò excruciandi, præcipites rueremus. Nec mirum alias etiam res † cõditas, eam pœnam, quam commeruit homo, in cuius vsum conditæ erant subijsse: perturbatoq; in cœlo * & terra toto naturæ ordine, noxias tempestates, sterilitatem, morbos, atq; alia infinita mala in orbem inuasisse: in quas ‡ miserias atq; ærumnas, præter natiuum illud malum, multis nostris, magnisq; peccatis meritissimè incidimus.

Gen.3.c.17.18.19 *Mat.8.b.12. & 22.b.13. Gen.3.c.17. Gen.3.c.17.18.19. Ose.6.b.7. 2.Cor.11.a.3.

M. O funestam atque horrendam ex peccato cladem & calamitatem. At quænam tandem illa est, quam nobis fecisse Deum medicinam dicis, in qua primi nostri parentes, & reliqui deinceps eorum posteri spem posuerunt & defixerunt? *Transitio.*

A. Ad eam nimirũ salutis spem erecti sunt, quam ex fide in Iesum Christum liberatorem atq; seruatorem, ipsis à Deo * promissum, conceperunt. Hoc enim est quod iam proximè in Symbolo sequitur: CREDO IN IESVM CHRISTVM. &c. *Secunda pars Symboli. Deus filius.* Gen.3.c.14.15.

M. An & primis parentibus nostris Deus liberationis per Iesum Christum spem statim fecit?

A. Profectò. Nam vt Adamum * & Euam verbis primum grauiter castigatos, de horto deturbauit, ita serpẽtẽ deuouit, † & minatus est illi tẽpus olim fore, quo mulieris semen caput illi imminueret. Gen.3.b.11.12. 13.c.17.d.23.24 †Gen.3.c.15.

M. Quod verò est semen illud, de quo loquitur Deus?

Gal.3.c.16. 19. A. Semen * illud est (vti clarissimè nos docet Paulus) Iesus Christus filius Dei, verus Deus, & filius virginis, verus homo, in quo nos fiduciam atque spem nostram collocare, secundo loco in Symbolo profitemur: qui conceptus est è Spiritu † sancto, & genitus ex sanctæ, castæ, atq; incorruptæ virginis Mariæ natura: atque ea matre sic natus & enutritus est, vt reliqui infantes, nisi quòd ab omnis peccati contagione * omnino purus esset atque alienus.

Mat.1.d.20. 21. Luc.1.d.31.35.

Ioan.1.d.29. Heb.4.d.15, & 9.d.14.

M. An satis ergò habuit Deus semel in Veteri testamento de hoc semine promisisse?

A. Imò promissionem hanc humano generi optatissimam, Dominus Deus parentibus † nostris primùm factam, identidem illorum posteris confirmauit, quò maiore expectatione illius præstandi homines tenerentur. Nam fœdere per circumcisionem * cum Abrahamo & eius semine inito, ipsi primùm, mox Isaaco eius filio, deinde Iacobo nepoti promissum suum confirmauit. Postremò, clarissimis per Mosen † cæteroſq; prophetas suos editis oraculis, promissi sui constantiam retinuit atq; seruauit.

Gen.3.d.14 15

Gen.17.b.10.& 22.d.18.& 16.a 4.& 28.c.14. †Deut.10.c.15. & 34.a.4. Psal.89.a.4.f. 35. Esai.53.&.54.a 3.& 65.b.9.

M. Quid autem sibi volunt ista verba, Serpentis caput conterere?

A. In * serpentis capite venenum eius continetur, vitæq; & virtutis summa consistit: caput ergò serpentis vniuersam vim atq; potentiam, & regnum

Psal.74.c,13.& 140.a.3.4. Eccle.10.b.10. Amos.9.a.3.

aut

aut, vt veriùs loquar, tyrannidem diaboli, Serpentis antiqui significat: quam* vniuersam, Iesus Christus, semen illud mulieris, in quo promissi sui summam Deus compleuit, virtute mortis suæ subegit. Itaq; Serpentis caput conterens, omnes sibi fidentes ab eius tyrānide in libertatem vindicauit. Hoc enim est, quod hic in Symbolo profitemur, nos IN IESVM CHRISTVM DEI FILIVM CREDERE: id est, Iesum Christum nobis, qui impietate & scelere obstricti atq; obligati, & mortis ęternæ laqueis irretiti tenebamur, & Serpētis Diaboli fœda seruitute premebamur, libertatis vindicē esse, atq; seruatorem.

Mat.1.d.21. Act.10.f.38. Col.1.d.13.14. &c. 2.Tim.2,d.26. Heb.2.d.14.15. 1.Ioan.3.b.8.

M. Videris mihi interim, & ipsum nomen IESV, illustri admodum explicatione esse interpretatus.

A. Profectò. Neq; enim aliud Hebræis est IESVS quàm Σωτὴρ Græcis, Latinis SERVATOR. Nam vt vim eius exprimant, aliud magis aptum nomen non habent. Ex his autem quæ diximus obscurum iam esse non potest, quare hoc nomen sit adeptus: solus enim ille suos æterno exitio, cui alioqui erāt destinati, exemit & seruauit. Et alij quidem hoc nomen vsurparunt, quod corporibus hominum salutem attulisse visi sint: At* Iesus Christus animas simul & corpora sibi fidentium solus seruare potest.

Mat.1.d.21. Act.4.b.10.12 Rom.5.b.9.10 Phil.2.b.9.

M. A quo est illi hoc nomen inditum?

A. Ab* Angelo, Dei ipsius iussu. Nomini verò quod ipsi Deus imposuit, reuera etiam eum respōdere necesse fuit.

Mat.1.d.21. Luc.1.c.31.&.2 c.21.

M. Iam CHRISTI *nomen quid sibi velit, dicito?*

Psa.2.a.6.& 110 2.5 Dan.9.g.24.25. Luc.7.c.16 Act.7.c.37.

A. Idem est, ac si † vnctum diceres: quo significatur, eum summũ Regem, Sacerdotem, ac Prophetam esse.

M. *Vnde hoc constabit?*

Psal.2.a.3. 1.Reg.16.a.1.b. 12.13

A. Ex sacra scriptura: quæ & * vnctionem ad tria hæc accommodat: & eadem sæpè Christo tribuit.

3.Reg.19.d.15. 16.

M. *An ergò oleo, quali in priscis Regibus, Sacerdotibus, & Prophetis creandis vsi sunt, vnctus est* CHRISTVS?

Luc.4.c.18. Act.4.c.27.&10 f.38 Heb.1.c.9 *Ioan.1.b.14.16

A. Nequaquam: verùm multò præstantiore: vberrima videlicet † Spiritus sancti gratia, qua repletus * fuit, diuinisq; eius opibus accumulatissimè præditus: cuius cœlestis vnctionis externa illa, vmbra tantummodò fuit.

M. *Sibine soli hæc adeptus est, an & nobis etiam aliquas inde vtilitates præbet?*

Luc.22.c.29. Ioan.1.b.14.16 2.Cor.1.d.21. Col.1.b.13 2.Tim.4.a.8.

A. Imò à Patre ista Christus accepit, vt nobiscum eadem, modo atq; ratione, quam conuenire cuiq; maximè nouit, communicet: † ex eius enim plenitudine, vt ex vnico, sancto, atque augusto fonte, haurimus omnes quicquid habemus cœlestium bonorum.

M. *Non ergò mundanum dicis esse* CHRISTI *regnum?*

Luc.1.d.32. Ioan.18.f.36 Col.b.13.14 2.Tim.4.a.1.

A. *Minimè: sed spirituale & æternum, quod verbo & Spiritu Dei, quæ iustitiam secum & vitam ferunt, regitur atq; administratur.

M. *Quem*

M. *Quem nos ex hoc regno fructum percipimus?*

A. Virtute & spiritualibus † armis, ad carnem, mundum, peccatum, Satanam, immanes & capitales animarum nostrarum hostes debellandos, nos instruit: beatam conscientiarum libertatem largitur: deniq; Diuinis suis opib° præditos, ad piè sanctéq; viuendum iuuat & confirmat. Rom.13.d.12.& 16.c.20 2.Cor.6.b.7.& 10.a.4. Ephe.4.b.8.& 6 b.11

M. *Qualis Sacerdos est* CHRISTVS?

A. *Maximus, & æternus: qui solus sese Deo sistere, solus sacrificium, quod ille gratum acceptumq; habeat, facere, & solus Dei iram placare valet. Psal.110.b.4. Heb.4.d.14.15. & 5.b.6.& 7.a.3 d.11.c.15.16.21. 26.&c.& 9.d.14

M. *Quo ista nostro commodo facit?*

A. Quia nobis à*Deo pacem ac veniam petit & precatur, nobis iram Dei placat, nosq; patri reco̅ciliat. Solus enim Christus Mediator noster est, per quem cum Deo redim° in gratiam. Sed & collegas nos quodammodò sibi †in sacerdotio suo facit, nobis quoq; dans aditum ad Patrem, vt in eius conspectu̅ cum fiducia prodire, & nos ac nostra omnia Deo Patri in sacrificium per ipsum offerre audeamus. *Luc.2.b.14. Ioan.14.d.27 Act.10.f.36. Eph.2.c.14.17. Col.1.c.20. 1.Tim.2.b.4.5. Heb.9.b.14.15 †Rom.8.c.14.15 & 12.a.1 Gal.4.a.5.6. Ephe.3.b.12. He.4.d.14.15.16

M. *Prophetia Christi cuiusmodi est?*

A. Quum prophetas Deioptimi maximi seruos, vt voluntatem suam mortales edocerent, antea à se missos, homines * contemnerent atque aspernarentur, verbumq; eius sacrosanctum suis somnijs atque inuentis iam planè obscurassent, atque obruissent, ipse Dei filius Prophetarum omnium Mat.15.a.3.8.9. & 21.d.34.37. Luc.11.g.47.50 Act.7.e.37.f.51. 52. Heb.1.a.1.2.

Dominus in hunc modum descendit, vt Patris voluntate quàm plenissimè declarata, prophetijs, ac vaticinationibus omnibus finem imponeret. Patris ergò legatus † atque internuncius ad homines venit, vt ipso interprete, in rectam Dei cognitionem ac veritatem omnem adducerentur. Ita triplex illud officium & munus, quod Dei filius à Patre cœlesti susceptum expleuit, vt nobiscū fructum eius omnem cōmunicaret, Christi nomine continetur.

Ioan.1.a.4.5.& 8.d.26.c.40.& 15.c.15.& 17.a. 6.&c.& g.37.

M. *Hoc ergò in summa dixisse videris, filium Dei non modò dici, & esse* IESVM CHRISTVM, *id est, Seruatorem, Regem, Sacerdotem, Prophetam, sed & nobis, & ad nostrum commodum atque salutem ita esse.*

A. Omnino.

M. *Verùm quum pijs † omnibus hic honor habeatur, vt Dei filij nuncupentur, quomodo Christum filium Dei Vnicum appellas?*

Ioan.1.b.12.13. & 11.g.52. Rom.9.f.26.

A. Solius Christi Deus *naturalis est Pater, solus Christus natura Dei filius est, vt qui ex substantia patris genitus, vniúsque cum Patre essentiæ est: nos verò Deus gratuitò per Christū filios sibi asciuit atque adoptauit. Itaque Christum vnicū Dei filium rectè agnoscimus,, quum hic illi honor, suo summóq; iure debeatur: filiorum tamen nomen adoptionis † iure nobiscum etiam per Christum gratis communicatur.

Mat.2.c.15.& 3 d.17. Ioa.1.b.14.c.34 & 14.b.10. Heb.1.a.3.& 5. b.5

M. *Iam Dominum esse nostrum quomodo intelligis?*

Rom.8.c.15. Gal.4.d.5. Ephe.1.a.5. 1.Ioan.3.a.1.

A. Quòd

A. Quòd principatum illi Pater in *homines, Angelos, atq; vniuersa detulerit: quódq; Dei regnum in cœlo pariter ac in terra nutu atque potestate sua administret. Hinc verò admonẽtur pij omnes, non sui † sc iuris esse, sed totos tum corporib°, tam animis, tum in vita, tum in morte in Domini sui esse potestate, cui vt seruos fidissimos obedire, & in omnibus obsecundare oportet.

Deut. 10. c. 17. Mat. 9. a. 6. & 10 a. 1. & 28. d. 18. Luc. 1. d. 32. Ephe. 1. d. 20. †Deut. 10. b. 12. c. 20. Mal. 1. a. 6

M. *Quid deinde sequitur?*

A. Quomodo naturã humanam assumpserit, necessariaq; ad salutem nostram vniuersa prestiterit, memoratur.

M. *Itáne Dei filium hominem fieri oportuit?*

A. Omnino. Quod enim homo in Deũ peccauit, *hominem quoque luere atque expiare necesse erat: quod onus longè grauissimũ, †nullus nisi homo Iesus Christus tollere atque sustinere poterat. Sed neque †mediator esse alius poterat ad Deum hominibus conciliandũ, pacémq; inter eos conficiendã, nisi idem Deus pariter atque homo Christus. Itaque homo factus, nostram quasi personam induit, vt in ea salutis nostræ partes susciperet, sustineret, perageret, atq; absolueret.

Mat. 17. d. 22. 23. & 20. d. 18. 19. Ioan. 11. f. 50 Rom. 5. c. 15. & c 1. Cor. 15. c. 21. Phil. 2. a. 6. 7. Heb. 2. b. 9. †Esai. 53. †1. Tim. 2. b. 5 Heb. 9. d. 15. & 12. f. 24.

M. *Verùm cur è Spiritu sancto conceptus est, natúsq; ex Maria virgine, potiùs quàm consueta, ac naturali ratione procreatus?*

A. Qui aliorum scelera expiare, impiósq; ac damnatos in integrum restituere debeat ac possit, nulla ipsum† labe aut macula peccati imbutum vel as- Ioan. 1. d. 29.

1.Cor.5.b.7. Heb.4.d.15.& 7 d.26.27.&.9.d. 14. *Gen.6.b.5.6 Psal.14.a. 23. & 51.a.5 Rom.3.c.10. Esa.7.c.14. Mat.1.c.20.23. Luc.1.c.31.d.35 *Exo.12.a.5. Ioan.1.d.29.36 2.Pet.1.d.19 Apoc.14.a.4.

sperſum, ſed ſingulari ac ſumma integritate, & innocentia præditum eſſe oportet. Quum ergò penitùs* corruptum & contaminatum eſſet humanum ſemen, in cõceptione Filij Dei, mirificam atque arcanam Spiritus ſancti virtutem, † qua in vtero caſtiſſimæ puriſſimæq; virginis, atque ex eius ſubſtantia formaretur, intercedere oportuit, ne cõmuni illa humani generis labe ac contagione polleretur. Christus ergò puriſſimus ille* agnus à Spiritu ſancto, cõceptu virginis ſine crimine genitus editúſq; eſt, vt maculas noſtras, qui vt in peccato & dedecore primùm concepti natiq; ſumus, ita deinde in turpi vita commoramur, lueret, elueret, atque deleret.

M. *At cur nominatim Mariæ virginis fit mentio, in hac confeſſione Chriſtiana?*

Gen.22.d.18. Eſai.11.a.1. Mat.1.a.1.&c.& 22.d.42 Rom.1.a.2.

A. Vt agnoſcatur eſſe verum illud † Abrahæ ac Dauidis ſemen, de quo diuinitùs vaticinationib* Prophetarum prædictum atque præmonſtratum fuerat.

M. *Ex his quæ iam ſunt dicta, intelligo Ieſum Chriſtum Dei Filium, naturam humanam ad hominum ſalutem induiſſe: perge ergò, quid deinde factum eſt?*

Eſai.53.toto & 61.a.1 Ierem.33.c.14. *Luc.4.c.18. Act.3.d.22.23. & 7.c.37.

A. Doctrinam illam de ſalute per Chriſtum reſtituenda, lætiſſimam, & modis omnibus diuinam, quæ Græco vocabulo εὐαγγέλιον nominatur, à Prophetis† ſanctis Dei ſeruis, antiquitùs proditam:* ipſe tandem Prophetarum Dominus Ieſus

Chri

Christus, Dei, atque idem Virginis Filius, id est, illud ipsum promissum semen, omnes luculentissimè docuit: eandemq; vt per vniuersum orbem terrarum docerent, Apostolis † suis, quos ad illud munus elegerat, mandata dedit. Mat.28.d.18.19. Mar.16.d.15.

M. An satis habuit doctrinam hanc simpliciter & clarè verbis tradidisse?

A. Imò quò propensioribus eam animis mortales amplecterentur, * depulsis morbis, fugatis ǂ dæmonibus, atq; alijs infinitis beneficijs, miraculis, & signis, quibus tota † eius, atque Apostolorum suorum vita innocentissimè sanctissimeq; acta refertissima erat, eandem confirmauit atque comprobauit. Mat.4.d.24.&c a.2.b.13.15 ǂMar.9.c.18. Act.10.f.38 †Act.2.d.22.g. 43.& 3.a.6.& 5. a.5.c.12.15.16. 19.

M. At quamobrem Symbolum, omissa eius vitæ historia, à natalibus statim ad mortem transilit?

A. Quia ea tantùm in Symbolo recensentur, quæ sunt in redemptione nostra ǂ præcipua, quæq; illius ita sunt propria, vt eius quasi substantiam in se complectantur. Esai.53.toto. Act.13.d.23.27. &c.

M. Iam mortis eius ordinem & modum mihi edisserе.

A. A suis nefariè ⁎ proditus, à Iudæis per calumniam malitiamq; accusatus, à Pontio Pilato iudice damnatus, sæuis verberibus crudeliter cæsus, & indignis modis acceptus atq; illusus, in crucem sublatus, illi infixus est: atque ita omni supplicio excruciatus, ignominiosa atque acerbissima morte affectus est. Esai.53. Mat.26.b.14. f.59.60.61.& 27.c.26.28.d.33. 34.&c. Mar.15.toto. Luc.23.toto Ioan.18.& 19. toto.

M. Hánccine gratiam pro cœlesti illa doctrina, & pro maximis illis atque infinitis meritis ipsi retulerunt?

A. Hæc quidem illi in eum crudeliter, malitiosè, atq; impiè perpetrarunt : verùm ipse sua sponte * ac volens hæc omnia perpessus atque perfunctus est, vt iratum humano generi patrem sacrificio hoc suauissimo placaret, vtque pœnas * nobis debitas dependeret ac persolueret, atq; nos ex illis hoc modo eximeret. Neq; enim inter homines inusitatum, vt alter pro altero spondeat, * & fide iubeat, aut luat etiam. Cum Christo autem quasi sponsore, † pro nobis sic passo, Deus summo quasi iure egit : in nos verò, quorum peccata, merita, supplicia, pœnásq; debitas in Christum transtulit, lenitate, mansuetudine, clementia, misericordia singulari vsus est. Christus ergò mortem, quæ pœna hominum sceleri à Deo immortali erat constituta, pertulit, ac perferendo vicit. Sed & morte sua victum & subactum fregit ac domuit illum, qui mortis tenebat imperium, † id est, Diabolum, à cuius nos tyrannide atq; seruitute in libertatem vindicauit.

Mat.20,d.28. 26.c.53. Mar.10.f.45. Ioan.10.b.11.c. 15,17.18. Rom.4.d.25. Col.1.c.20. †Esai.53.toto. 2.Cor.5.21. Gal.1.a.4. Eph.1.b.7. Col.2.c.14. *Gen.42.d.19. c.24.f.37.& 43 b.9.c.23.& 44 c.16.d.32.33. Act.10.f.38. Col.1.b.13 Heb.2,d.14

M. Verùm quum nos morte, quæ quotidiè imminet atque impendet, nihilo minùs mulctemur, & peccati nostri pœnas luamus, quem tandem ex hac victoria fructum percipimus?

A. Ampliſſimum profecto. Nam morte Christi effectum est, vt mors * fidelibus iam non sit interitus, sed quædam quasi migratio commutatióq; vitæ,

Luc.23.f.43 Io.11.c.25.26.

vitæ, breuiſq; adeò & certa in cœlum tranſmiſſio: quò ducem noſtrum intrepidè ſequi debemus: qui ſicuti morte non interijt, ita nec perire nos patietur. Quocirca pij * mortis metu, quæ laborum, ſolicitudinum, atque malorum huius vitæ omnium perfugium illis & dux in cœlum ſit, exhorreſcere iam amplius, aut trepidare non debent.

Ioan.11.b.11. 1.Cor.15.c.18. &c. Phil.1.c.21.23 1.Theſ.4.c.13. 14.

M. *Ecquod aliud commodum nobis ex Chriſti morte accedit?*

A. Qui vnius cum Chriſto per fidem ſunt corporis, † in his praui affectus & appetitus vitioſi, quos Carnis concupiſcentias vocamus, quaſi vnà cum eo in crucem acti, emoriuntur, ne ampliùs in animis noſtris dominentur.

Rom.6.a.4.7.b 11.12.13.d.22.& 8.a.1.2.3.b.10.11 13. Col.2.c.13

M. *Romanus præſes ſub quo paſſus eſt, cur diſertè nominatur?*

A. Primùm, perſonarum & temporum deſignatio rebus fidem tribuit: deinde, Chriſtum ſuo, atq; à Deo aſſignato & conſtituto tempore, naturam noſtram ſuſcepiſſe, ac mortem oppetiſſe, res ipſa indicat: * quum ſceptrum videlicet à Iudæ poſteris ad Romanos, † ac alienigenas Reges, qui precarium ſub Romanorum imperio regnum obtinebant, tranſlatum iam eſſet. Ad hæc, Chriſtum gentibus * ad ſupplicium tradendum fore, & ſententia iudicis capite damnandum, diuinitùs olim fuerat præmonſtratum.

Gen.49.b.10. Dan.9.g.25. †Luc.2.a.1.& 3. a.1 Pſal.2.a.2. Luc.18.f.31.& 32. 24.c.26.

M. *Id quamobrem tandem?*

A. Sententia Iudicis Innocens damnatus eſt, vt

sontes nos, quorum causa Diuino iudicio conuicta atq; damnata erat, pro cœlesti † tribunali absolueret, & in integrum restitueret. Si enim à latronibus iugulatus, aut commota & concitata seditione, à priuatis hominibus ferro trucidatus fuisset, nullam ea mors satisfactionis, compensationisq; speciem habuisset.

Esai.53.b.3.8
Ro.5.a.1.6.8. & 8.a.1
2.Cor.5.d.18.23
1.Pet.3.d.18

M. *Atquì Pilatus de illius * innocentia testimonium dixit.*

Mat.27.c.18.23.
Mar.15.b.10
Luc.23.b.14.
Ioan.18.g.38.

A. Rectè hoc illi testimonium tribuit † Pilatus, cui de eius innocentia planè constitit. Nam si nocens extitisset, minimè fuisset aptus atq; idoneus, qui alieni peccati pœnas sufferret atque persolueret: Deumq; placatum peccatoribus efficeret. Eum tamen posteà assiduo Iudæorum clamore atque conuitio iactatus, & improbissimis vocibus *fatigatus atque victus, idem ille Pilatus innocentem de sententia populi condemnauit. Vnde liquet non sua ipsum peccata, quæ † nulla in eo erant, nec pœnas ipsi debitas morte luisse, sed debitas hominum sceleri, sibi indebitas pœnas sua voluntate in se susceptas subijsse, sustinuisse, atque dependisse: & nostrorum flagitiorum maculas morte voluntaria, & suo innocentis sanguine luisse atq; eluisse.

†Esai.53.a.5.
Ioan.1.c.29.36
1.Pet.3.d.18

Mat.27.c.22.
Luc.23.b.18.21.23.24.
Esai.53.a.4.5
1.Pet.2.d.24. & 3.d.18.

M. *At qua de causa populus summa & singulari integritate atque innocentia virum tam acerbè & penitùs oderat?*

A. Sacerdotes, Pharisæi, & Scribæ, inuidiæ *incendio flagrantes, quum † veritatis vim atque lucem

Mat.27.b.18.
Mar.15.a.10.
†Mat.15.b.12

cem ferre non possent, in eius vindicẽ atq; asserto-
rem, imperitæ*multitudinis odium concitarunt. Luc.20.c.19. Ioan.8.c.40.45. & 11.f.47. *Mat.27.c.20.

M. *Quum iudicio damnatus sit, quomodo sua ipsum sponte mortem obũsse dicis?* Mat.15.b.11.

A. Si Pharisæi, aut Scribæ, aut Iudæi alij, aut simul vniuersi, vitæ necisq; potestatem in Christum habuissent, iamdudum illi mortem maturassent: sæpè enim†antea illi perniciem necemq; machinati fuerant. Sed & quum in aliud tempus supplicium eius differre statuissent,*quòd festus ille Azymorum dies, quem aniuersarium summa religione cæremoniaq; celebrare solebant, iam adesset: ne id quidem efficere potuerunt, quin sub ipsum diem festum, alieno ipsis tempore, sed diuinitùs huic rei constituto, pateretur. Vnde satis constat, in ipsorum manu ac potestate nulla harum rerum aut tẽporum momenta sita fuisse, sed sua ipsum† voluntate, nulla vi coactum, hanc mortem pro nostra salute oppetisse. Mat.21.d.46. Mar.11.c.18. Luc.11.g.53.& 20.c.19. Ioa.8.g.59. & 11 9.53.57 *Mar.26.a.4. Mar.14.a.1. Esai.53.b.7.d.12 Mat.20.d.28.& 26.f.53. Ioan.10.c.11.15. 17.

M. *Quare eum potissimùm necis diem illi Deus destinauit?*

A. Vt ex ipso etiam tẽpore intelligeretur, Christum esse illum * Paschalem, id est, verè castum purumq; agnum, qui morte mactatus, gratissimam se Patri victimam pro nobis prẽberet. Mat.26.a.2. Luc.22.a.1.7. Mar.14.a.1. 1.Cor.5.c.7. Heb.7.d.27.

M. *Quum eligendæ mortis optio penes ipsum fuerit, cur in crucem agi voluit, potiùs quàm alio quouis supplicio affici?*

A. Primùm quidem ex Patris sui voluntate, ad

Eſai.53.d.12 Mat.26.d.39.42. Mar.15.c.28. Luc.22.d.37. Ioan.3.b.14

quam ſe† confirmauit,quæq; tot vaticinationibus, oraculis,ſignis,atque inditijs diuinitùs olim prodita fuit atq; declarata. Deinde,vltima omnia pati voluit pro nobis,qui vltima omnia eramus commeriti. Erat enim illud mortis genus præ cęteris

†Deut.21.d.23. Gal.3.b.13.

omnibus† execrandum & deteſtabile, quo potiſſimùm tamen pro nobis occumbere voluit,vt diram execrationem,qua ſcelera nos noſtra deuinxerāt, in ſe ſuſciperet, eáque nos hoc pacto exolueret.

Eſai.53.toto Pſal.22.a.6.7.c 12.13.&c. Mat.26.g.67.& 27.c.21.26.28.d 34.38.c.44.f.48 Phil.2.a.7.8.

*Contumelias enim omnes, omnia probra atque ſupplicia,pro ſalute noſtra leuia omnino ſibi eſſe, atq; pro nihilo duxit:adeoq; cõtemptus,abiectus, & omnium hominũ infim° eſſe ſuſtinuit, quò nos planè perditos,ad amiſſæ ſalutis ſpem erigeret.

M. *Ecquid amplius de Chriſti morte dicendum habes?*

Eſa.53.a.6. Pſal.22.a.1. Mat.26.d.38.& 27.f.46. Luc.22.d.43.

A. †Chriſtum non communi modo morte in hominum conſpectu mulctatũ, ſed & æternæ mortis horrore perfuſum fuiſſe, cum vniuerſis Inferorum copijs quaſi manum conſeruiſſe,atq; luctatũ eſſe: pro ſummo Dei tribunali iudicium triſte, Diuinæq; animaduerſionis grauem ſeueritatem ſubijſſe:in ſummas anguſtias adductum fuiſſe: horribiles formidines,atq; acerbiſſimos animi dolores, quò iuſto Dei iudicio per omnia ſatisfaceret,irāq; eius plenè placaret, pro nobis perpeſſum atque

Pſa.53.a.4.5.b.8 1.Pet.3.d.18.

perfunctum eſſe.Peccatoribus enim,* quorum hîc quaſi perſonam Chriſtus ſuſtinuit, non præſentis modò,ſed & futuræ etiam æternæq; mortis dolores atque cruciatus debentur. Quum verò humani generis perditi iam atque damnati culpam pariter

riter, iustamq; pœnam ita in se susciperet atq; sustineret, tam graui metu, tãtóque animi motu ac dolore perturbatus est, † vt exclamaret, Deus meus, Deus meus, quare derelequisti me? Psa.22.a.1.6. Mat.27.f.46.

M. *An non ignominia interim hoc pacto Dei filius afficitur, aut desperationis illi nota quædam inuritur?*

A. Ille quidem hæc omnia absq; omni omninò *peccato perpessus est: tantùm abest, vt vlla animum eius desperatio occuparit. Nunquã enim interea Patri † confidere, & benè de salute sperare desijt, nec circumfuso vndiq; pauore obtorpuit vnquam, aut dolore oppressus fuit, & cum vniuersa *inferorum potestate luctatus, aduersam vim omnem, & furentes ac violẽtos impetus fregit, atque superauit: vniuersaq; hæc in se suscepta, fũditus deleuit: ipseq; in primis beatus nihilominùs permãsit, beatitudinemq; suã nobis, qui ipsi fidimus, impertiuit. † Nisi enim hac eius verè beata morte salutem vitamq; essemus cõsequuti, sempiterna omnes morte perpetuò perïeramus. 1.Pet.2.d.22. Math.26.d.42. Luc.23.d.46. Heb.5.b.7. Ose.13.d.14. 1.Cor.15.d.26. g.54.55. Col.1.c.13.14. 2.Tim.1.c.10. Heb.2.d.14.15. Ioan.8.d.24 Ephe.2.c.12. Col.1.c.13 Heb.2.d.14.

M. *Verùm in Christum, qui Deus sit, quomodo potuit tantus animi dolor atque trepidatio cadere?*

A. Secundùm humanæ* naturæ affectionem, Diuinitate interim potestatis suæ vim non intendẽte, hoc effectum est. Mat.26.d.41. Rom.8.a.3 1.Pet.4.a.1

M. *Iam ergò mihi breuiter summatimq; amplissima illa commoda, quæ ex Christi morte, cruciatuq; longè maximo percipiunt fideles, recense?*

A. In summa, † vnico mortis suæ sacrificio, pec- Heb.7.d.17

& 9.d.12.10.c.12 14. cata nostra coram Deo expiauit,& placata Dei ira
Ro.5.b.8.10. 11. nos in gratiam cum eo reduxit : sanguine suo vt
2.Cor.5.d.18.19 purissimo * lauacro, animarum nostrarum sordes
*Heb.9.d.13. atque maculas omnes eluit,atque deleuit : & pec-
1 Ic.1.b.7. catorum nostrorum †memoriam, ne amplius vl-
Apoc.1.b 5 quam in Dei conspectum veniãt,sempiterna obli-
† Psal.32.a.1.2. & 55.b.7. uione obruens,*Chirographum illud, quo tene-
Rom.4.b.7.8 bamur & conuincebamur, decretumq;,cuius sen-
Heb.10.c.17. tentia damnabamur,induxit,& inane factum abo-
*Col.2.c.14. leuit.Hæc ille omnia viuis pariter atque mortuis,
Ioan.3.c.16.& illi dum vixerunt †confisis,morte sua præstitit. Po-
11.c.25.26. stremò mortis suæ vi,cupiditates alioqui effrenatas
atque indomitas,in ijs, qui illi per fidem omnino
Rom.6.a 4.8.b adhęresc unt,ita † frænat ac frangit, & illarum ar-
11.&c.& 8.a.1.2 dorem ita restinguit,vt spiritui facilius obtẽperẽt
3 b.10.11.&c. atque obsequantur.
Col.2.c.13

M. *Cur sepultum fuisse etiam addis?*

Esa.53.b.9. *A.* Exangue, atque † exanimum corpus sepul-
Mat.12.c.40 chro conditum est,vt mors eius testatior esset,vtq;
& 27.g.59.60. de ea inter omnes constaret.Si enim statim reuixis-
1.Cor.15.a. 4.5. set,mortem eius pleriq; in disceptationem & con-
trouersiam vocassent, atque ita in dubiũ ea vẽtu-
ra videretur.

M: *Quid sibi vult quod sequitur de eius ad inferos descensu?*

A. Christum vt corpore in terræ viscera, ita ani-
ma à corpore seperata,ad inferos descendisse : si-
mulq; etiam mortis suæ virtutem, atque efficaci-
1.Pet.3.d.19. tatem ad mortuos, atq; inferos adeò ipsos ita pe-
netrasse, vt & incredulorum animæ acerbissimam

iustissi-

iustissimamq; * infidelitatis suæ damnationem: ipseq; inferorum princeps † Satanas, tyrannidis suæ, & tenebrarum potestatem omnem debilitatam, fractam, atque ruina collapsam esse persentiret: contra verò * mortui, Christo dum vixerunt fidentes, redemptionis suæ opus iam peractum esse, eiusq; vim atque virtutem, cum suauissima certissimaq; consolatione, intelligerent atque perciperent.

Ioh.8.d.24.
†1.Cor.15.g.55. Col.1.c.13.14. He.2.d.13.14.
*Ioh.5.e.25. & 11.c.25.26.
Rom.14.b.9. Col.1.c.19.20.

M. *Iam ad sequentia pergamus.*

A. Tertio die pòst * reuixit, & quadraginta dierum spacio, suis se viuum frequenter exhibuit, & inter discipulos versatus est, edens ac bibens cum illis.

*Mat.28.b.6.9. Mar.16.b.6.9. Luc.24.a.6.7. b.14.15. Ioh.20.c.14. d.19.20.26.& 21 a.1.4. Act.1.a.3.4.& 2 d.24.32.& 13.e. 30.31.

M. Quid, an non satis erat, quòd per mortem eius peccatorum liberationem veniamq; impetramus?

A. Id non satis erat, si vel eius, vel nostri rationem habeas. Nisi enim reuixisset, minimè putaretur * Filius Dei: quin & illud ipsi, dum in cruce penderet, ij qui viderant, exprobrabant atq; obijciebant: † Alios inquiunt seruauit, seipsum non potest seruare: descendat nunc de cruce & credemus ei. Iam autem excitatus à mortuis, ad vitæ perennitatem, * Diuinitatis suæ potentiam declarauit maiorem, quàm si descendendo de cruce, mortis terrores refugisset. † Mori quidem omnibus est commune: tametsi verò intentatæ morti quidam se ad tempus subduxerunt, mortis tamen semel oppetitæ vincula soluere, aut abrumpere, & virtute propria reuiuiscere, id vnici Filij Dei Iesu

1.Cor.15.a.4.5. &c.
*Rom.1.a.4
Mat.27.c.40.41 42.
Mar.15.c.30.
Luc.23.d.35.37.
*Rom.1.a.4.
†Heb.9.g.27.

Rom.1.a.4.&.6 a.4.9.&.14.b.9 1.Cor.15 g.54. 55.57. Ephe.1.d.20. Col.1.c.17.18. 1.Ioan.3.b.8. Heb.2.d.14

Christi, authoris vitæ proprium est: quo se * peccati,& mortis, ipsiusq; adeò Diaboli victorem demonstrauit.

M. *Quam aliam ob causam excitatus est?*

†Pſal.16.b.10. Mat.12.d.40 Act.2.d.26.31

A. Vt † Dauidis, & aliorum sacrorum vatum implerentur oracula, qui prædixerunt fore, vt nec corpus eius tentaretur corruptione, nec anima apud inferos relinqueretur.

M. *At quas nobis vtilitates præbet, quòd reuixit Christus?*

Rom.4.d.25 †Rom.6.a.4.5.b 11.12.13. Col.3.a.1.2.

A. Multiplices, & varias. Inde enim nobis * iustitia, qua antè carebamus: inde innocentiæ † studium, quam vitæ nouitatem vocamus: inde vires, & ad piè sanctèq; viuendum virtus nobis, ac robur accedunt: inde nobis spes, & mortalia corpora nostra à morte in * integrum aliquando tandem restituenda. Si enim Christus ipse † morte absumptus fuisset, liberator noster minimè extitisset: quę enim nobis spes esset reliqua salutis per illum, qui seipsum non seruarit? Fuit igitur & consentaneum illi personæ, quam sustinebat Dominus, & necessarium nobis ad salutem adiumentum, vt primùm Christus * seipsum morte liberaret, pòst autem, vt nobis mortis claustra rumperet, atque reuel'eret: atque ita salutis nos nostræ spem in resurrectione ipsius collocaremus. Neque enim fieri potest, vt Christus * caput nostrum reuiuiscens, nos corporis sui membra, morte & interitu deleri omnino sinat.

Ioan.11.c.25. Rom.8.b.11 1.Cor.15.c.20. 21.22 †1.Cor.15.c.13. 14.16.17. Rom.8.b.11. 1.Cor.15.b.11. 12.d.20.21. 1.Pet.1.a.3. Ephe.1.d.22.& 4.c.15.16. & 5.d 23. Col.1.d.18

M. *Attigisti, mi fili, principes causas resurrectionis*

nis Christi. nunc de eius in cœlum ascensu quid censeas, libet audire.

A. In Apostolorum suorum conspectu, circumfusa velatus nube, in cœlum * ascendit, aut potiùs supra omnes cœlos, vbi ad Dei Patris dexteram assidet. Mar.16.d.19. Luc.24.g.51 Act.1.b.9.10.

M. Hoc quomodo sit intelligendum, dicito?

A. Simpliciſſimè quidem Christum, † corpore in cœlum ascendisse, vbi priùs corpore nō fuerat: terramq;, vbi priùs corpore fuerat, reliquisse. Nam Diuina natura, quæ omnia implet, & in cœlis semper extitit, & eadem, ac spiritu suo * Ecclesiæ suæ semper in terris præsens adest, aderitq; vsquè ad mundi dissolutionem. Ioan.14.c.19.& 16.b.10.c.16.d. 28. Mat.18.c.20.& 28.d.20.

M. Aliam ergò Diuinitatis eius rationem, humanitatis aliam esse dicis?

A. Dico præceptor: neque enim aut de eius Diuinitate corpus, aut de illius corpore Deum facimus. Hæc enim † creata est, illa minimè: hanc in cœlum assumptam, in cœlo * manere: illam autem sic † vbiq; esse, vt cœlum & terram impleat, testantur sacræ Scripturæ. Esai.7.c.14. Mat.1.a.2.d.23. Luc.2.a.7.f.40. g.52.53. Ioan.1.a.3.b.14. Gal.4.a.4 *Mar.16.d.19. Luc.24.g.51. Act.1.b.9.10.& 3.d.21. Ephe.4.b.10. †Ioan.1.a.3.&16 c.15. 1.Cor 15.d.28.

M. Verùm, an aliquo modo corpore præsentem nobis adesse Christum dicis?

A. Si magna paruis componere licet, sic Christi corpus præsens adest nostræ fidei, vt Sol cùm cernitur, adest oculo: nulla enim res, quæ sub sensus cadit, ad similitudinem Christo propiùs accedit, quàm Sol: qui cùm cœlum semper occupet, & pro- Ephe.1.d.23 Col.1.c.16.17

inde oculum reuera non contingat, tamen corpus Solis præsens aspectui adest, nihil id impediente tanta interualli distantia. Sic Christi corpus, quod eius ascensu nobis sublatum est, * quodq; reliquit mundum, & ad Patrem abijt, sensibus quidem nostris abest: fides tamen nostra † versatur in cœlo, atque intuetur Solem illũ iustitiæ, ac præsens præsenti in cœlo verè adest, vt visus noster adest corpori Solis in cœlo, aut Sol in terris nostro visui. Prætereà verò, quemadmodum Sol lumine suo rebus omnibus adest, sic etiam & Christus diuinitate, Spiritu, atq; potentia sua * præsens adest omnibus, atq; omnia complet.

Ioan. 14. c. 19. & 16. b. 10. d. 28. † Act. 7. g. 55 Col. 3. a. 1 Hēb. 4. d. 16. 16 & d. 22. & 11. a. 1. 3.

Mat. 28. d. 20 1. Cor. 15. d. 28. Ephe. 2. d. 23 Col. 1. c, 17. 18.

M. Iam quod ad Christum attinet, quid potissimum spectas in eius ascensu, sessioneq; ad dexteram Patris?

A. Parerat vt Christus, quia † summo honoris atque dignitatis gradu, ad infimam serui conditionem, ad ignominiam damnationis atque probrosæ mortis descenderat, amplissimam rursum gloriam atque splendorem obtineret: eundem nimirum, quem antè habuerat, vt scilicet humilitati & ignominię, gloria eius atque maiestas proportione quadam responderent. Quod & D. Paulus ad * Philippenses scribens clarissimè docet: Factus est inquit, obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus illum Ecclesiæ caput constitutum, supra omnes principatus euectum, cœli & terræ imperio, vt omnia gubernet, donatum, ad summam extulit sublimitatem, & dedit illi nomen, quod est supra omne nomen, vt in nomine

Phil. 2. a. 6. 7. 8

Phil. 2. b. 8. 9. 10. Ephe. 1. d. 20. 21 22. 23. Col. 1. c. 18. Heb. 2. b. 9.

mine IESV omne genu se flectat, cœlestiũ, terrestrium, & infernorum.

M. *An quum Dei dexteram, & sessionem nominas, esse Deum humana specie, aut figura, animo & cogitatione fingis?*

A. Nequaquam Præceptor: sed quia nobis sermo est de Deo apud homines, humano more, quomodo delatũ sibi à Patre regnum Christus acceperit vtcũque exprimimus. Solent enim Reges, quos *præcipuo honore dignantur, suæq; dominationis vicarios constituunt, sibi ad dexteram collocare. Istis ergò verbis significatur, Deum Patrem Filium suum Christum †caput Ecclesiæ constituisse: per quem suos tueri, & rerum vniuersitatem gubernare velit.

*3.Reg.2.c.19. Psal.110.a.1 Mat.20.c.21.

†Ephe.1.d.22.& 4.c.15.16.& 5.d 23. Col.2.d.18.

M. *Rectè: iam nos ex eius ascensu in cœlum, sessione q; ad dexteram Patris, quid capimus commodi?*

A. Primùm, Christus vt in terram, quasi exilium nostra causa descenderat, ita & cœlum, Paternam hæreditatem adiens, nostro nomine ingressus est: *viam atq; aditum illuc nobis patefaciens, ianuamq; cœli, nobis antea propter peccatum clausam, aperiens. Nam cùm Christus caput nostrum, humanam nostri am carnem secum in cœlum vexerit, nos corporis sui membra, tam † potens atq; beneuolum caput in terra perpetuò non reliquit. Præterea in conspectu ‡Dei astans, & nos illi commẽdans atq; pro nobis intercedens, causæ nostræ patronus existit: quo aduocato, causa non cadem⁹.

*Ioan.14.a.2. 2.Cor.5.b.1. Eph.2.d.18. Heb.10.d.19.20 22.

†Eph.1.d.22.23 & 4.c.15.19.& 5 d.23. Col.1.d.18.

‡Ioan.16.d.26. Rom.8.f.34. Heb.7.d.25.& 9 g.24. 1.Ioan.2.d.1.

M. *At cur non potius in terris hîc nobiscum mansit?*

Ioan.14.d.31.& 17.a.4.& 19.f.30

A. Rebus,quæ illi à Patre fuerant mãdatæ, quęque ad salutem nostram pertinerent, omnib° perfunctus cùm esset,nihil illi opus fuit diutiùs in terris versari.Sed & quæ faceret, si corpore pręsens adesset, ea omnia absens facit,tuetur, iuuat, corroborat,corrigit,coërcet,castigat. Prætereà sacrũ Spiritum* suum, vti promisit, cœlo in corda nostra demittit,vt certissimũ beneuolentiæ suæ pignus, per quem è tenebris nos atque caligine in lucem vocat,mentium cæcitatem illuminat, mœstitiam ex animis nostris pellit, & illorum vulneribus medetur: efficitq; Diuino † Spiritus sui instinctu, vt cœlum intuentes,mentes animosq; nostros humo excitatos,ab affectionibus prauis, & terrenis rebus,sursum, vbi Christus est ad dexteram Patris,erigamus: cogitantes, spectantesq; supera atque cœlestia, celsi & erecti,hæc nostra exigua contemnamus, vitam, mortem,diuitias, paupertates, humanaq; omnia excelso magnoq; animo despicientes. Summa denique illa sit, Christum ad dexteram Dei assidentem,* potentia, prudentia, prouidentia sua mundum vniuersum regere atque administrare,mouere,gubernare,& moderari omnia: eadem vsque facturum, quoad mundi fabrica dissoluetur.

Ioa.14.b.16.& d 26.& 16.a.7.c.13
Rom.5.a5.&8.b 9.c.16.
2.Cor.12.a.4.&c
3.Cor.1.a.22.
Ephe.1.d.17.
†Rom.8.a.4.&c
Col.3.a.1.2
Ephe.4.d.22.30.

Mat.28.d.18.
Luc.1.d.33
Ioan.17.a.2.
Ephe.1.d.20.21
Phil.2.b.9.10.

M. *Quum ergò corpore sublatus in cœlum, suos hîc in terris Christus non destituat, crasse indicant qui præsentiam absentiamq; illius solo corpore metiuntur.*

A. Sanè

A. Sanè. Nam res quæ incorporeę sunt, sub sensũ cadere non possunt. Quis vnquam suam ipsius animam viderit? Nullus. At quid nobis adest præsentiùs, quid propinquiùs, coniunctiúsue, quàm anima cuiq; sua? Quæ spiritualia sunt, non videntur nisi †oculo spiritus. Christum igitur qui in terris videre vult, aperiat oculos, non corporis, sed animi & fidei, & videbit præsentem, quem oculus non videt. Ioan.8.g.58.& 14.c.21. Gal.3.a.1. Ephe.1.d.18.28.

M. *At quibus peculiariter & efficacissimè adesse eum præsentem agnoscit fides?*

A. Conspiciet eum fidei acies præsentem, atq; adeò in medio, vbicunq; sunt duo vel tres cõgregati* in nomine eius: videbit præsentem suis, id est, verè pijs omnibus vsque ad sæculorum omniũ exitum. Quid dixi: Christum videbit præsentẽ: imò & videbit, & sentiet in seipso habitantem quisque pius, haud aliter atq; animũ suum propriũ. Habitat †enim ac residet in animo eius, qui suam fiduciam omnem atque spem in eo collocat. Mat.18.c.19.20. & 28.d 20. Ioa.14.b.18.21 Ioan.14.c 23. Ephe.3 b.16.17 Col.3.b.11.

M. *Ecquid præterea habes adhuc dicendum?*

A. Christus ascendendo, assidendoq; ad dexterã Patris, falsam*illam opinionem, quam aliquando Apostoli †etiam ipsi acceperant, amouit atque ex hominum animis penitùs euellit, quòd scilicet, Christus in terris nobis conspicuus regnaturus esset, haud aliter ac reliqui Reges terræ, & principes mundani. Hunc* errorem mentibus nostris eripere, ac de regno suo magis sublimia cogitare nos voluit Dominus: abesse ergò ab oculis, atque Luc.2.a.23.& 17 c.20.21 Ioan.6.b.15. †Mat 20.c.21. Luc.24.b.21. Act.1.a.6. Ioan.18.g.36.

omni sensu corporeo voluit, vt ea ratione, fides
Ephe.1.d.18. Col.3.a.1.2. *nostra & excitata & exercitata sit, ad intuendum moderationem & prouidentiam eius, qui corporeo aspectu non sentitur.

M. *Ecqua alia ratio est, quare è terris in cœlum se subduxerit?*

A. Cùm non vnius alicuius regionis terræ, sed omnium † terrarum orbis pariter atq; ‡ cœli princeps sit, viuorum pariter atque mortuorum Dominus: par erat, vt clam sensibus nostris regnum suum administraret. Nam si sub aspectum veniret, locum atque sedem mutare, huc † & illuc identidem trahi, & nunc in hanc regionem, nunc in aliam migrare eum opus esset, vt suscepta negotia transigeret. si enim eodem momento temporis vbiq; omnibus præsens adesset, iam non homo, sed spectrum potiùs esse, neq; corpus habuisse verum, sed imaginarium videretur: aut certè quod Eutyches censuit, corpus eius abijsse in Diuinitatẽ, aut vbiq; esse putaretur. Vnde mille cotinuô nascerentur opiniones falsæ, quas omnes, corpore integro in cœlum sublato, depulit, animosq; hominum maximis erroribus liberauit. Mundum interim, tametsi nobis non conspicuus summa *virtute, & sapientia admirabiliter regit atq; administrat. Hominum est, humana quadam ratione Respublicas suas gubernare & moderari: Christi autem, id est, filij Dei, diuina.

Mat.38.d.18. 1.Cor.15.d.24. 25.27.28. ‡Rom.14.b.9. Phil.2.b.9.10. †Luc.17.c.20.21 Mat.23.d.19 Phil.2.b.9.10. Apoc.11.d.15.

M. *Attigisti præcipua quædam, ex infinitis & immensis beneficijs, quorum fructum ex Christi morte, resurrectione, & ascentione, percipimus: nam*

uniuersa ne mente quidem atque animo humano concipi, nedum verbis atq; dicendo explicari vllo modo queunt. Hactenùs tamen scientiam in hac re tuam experiar, vt mihi prima rerum capita, ad quæ reliqua omnia referuntur, breuiter & summatim describas.

A. Dico igitur, cùm ex his, tum etiam ex alijs Christi actionibus duplicem nos vtilitatem capere. Vnam, quòd quæcunq; fecit, ea omnia nostro cõmodo fecerit: adeò quidem, vt perinde † nostra sint, modo eisdem firma viuaq; fide inhæserimus, ac si nos ea fecissemus ipsi. Ipse quidem cruci suffixus est, & nos cum ipso in crucem sublati sumus, & nostra in eo peccata sunt punita. Ipse mortuus est & sepultus, nos itidem vnà cum peccatis nostris mortui sumus & sepulti: idq; ita, vt omnis peccatorum nostrorum memoria, sempiterna obliuione penitùs deleatur. Ipse à morte excitatus est, & nos cum eo reuiximus, resurrectionis & vitæ eius sic facti participes, vt nobis deinceps mors nõ dominetur: est enim idem in nobis * Spiritus, qui Iesum à mortuis excitauit. Postremò, præterquam quòd ab ascensu eius Spiritus sancti † dona cumulatissimè nobis accesserunt, nos secum etiam in cœlum subleuatos, sublatosq; tulit, vt eius quasi possessionem, vnà cum capite nostro occuparemus. Ista quidem non dum apparent, † tamen tum demum hæc omnia proferẽtur in lucem, cùm Christus, qui est lux mundi, in quo spes nostræ omnes atque opes positæ sunt atque defixæ, immortali gloria clarus, sese palàm omnibus ostendet.

Esai.9.b.6. 1.Cor.15.f.48.49 Ro.6.b.6.7.&c& 8.f.32.& 13.d.14 Gal.2.d.20.& 3 d.27 Heb.3.c.14.&10 c.17. Rom.8.b.11. Ephe.4.b.8 Ioan.8.b.12. Rom.8.c.24. 1.Cor.1.d.30. Col.1.a.5.&2.a 3.& 3.a.4.b.11. 1.Pet.1.a.4

M. Alterum illud commodam, quod ex Christi actionibus consequimur, cuiusmodi tandem est?

Ioan.13.b.15. 1.Pet.2.d.21. 1.Ioan.2.a.6.

A. Quod Christus se nobis * exemplar ad imitandum proposuit, ad quod vitam nostram omnem formemus. Christus si mortuus sit pro peccato, si sepultus, id semel perpessus est: si reuixerit, si in cœlum ascenderit, semel tantùm reuixit, semel ascendit: iam non amplius moritur, sed vita sempiterna fruitur, & in summa atq; perenni gloria regnat. Sic † si nos simus mortui, si sepulti peccato, quomodo posthac viuemus in eodem? Si excitati cum Christo simus, si per certam fidem atq; spem firmam in cœlo cum eo versemur, in cœlestes res, diuinas, æternas, non terrenas, mundanas, & caducas, curas omnes cogitationesq; in posterum conferre debemus. Et quemadmodum * terrestris hominis hactenus gestauimus imaginem, cœlestis deinceps imaginem induamus, dolores & iniurias omnes eius exemplo placidè & sedatè ferentes, cæteraq; illius virtutes Diuinas, quoad mortales possunt, imitantes atq; exprimentes. Et cum Christus Dominus nunquam desistat nobis benefacere, patris misericordiam perpetuò nobis exposcere & implorare, Spiritum suum sanctum nobis largiri, Ecclesiam suam amplissimis donis mirabiliter & assiduè exornare: par est nos simili † ratione proximum omni studio iuuare, & arctissimis amoris, concordiæ, atq; summæ coniunctionis vinculis, quantum in nobis erit, cum omnibus hominibus astringi: atq; ita nos totos in Christi, velut vnici * exempli, mores formari.

Ro.6.a.2.3.c.10. Gal.2.d.19. & 5 d.24. Col.2.d.20.& 3. 1.Tim.2.b.11

Rom.8.f.20. 1.Cor.15.f.47. 48.49.

Ioan.13.b.13. & 15.b.12. Ephe.5.a.2. Heb.12.d.14.

Gal.2.d.20. 1.Pet.2.d.21. 1.Ioan.2.a.6.

M.

M. An non & noſtri etiam erga Chriſtum ipſum officij ex his admonemur?

A. Admonemur ſanè, vt voluntati † Chriſti, cuius toti ſumus, quemq; Dominum eſſe noſtrum profitemur, obediamus & pareamus: vt Chriſtum ſeruatorem, qui eam nobis, ſuis adhuc hoſtibus, charitatem præſtitit, vt ad eius ſummum erga nos amorem nihil poſſet accedere, ita ex animo, ita toto viciſſim pectore amemus, diligamus, amplectamur, vt Chriſtum nobiſmet ipſis chariorem habeamus: Chriſto, qui ita ſe totum nobis dedit, *noſipſos totos, omniaq; noſtra inuicem tradamus: opes, honores, gloriam, patriam, parentes, liberos, coniuges, chara, grata, iucundaq; omnia præ Chriſto vilia, pericula omnia pro Chriſto leuia habeamus, atque deſpiciamus: vitam deniq; animamq; ipſam amittamus potiùs, quam Chriſtum, noſtrumq; in illum amorem atque officium deſeramus. Fortunata enim mors, quæ naturæ debita, pro Chriſto eſt potiſſimùm reddita: pro Chriſto, inquam, qui ſeſe pro nobis voluntariæ morti obtulit atq; obiecit: quiq; vitæ author, mortuos nos eripere morti, *ac vitæ reſtituere, & vult, & poteſt.

Rom.5.b.8.10. 1.Cor.6.d.20. 2.Cor.5.d.15. 1.Theſ.5.b.10.

Math.10.d.19. 37.& 16.d.25. Luc.9.c.23.24.& 14.f.26. Phil.3.b.7.8.

Math.16.d.25. Marc.8.d.35.

M. Perge?

A. Admonemur prætereà, vt Chriſtum Dominum in cœlo iam regnantem, non terreſtri † aliquo cultu, impijs traditionibus, & frigidis hominū inuentis, ſed cultu cœleſti & ‡ reuera ſpirituali, qualis & nos qui demus, & illum qui accipiat, deceat

Mat.15.a.3.6.8.9. Ioan.4.d.21.22. *Ioan.4.c.23.24.

maximè, purè & castè veneremur: haud aliter atq; ille & honorauit, & honorat Patrem: cùm eadem opera & Patrem pari honore prosequamur. Qui enim honore * Christum afficit, honorat & Patrem: cuius rei ipse certissimus est, & locupletissimus testis.

Ioan.5.d.23.

M. Iam de vltimo iudicio, & mundi fine quid sentias, paucis audire cupio.

A. Veniet Christus in † nubibus cœli lumine clarissimo vestitus, cum summa gloria, & augustissima atque maximè verenda maiestate, sanctorum Angelorum comitatu & frequentia stipatus atque circumfusus: & horribili tubæ sonitu, ac classico tremendo, mortui omnes, qui ab orbe condito ad eũ vsque diem vixerunt, animis atque corpor bus integris excitabuntur: & pro † tribunali illius iudicio sistentur: vitæ suæ rationem, quæ ab incorrupto atque seuero iudice ad veritatem reuocabitur, pro se quisque, reddituri.

Mat.24.c.29. 30. & 25.c.31. 1.Cor.15.g.52. 1.Thes.4.d.16.

Rom 14.b 10 12. 1.Cor.4.a.4.5. 2.Cor.5.b.10.

M. Verùm, cùm in fine mundi iudicij dies futurus sit, morsq; omnibus sit definita atque constituta, quomodo in Symbolo quosdam tum viuos futuros dicis?

A. Diuus Paulus docet eos, qui tunc erunt * superstites, subitò immutandos atque innouandos esse, ita vt deleta corporum † corruptione, ac mortalitate abolita, immortalitatem induantur: atque hæc illis mutatio instar mortis erit, quum & corruptæ naturæ interitus, incorruptæ initium futurus sit.

1.Cor.15.g.51. 1.Thes.4.d.17

†1.Cor.15.c. 42.43.g.53.54. Phil.1.d.21.

M. *An*

M. *An iudicij huius cogitatione pius percelli, atq; horrore perfundi, illudq; reformidare & refugere oporteat?*

A. Minimè: is enim sententiam feret, qui pro nobis sententia Iudicis damnatus est, ne nos graue Dei iudicium subeuntes condemnemur, sed iudicio absoluamur: is inquam, iudicium pronunciabit, in cuius nos fide atque clientela sumus, quiq; causæ nostræ patrocinium suscepit. Imò singulari quadam*consolatione conscientiæ nostræ sustentantur, inter medias huius vitæ miserias & ærumnas, gaudijs exultant, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex: hac enim maximè spe nitimur, quod tum demùm regnum illud immortalitatis & æternæ vitæ, hactenùs tantùm† inchoatum quod Dei filijs ante iacta mũdi fundamenta constitutum atque definitum fuit, omni ex parte plenè & cumulatè perfectum, immutabili æternitate possidebimus. *Impij verò, qui vel Dei iustitiam atque iram non formidarunt, vel eius per Christum clementia, misericordiaq; non sunt confisi, quiq; pios terra, mariq; persequentes, omnibus iniurijs affecerunt, summisq; supplicijs & mortibus crudelissimis mactarunt, cum Satana atque Cacodæmonibus vniuersis in destinatum ipsis inferorum carcerem, impietatis & scelerum vindicem, & tenebras perpetuas conijcientur: vbi scelerum, suorum conscientia, & sempiterno igne, atq; omni summoq; supplicio excruciati, æternas pœnas dabunt, atq; dependent. Nam quod à mortalibus in Dei immortalis immensam, infinitamq; Maie-

Rom.1.a.1.c.15 d.23.g.38.39. 1.Cor.1.b.7. Phil.3.d.20. Tit.2.d.13. 2.Pet.3.c.12.

† Math.25.g.34 1.Cor.13.c.9 10.& 15.f.42.43 & 53.54.

*Math.8.b.12. & 22.b.13.& 25 c.30.41. 2.Thes.1.a.6.&c He.10.c.26.27 Iud.6.7.8. Apoc.14.b.10. 11.& 19.d.20 & 20.c.10.d.14. & 21.c.18

ſtatem peccatum eſt, infinito etiã perpetuo ꝙ; ſupplicio dignum eſt.

M. *Vltimo iudicio mundi finis coniunctus eſt, de quo apertiùs adhuc explicare te velim.*

Mat.24.c.29.30 35. 2.Pet.3.c.10. 11.&c. *A.* Mundi finem huiuſmodi futurum eſſe * Apoſtolus commemorat. Cœlum procellæ in morem tranſibit, elementa æſtuantia ſoluẽtur, terra & quæ in ea ſunt vniuerſa, flamma conflagrabunt: quaſi diceret fore aliquando, vt hic mundus ardore deflagrans, omni ſuo vitio per ignem (vti in auro fieri videmus) excocto, totus repurgetur, atque in abſolutam ſummamq; perfectionem renouetur, faciemq; induat longè pulcherrimã, quæ ſempiternis ſeculorum ætatibus non immutabitur. Hoc enim eſt quod diuus † Petrus ait: Cœlum nouum, & terram nouam, in quibus iuſtitia inhabitabit, ſecundum promiſſionem Dei expectamus. Neque verò à fide abhorret, vt peccatum, ita & corruptionem

2.Pet.3.c.13. Rom.8.c.19. 22.&c 2.Pet.3.c.13. Apoc.21.a.1. *Concluſio.* *rerum, atq; mutabilitatẽ, cæteraq; ex peccato enata mala, aliquando tandem finem eſſe habitura. Atque hæc eſt ſumma ſecundæ partis fidei Chriſtianæ, quâ tota redẽptionis noſtræ per Ieſum Chriſtum hiſtoria continetur.

Tranſitio. M. *Quum ergò de Deo Patre conditore, deq; eius Filio Ieſu Chriſto ſeruatore iam dixeris, id eſt, duas confeſſiones Chriſtianæ partes abſolueris: de tertia nunc libet audire, quid de* SPIRITV SANCTO *credas.*

Tertia pars. Symboli. Spiritus ſanctus

Mat.28.d.19. Ioan.14.d.26.& 15.d.26.& 16. *A.* Illum tertiam † perſonam ſanctiſſimæ Trinitatis eſſe confiteor, à Patre & Filio ab æterno procedentem,

cedentem, vtriq; æqualem, atque eiusdem prorsus naturæ, vnaq; cum vtroq; adorandum atque inuocandum. b.7.& 20.f.22. Act.5.a.3.4. 1.Ioan.5.b.7

M. *Cur Sanctus appellatur?*

A. Non tantùm ob suam ipsius sanctitatem, quæ vtique summa est, sed quòd per eum electi Dei, & membra Christi sancta * efficiantur. Qua de causa Diuinæ literæ illum Spiritum sanctificationis vocarunt. Rom.1.a.1.& 15 d.16. 2.Thes.2.c.13. Tit.3.b.6. 1.Pet.1.a.2.

M. *Quibus in rebus hanc sanctificationem constituis?*

A. Primùm quidem eius instinctu, afflatuq; Diuino † regeneramur: & idcirco dixit Christus oportere nos ex aqua & Spiritu renasci. Cœlesti itidem eius afflatu, Deus Pater nos sibi Filios * adoptat: vnde non immeritò Spiritus adoptionis est dictus. Illo interprete, † Diuina nobis mysteria aperiuntur: eius lumine, animorum nostrorum oculi, ad ea intelligenda illustrantur: eius iudicio, * vel condonantur, vel reseruantur peccata: eius vi, reprimitur & * domatur vitiosa caro, & cupiditates prauæ coërcentur atque restringuntur: eius arbitrio, multiplicia ‡ dona in pios distribuuntur. Is in huius vitæ multis varijsq; incommodis, molestijs, atque miserijs, ægritudinem luctumq; piorum, qui ferè sunt in hoc mundo grauissimè afflicti, & quorum dolores omnem humanam consolationem vincunt, arcano solatio suo, & bona spe sedat, lenit, & consolatur: vnde & ‡ Paracleti, id est, consolatoris verum propriumq; nomen sibi asciuit. Eius Ioan.3.a.5. Tit.3. b.5. *Rom.8.c.15 d.23. Gal.4.a.5.6. †Ioan.14.b.17. d.26.& 16.b.13 1.Cor.2.c.10.11 d.13. Eph.1.d.17. *Ioan.20.f.22. †Rom.8.a.4. 5.&c.b.13.14.&c c.26. *Act.2.a.4. 1.Cor.12.a.4. 7.&c. Ioan.14.b.16.d 26.& 15.d.26. & 16.a.7.

Rom.8.b.11. denique virtute, corpora nostra mortalia † reuiuiscent: breuiter, quæcunq; nobis deferuntur in
1.Cor.12.a.4.7 &c. Christo beneficia, ea omnia Spiritus sancti *opera intelligimus, sentimus, accipimus. In tantorum ergò donorum authore non immeritò fiduciam atque spem collocamus, cumq; colimus, atque inuocamus.

Quarta pars Symboli. Ecclesia. M. *Supereſt iam quarta pars de* SANCTA ECCLESIA CATHOLICA, *de qua quid ſentias audire velim.*

A. In pauca conferam, quæ Scripturæ sacræ fusè explicant & copiosè. Antequam cœlũ & terras fabricatus est Dominus Deus, regnum quoddã sibi pulcherrimum, & Rempub. sanctissimam habere decreuit: eam Apostoli, qui Græcè scripserunt,
Mat.16.c.18. * ἐκκλησίαν appellarunt, quæ, vt verbum verbo exprimam, congregatio dici non ineptè potest. In hanc quasi ciuitatem suam adscripsit Deus infinitam †hominum multitudinem, qui omnes vnico
Mat.28.d.19. Act.2.a.5.9. 1.Cor.12.b.13. *Eph.5.d.23.24 suo Regi Christo *pareant, & dicto audientes sint atque obedientes, qui ipsius sese tutelæ commendarunt, & quorum ipse patrocinium suscepit, eosq; perpetuò tuetur & conseruat. Ad hanc Rempub.
Act.10.c.34.35 Rom.2.b.11. Gal.6.d.15.16. Col.3.b.11.12. &c. propriè pertinent, quotquot † verè timent, honorant, & inuocant Deum, prorsus applicantes animos ad sanctè pieq; viuendùm: quiq; fiduciam atque spem omnem in Deo constituentes, vitæ æternæ beatitudinem certissimè expectant. Qui autem sunt in hac fide firmi, stabiles, atque constan-
†Mat.16.c.18. Rom.8.c.29.30. Ephe.1.a.4.5. Col.2.b.11. Tit.1.a.1. tes, hij †electi atq; designati, & (vt nos loquimur) prædestinati erant ad hanc tantam fœlicitatem,

ante

ante posita mundi fundamenta: cuius rei testem *ipsi intus in animis habent spiritum Christi, fiduciæ huius authorem, pariter & pignus certissimum. Cuius Diuini spiritus instinctu, mihi etiam certissimè persuadeo, meipsum quoque beata hac ciuitate, Dei per Christum beneficio, gratuitò donatum esse.

Rom.8.b.9.c.15 16. 2.Cor.1.d.22. & 5.a.5 Ephe 1.c.13.14. &.5.d.30.

M. Pia sanè & planè necessaria persuasio. Ecclesiæ ergò quam dicis, definitionem mihi cedo.

A. Breuissimè verissimeq; dixerim, ECCLESIAM ESSE CORPVS †CHRISTI.

1.Cor.12.d.27. Eph.1.d.23 & 5 d.21.23. Col.1.c.18.d.24

M. At paulò adhuc explicatiùs velim.

A. Ecclesia est * corpus Reipub. Christianæ, id est, vniuersitas societasq; fidelium omnium, quos Deus per Christum ad † vitam perpetuã ab æterno tempore destinauit.

*Rom.12.b.6. 1.Cor.12.b.12. &c.c.10.d.26. 2.Cor.1.d.22. Ephe.3.b.9. †Mat.25.c.34. Ephe.1.a.4.5.

M. Quorsum hoc caput in Symbolum inseritur?

A. Quia nisi Ecclesia esset, sine causa tum Christus fuisset mortuus, tum ea, quæ vsque adhuc relata sunt, omnia frustra essent, atq; ad nihilum reciderent.

M. Quid ita?

A. Quia hactenùs salutis causas tractauimus, eiusq; fundamenta contemplati sumus, quomodò videlicet, Christi merito nos amet Deus, charosq; habeat: quomodò item, hãc Dei gratiam, in quam sumus restituti, Spiritus sancti opera retineamus. At horum hic vnus effectus est, vt sit * Ecclesia, id est, cœtus piorum apud quos hæc Dei beneficia

Mat.16.c.18. Act.20.f.28. 1.Cor.12.b.12. &c.& 14.c.12. 2.Cor.11.f.28. Ephe.3 b.10.11 d.21.& 5.d.25 1.Tim.3.d.15.

collocentur: vt sit Ciuitas & Respub. quædam beata, in qua nostra omnia ponere & quasi consecrare, & cui nos totos dedere debeamus, & pro qua mori non dubitemus.

M. Ecclesiam hanc cur Sanctam appellas?

Rom.8.c.19.30 1.Cor.14.f.33. Ephe.1.a.4.5. b.11.

A. Vt hac notione ab impiorũ † nefario cætu discernatur. Quoscũq; enim Deus elegit, in vitæ eos sanctitatem atque innocentiam restituit.

M. Est ne hæc, quam Ecclesiæ tribuis, sanctimonia integra iam, atque omni ex parte perfecta?

Rom.8.f.26. 1.Cor.13.c.9.11 12. 2.Cor.12. b.5.9

A. Nondum. Quoad enim mortalem in hoc mũdo vitam agimus, quæ est imbecillitas * fragilitasq; humani generis, infirmis viribus sumus ad omnia omninò vitia declinanda. Est ergò Ecclesiæ sanctitas nondum quidem expleta & perfectè absoluta præclarè inchoata tamen. Verùm quum Christo, à quo illi omnis accedit * mundities, atq; puritas, plenè coniuncta fuerit, tum demum innocentiam & sanctitatem omnibus suis partibus expletam, & perfectè absolutam, vt vestem quandam niueam purissimamq;, induetur.

1.Cor.13.c.10. 13.&.15.g.53. Ephe.5.d.26. Apoc.19.b.8.& 21.a.2.c.10.&c. g.27.

M. Quorsum tandem Ecclesiam hanc Catholicam nominas?

Mat.28.d.19 Act.2.a.5.9.& 10.c.34.35. 1.Cor.12.b.13. 14.

A. Perindè est, ac si vniuersalem dicerem: non est enim hic cœtus, conciliumq; piorum, certo quopiam vno loco, aut tempore astrictum: sed fideliũ, qui ab orbe condito, omnibus locis, atque seculis vixerunt, victuriq; sunt, vniuersitatem continet atque complectitur: vt vnum sit Ecclesiæ corpus,

sicuti

* sicuti vnus est Christus, vnicum corporis caput. Cùm enim Iudæi Ecclesiam Dei, vt populo suo peculiarem, & quasi gentilitiam sibi assumerent, & vendicarent, & suam dicerent, ac suam tantùm esse confirmarent : Christiana fides profitetur * ingentem piorum hominum numerum multitudinemq; infinitam, ex omnibus terrarum orbis regionibus, ex omnibus omnium vbique gentium patribus, ætatibusq; sæculorum, sacri verbi, vocisq; suæ vi & potestate, atque cœlestis Spiritus diuino instinctu collectam, in hanc Ecclesiam, quasi ciuitatem suam, à Deo ascriptam esse: qui omnes vna † vera fide, vna mente, voceq; consentientes, vnico suo regi Christo, vt membra * capiti, per omnia pareant.

Math.8.b.11. Ephe.1.d.22.23 & 2.c.12.13.14. &c.& 4.a.4.5.&c Colo.1.c.18.

*Act.1.b.8. & 2. a.5.b.8,9.& 10.c 35. Col.3.b, 11. &c.

Ephe.4.a.4.5.& 5.d.23.

*1.Cor.6.c.15. Ephe.4.c.15. 16.& 5.g.30 Colos.1.c.18.

M. An ergò rectè quosdam huic Christianæ fidei parti adiũgere existimas, se credere sanctam catholicam Romanam ecclesiam?

A. Eos non solùm alienum huic loco sensum affingere arbitror, dum nullum in Ecclesia Christi nisi qui Romani pontificis decreta edictaq; omnia sacrosancta habeat, censeri velint: verùm etiam, dum vniuersitatem Ecclesiæ, quam ipsi vbiq; terrarum & gentium longè lateq; diffusam esse primùm cõfitentur, posteà nomine vnius gentis oppositò, contrahunt, & in angustum adducunt, haud paulò ampliùs, quàm Iudæos insanire iudico: vt qui contraria, & inter se pugnantia vno spiritu voluant, & pronuncient. Verùm ad hanc eos insaniam adegit cœca cupiditas, studiumq; Romanum pontificem Ecclesiæ in terris caput in locum Christi,

supponendi atque substituendi.

M. Iam id ex te audire velim, cur sanctæ Ecclesiæ Catholicæ statim adiungas, nos CREDERE SANCTORVM COMMVNIONEM.

A. Quia hæc duo eodem pertinent, & sunt inter se apta admodum atque conuenientia. Hæc enim pars eam, quæ est inter Ecclesiæ membra, coniunctionem societatemq; , qua nulla proprior esse potest clariùs adhuc exprimit. Nam quum Deus per vniuersas terrarum regiones atque oras, vt & per omnes ætates atq; secula, habeat, qui se purè casteq; venerentur: hij † omnes, licèt diuersis, & longinquis temporibus, atque locis separati sint atq; distracti, vbicunq; gentium, vbicunque terrarum fuerint, vnius tamen sunt, eiusdemq; corporis, cuius caput Christus est, membra inter se quàm maximè connexa atq; cohærentia. Ea est pijs hominibus & cum Deo, & inter se communitas. Spiritus * enim, fidei, sacramentorum, precum, remissionis peccatorum, & æternæ fœlicitatis, omniumq; adeò beneficiorum, quæ Deus Ecclesiæ per Christū largitur, communitate sunt inter se coniunctissimi. Quin & concordiæ, † atq; amoris inter se vinculis arctissimis ita sunt astricti, ita vnum est omnibus propositum, vt eadem sit vtilitas vniuscuiusq; & vniuersorum: & in id maximè studium incumbant, quomodo beneficijs vltrò citròq; datis, atque acceptis, sese mutuò cum ad alia omnia, tum præcipuè ad beatam illam æternámq; vitam, consilio atque auxilio iuuent. Verum quia hæc sanctorum communio neque sensibus nostris, neque

Cor.12.b.12.13. &c.c.20.d.26.
Eph.4.c.15.16.& 5.d.30.
Col.1.c.18.&.2 d.19
Edhe.4.a.3. 4.5. &c.c.15.16.
Col.2.d.19.
Mat.7.b.12.& 22 d.39.
Ioan.15.13.d.34. 35.
Rom.12.b.5.
1.Cor.10.f.24.& 13.b.5.
2.Cor. 11.g. 28.
Gal.6.a.2.
Phil.2.a.1.2.3.4 5.

* natu-

*naturali atque insita in nobis notione, aut intelligentiæ vi aliqua, vt aliæ ciuiles communitates, societatésq; hominum, percipiatur, meritò inter ea, quæ creduntur, hoc loco posita est. 1.Cor.2.d.14.15

M. *Breuis hæc tractatio de Ecclesia, collocatísque apud eam Dei per Christum beneficijs, vehementer mihi placet: eadem enim clarissimè in Sacris scripturis docentur. Verùm potéstne Ecclesia aliter cognosci, quàm quum fide creditur?*

A. Hic quidem in Symbolo propriè agitur de eorum congregatione, quos Deus arcana † electione per Christum sibi adoptauit: quæ Ecclesia nec oculis cerni, neque ex signis cognosci perpetuò potest. Est tamen & visibilis seu spectabilis Dei Ecclesia, cuius nobis indicia notásq; ostendit atq; patefacit. Rom.8.c.29.30.33. Ephe.1.a.4.5.b.11. Col.3.b.12

M. *Quò ergò tota hæc Ecclesiæ tractatio clarior fiat, visibilem illam Ecclesiam, ita mihi suis notis signisq; describe, & quasi-depinge, vt ab alia quauis hominum societate discernatur?*

A. Experiar quomodo quàm optimè id possim præstare. Visibilis Ecclesia non est aliud, quàm certa quædam multitudo hominum, qui in quocunq; loco sint, puram & synceram * profitentur doctrinam Christi illam ipsam videlicet, quam Euangelistæ atque Apostoli Sacrarum literarum sempiternis monumentis fideliter memoriæ prodiderunt: qui q; Deum Patrem † Christi nomine verè inuocant: vtuntur præterea eius ministerijs, * quæ vsitato nobis vocabulo Sacramenta appellantur, eadē puritate *Ecclesiæ Visibilis descriptio.* Esa.55.b.11 Mat.10.b.14. & 18.d.19.20.& 28.d.19. Luc.24.c.47. Ro.10 b.8.9. 2.Timo.1.c.19. †Ioan.14.b.13.& 15.c.16. & 16.c.23. *Mat.28.d.19. 1.Cor.11.c.28.

ritate, & simplicitate (quod ad ipsorum naturam attinet) qua vsi sunt, & literis consignarunt Apostoli Christi.

M. *Visibilis ergò Ecclesiæ notas esse dicis Euangelij, id est beneficiorum Christi, prædicationem, inuocationem, & sacramentorum administrationem synceram.*

A. Sunt hæ quidem Ecclesiæ visibilis notę pręcipuæ & planè necessariæ: vt sine quibus ne Ecclesia quidem Christi esse, diciue rectè possit. Sed & in eadem Ecclesia, si probè inst tuta fuerit, certus gubernationis*ordo & mod°, disciplinæq; Ecclesiasticæ ea ratio obseruabitur, ne impunè liceat cuiquam, qui in illo grege versatur, publicè quicquam impiè, flagitioséue vel dicere, vel facere: adeoq; vt omnes prorsus offensiones, in illa hominum congregatione, quoad eius fieri potest, omnino vitentur. Verùm labente paulatim iam olim hac disciplina, vt sunt hodie corrupti, deprauatiq; omnium mores, maximè verò diuitum atque potentum, qui peccatorum, adeóq; scelerum omnium impunitatem, atq; summam licentiam habere volunt, censoria animaduersio, & castigatio teneri in Ecclesijs vix iam potest. In quocunque cœtu tamẽ verbum Dei, eiúsq; inuocatio, & sacramenta purè & sincerè retinentur, non est dubium, quin ibi etiam sit Ecclesia Christi.

Mat. 18. c. 15, 16 17.
1. Cor. 4. d. 21. & 10. g. 31. 32. & 14 c. 26. g. 40.
Phil. 2. b. 14. 15.
1. Thes. 5. c. 14. d. 22.
2. Thes. 3. d. 14. 15
Colo. 2. a. 5.
1. Tim. 2. c. 8. 9. &c. & 3. a. 1. 2.
Tit. 2. a. 2. 3. 4. &c & 3. c. 10.

M. *An non omnes ergò in hac visibili Ecclesia sunt electorum ad vitam æternam numero?*

A. Multi per hipocrisin, & simulationem pietatis,

tis, in hanc ſe ſocietatem adiungunt, qui nihil minùs quàm vera Eccleſiæ mẽbra ſunt. Verùm, quia vbicunq; verbũ Dei ſyncerè docetur, & ſacramẽta ritè adminiſtrantur, ibi perpetuò ſunt aliqui ad *ſalutem per Chriſtum deſignati, totum illum cœtum Eccleſiam eſſe Dei cenſemus: quum & Chriſtus ſeſe, vel duobus † aut tribus, qui ſuo nomine congregati fuerint, adfuturum polliceatur.

Eſa.55.b.11. Act.13.g.48. Mat.18.c.20.

M. *Cur Eccleſiæ*, REMISSIONEM PECCATORVM *ſubiungis?*

A. Primùm, quia* claues, quibus cœlum & claudendum eſt, & reſerandum, id eſt, poteſtas illa ligandi & ſoluendi, reſeruandi atque remittendi peccata, quæ in verbi Diuino miniſterio ſita eſt, Eccleſiæ per Chriſtum delata, atq; permiſſa, ad eam propriè pertinet: deinde quia nemo remiſſionem peccatorum conſequitur, qui non ſit verum corporis* Chriſti membrum: id eſt qui cõmunẽ Eccleſiæ conſociationem ſtudioſè, piè, ſanctéq; perſeueranter etiam, † atque ad vltimum non colat, & tueatur.

Math.16.c.19.& 18.c.18. Luc.24.e.47. Ioan.20.f.23. Ioan.15.a.4.6. Col.2.d.19. Mat.24.b.13.

M. *Nullánе ergò ſalutis ſpes extra Eccleſiam?*

A. Extra eam nihil niſi damnatio, exitium, atque interitus eſſe poteſt. Quæ enim poteſt * membris à capite corporeq; auulſis, abſciſſiſue, vitæ ſpes ſupereſſe? Qui ergò diſcordiam † in Eccleſia Dei ſeditioſè concitant, diſſidiumq; & diſſentionem in ea faciunt, factionibuſq; eam perturbãt, ijs donec in concordiam atq; gratiam cum Eccleſia redeant & reuertantur, ſpes omnis ſalutis per peccatorum

Ioan.15.a.4.6. Col.2.d.19. 1.Tim.3.d.15. †Rom.1.b.8.9. 1.Cor.1.b.11.& 3.a.3. 1.Tim.1.d.4.5. 2.Tim.2.c.16. d.23. Tit.3.c.6.10.11.

remissionem præciditur.

M, REMISSIONIS *nomine quid significas?*

A. Liberationem culpæ, erratiq; veniam fideles à Deo impetrare. Deum enim gratuitò * propter Christum peccata ipsis cõdonare, eosq; iudicio & damnatione, iustisq; & sceleri debitis supplicijs eripere & liberare.

Psal.32.1.2. Ioan.3.c.16.17 Act.13.f.38.& 26.d.18. Rom.3.d.27. Ephe.1.b.7 Col.1.c.13.14.

M. *An non ergò pijs officijs atque operibus Deo satisfacere, & peccatorum veniam ipsi mereri possumus?*

A. Nulla meritis nostris debetur misericordia: sed Deus animaduersionem suam & supplicium, quo in nos vsurus erat, Christo remittit & condonat. Solus enim Christus perpessione dolorum, † & morte sua, qua pœnam scelerum nostrorum depẽdit atque persoluit, Deo satisfecit: per solum ergò Christum receptum ad Dei gratiã habemus. Nos, ex gratuita * eius liberalitate atq; benignitate beneficium hoc accipiẽtes, nihil habemus, quod præmij aut compensationis nomine, ipsi vicissim offeramus aut reddamus.

Esa.53.a.4.5.b.8. d.12. Rom.5.b.8.10. Col.1.c.20.21. 2.Tim.1.c.10. He.9.d.14.15. *Rom.3.d.24.25 27.28. Gal.2.c.16.

M. *Nihilne omninò pro nostra parte faciendum, vt veniam peccatorum impetremus?*

A. Tametsi inter homines concesso peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, vt ignoscat impetrare: confessionem tamen erranti medicinam quandam esse, ne à pietate quidem nostra † alieni ignorarunt. Et pœnitentia, quam resipiscentiam quidam malunt appellare, atq; consilij mutatione peccatoribus opus esse ad veniam impe-

Confessio.

†Cic. *Pœnitentia.*

impetrãdam, iam antè dictum est, & peccatoribus se veniam daturum, Dominus promittit, si eos pœniteat, † si resipiscant, animosq; à vitæ prauitate ad ipsum conuertant. Iere.18.b.8. Ezec.18.d.21.e 30.31.32.& 33.c 14 Mat.4.c.17. Luc.5.f.32.

M. Quot sunt pœnitentiæ partes?

A. Duæ præcipuæ. Veteris hominis, siue carnis mortificatio: & Noui hominis, siue Spiritus viuificatio. *Partitio.*

M. Apertiùs ista planiusq; explicari velim.

A. Veteris hominis mortificatio, est agnitio,* confessioq; peccati ingenua atque syncera, tum animi pudor atque dolor, cuius sensu, quòd à iustitia aberrarit, & Dei voluntati minùs obsequens fuerit, grauiter afficitur. Debet enim vnusquisq; antè actæ vitæ peccata recordans, sibi totus * displicere, sibi succensere, acrem se vitiorum suorum iudicem præbere, & ipse de se sententiam ferre, & iudicium pronuntiare, ne irati Dei graue iudicium subeat. Hunc dolorem, quidam Contritionem appellarunt, cui peccati odium acerbum, amissæq; iustitiæ amor & desyderium, propinquitate atq; natura cõiuncta sunt. *Confessio.* Psal.32.a.3.4.5. & 51.a.3.4. Prou.28.c.13. 1.Ioan.1.d.8.9. †Psal.6.b.6.7.& 31.b.9.10. & 38. a.3.4.6.b.8.9.10 c.17.18.& 51.c 17.& 102.a.4.5. 1.Cor 11.g.31. 2.Cor.7.c.9.10. 11. *Contritio. Odium peccati.*

M. At tanta esse potest scelerum conscientia, & pœnitendi vis, vt circumfuso vndiq; pauore, hominis animum salutis desperatio occupet.

A. *Verum id quidem est, nisi doloris magnitudini consolationem Deus adhibeat. Sed pijs superest adhuc altera illa pars resipiscẽtiæ, quæ † spiritus renouatio, siue noui hominis viuificatio dicitur. *Amor. Iustitiæ.* Gene.4.b.13. Mat.27.a.3.4. 2.Cor.2.b.6.7.8 †Eph.4.d.23.24. 1.Pet.4.b.6.

Ea est, cùm fides accedens animum ita affectum
Mat.4.c.17. * recreat subleuatq;, dolorem leuat, & consolatur,
Luc.7.f.38.g.47 48.50.&.15.d.18 21.& 18,c.13.& 24.c.47. à desperatione ad spem veniæ, à Deo per Christũ impetrandæ, & à limine mortis, atq; ab inferis adeo ipsis, ad vitam reuocat, atq; erigit. Atque hoc
Act.2.f.37.&3.d 19.& 16.f.30.31 1 Tim.1.c.15.16 est, quòd REMISSIONEM PECCATORVM
Psal.23.a.3 &30 b.10.& 51.b.7. &c.& 88.a.3.b.7 c.15 NOS CREDERE profitemur.

M. An homo hoc metu, atq; hijs difficultatibus suis se viribus liberare potest?

Act.11.c.18. *A.* Nihil minùs. Solus enim Deus est, * qui diffi-
2.Cor.1.a.3.4. 2.Thc.2.d.16.17 2.Timo.2.d.25 dentem rebus suis confirmat, afflictum erigit, perditum recreat, & quo duce hanc quam dixi spem, mentem, voluntatemq; peccator suscipit.

M. Iam quod superest in Symbolo, recita?

A. CREDO RESVRRECTIONEM CARNIS, * ET VITAM ÆTERNAM.

Mat.22.c.31.32 Ioan.11.c.25. 1.Cor.15.toto.

M. De his, quoniam in explicando vltimo iudicio antea nonnihil attigisti, pauca tantùm à te percontabor. Quorsum tandem, aut cur ista credimus?

A. Tametsi animos hominum immortales, sempiternosq; esse credamus, tamen si corpora nostra interitu omnino delenda fore putaremus, mẽtibus
1.Cor 15 c.14.17 18.19. * concideremus prorsus, vt qui solido gaudio & æuo sẽpiterno integri, altera nostri parte desiderata nunquam frueremur. Nõ animas ergò solùm nostras, quum ex hac vita migramus, admistione corporum liberatas, puras & integras statim † in cœlum ad Christum euolare, certò credimus, verùm
Luc.16.c.22. Ephe.2.a.3. f.43. †Rom 8.b.11 1.Cor.15.f.42. 43.44.&.53.54. etiam corpora nostra † in meliorem vitæ statum restituta, suis tandem animis rursum coniungenda,

da, totosq; nos perfectè atq; absolutè beatos efficiendos: hoc est, tam corporibus, quàm animis nostris, æternitate, immortalitate, vitáq; longè beatissima, quæ perpetuis seculorum ætatibus non immutabitur, fruituros esse, nihil profectò dubitamus. Hæc spes nos in miserijs* consolatur, hac spe præditi, non solùm incommoda & difficultates, quibus in hac vita afficimur, sed vitæ commutationem, ac mortis dolores toleranter patimur & sustinemus. Mortem enim, nõ interitum omnia tollentem, atq; delentem, sed ducem nobis in cœlum esse, quæ nos in viam placatæ, tranquillæ, beatæ, sempiternæ vitæ deducat, persuasissimum habemus. Et proinde ex corporum vinculis tanquam ex carcere, ad cœlum quasi communem vrbem & ciuitatem Dei atq; hominum, alacres lætiq; excurrimus atq; euolamus.

Phil.3.d.11. 1.Thes.4.c.13.14 d.15.16.17. Ioan.11.c.25 1.Cor.15.g.58. 1.The.4.c.13.14 18. Apo.14.d.13. 2.Cor.5.a.1.2. Ephe.2.d.19.

M. Ecquid præterea conducit ista credidisse?

A. Admonemur ne rebus incertis, fluxis, & caducis nos impediamus, aut implicemus: ne ad terrenam gloriam aut fœlicitatem spectemus: sed mundum hũc* vt inquilini, & de migratione perpetuò cogitantes, incolamus: ad cœlum & cœlestia aspiremus, vbi beati æuo sempiterno fruemur.

Heb.13.c.13.14 1.Pet.2.d.11.

M. Cùm impios conditione à pijs longissimè † diuersa, ad miseriam æternam videlicet, sempiternamq; mortem resuscitandos esse anteà docueris, cur Symbolum vitæ duntaxat æternæ, inferorum verò mentionem nullam facit?

Mat.25.c.34.d. 41.46.

A. Fidei hæc est Christianæ confessio, quæ non

nisi ad pios pertinet: & proinde ea tantùm recenset, quę sunt ad consolandum * accommodata, amplissima nimirum præmia, quibus suos Deus donabit. Impios ergò à regno Dei alienos quæ maneāt supplicia, non commemorātur.

Mar.16.d.16. Luc.24.e.47. Ioan.3.c.15.16. Rom.4.c.16.

M. Explicato iam Symbolo, id est, summa fidei Christianæ, dic mihi quid commodi ex hac fide comparamus?

A. Iustitiam † coram Deo, per quam hæredes vitæ æternæ instituimur.

Rom.3.c.21.22. Gal.2.c.16.

M. An non ergò pietas erga Deum nostra, ac vita inter homines honestè sanctęq; acta, iustos coram Deo nos efficit?

A. De hoc quædam † superiùs post explicatam legem, & alibi etiam, in hanc ferè sententiam diximus. Si quisquam ad præscriptam normam * iuris diuini integrè viuere posset, is meritò iustus ex operibus bonis censeretur: verùm cùm ab ea vitæ perfectione longissimè absimus † omnes, adeoq; peccatorum nostrorum conscientia opprimamur: * alia nobis ineunda ratio, & via reperienda est, qua nos Deus in gratiam recipiat, quàm nostro merito.

Pag.40. Rom.8.a.3.& 10 a.5 Gal.3.b.12. Gen.6.b.5.& 8. d.11. Luc.18.c.11.12. 14. Rom.7.c.14.15 & 8.a.3 Gal.2.c.16. *Rom.11.a.6.

M. Quę tandem quæso?

A. Ad Dei † misericordiam confugiendum est, qua gratis nos in Christo, nullo nostro merito nec operum respectu, amore, & beneuolentia complectitur: tum peccata nobis nostra condonans, tum iustitia Christi per fidem in ipsum ita nos donans,

Luc.18.c.11.12. &c. Rom.3.c.24.& 4 a.4.7.d.16. Ephe.2.a.4.5. 2.Tim.1.b.9. Tit.3.b.4.5. 1.Pet.1.a.3.&.2 b.10.

nans, vt ob eam, perindè ac si nostræ esset, ipsi accepti simus. Diuinæ ergò per Christum clementiæ iustitiam nostram omnem acceptam ferre debemus.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A, Ex Euangelio, quod Dei per Christum promissiones continet,* quibus dum fidem, id est, certam animi persuasionem, & stabilem beneuolentiæ Diuinæ fiduciam, qualis iam per totum Symbolum est descripta, adiungimus, in huius, quam dico iustitiæ possessionem, pedem quodammodo ponimus. * Rom.4.b.9.11 14.16.d.20.24. Gal.2.c.16.d.20 & 3.b.11. Heb.10.g.38.

M. *Non ergò inter huius iustitiæ causas fidem principem locum tenere dicis, vt eius merito nos ex nobis iusti coram Deo habeamur?*

A. Nequaquam: id enim esset fidem in Christi locum substituere. Verùm huius iustitiæ fons * est Dei misericordia, quæ in nos per Christum deriuatur, per Euangelium verò nobis offertur, † & à nobis fide, quasi manu prehenditur. * Ephe.1.a.4.5. 6.&c.& 2.a.4. Tit.3.b.4.5.6. †Mar.1.b.14. Rom.4.c.16.d. 19.20.21.24.

*M. Fidem igitur non causam, sed instrumentum esse iustitiæ dicis, quòd scilicet Christum, * qui est iustitia nostra, amplectitur, tam arcta nos coniunctione cum illo copulans, vt omnium eius bonorum participes faciat.* Ioan.1.a.12. Rom.3.d.21. 1.Cor.1.d.30. Heb.9.d.14.

A. Sic est.

M. Verùm an à bonis operibus ita separari hac iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

A. Nequaquam: fide enim Christum, qualem se

nobis offert, accipim⁹: ipſe verò non modò á peccatis & morte nos liberat, & cum Deo in gratiam reducit, ſed & Spiritus *ſancti diuino afflatu & virtute, ad ſtudium innocentię atque ſanctitatis, quã vitæ †nouitatem appellamus, regenerat, atque reformat.

Rom.8.a.1.&c.b 9.10.12.13.

†Rom.6.a.4.

Rom.5.a.1.2. 1.Cor.13.a.1.2. Eph.3.c.17. Iacob.2.d.20. 1.Pet.1.d.19. 20.21.22.

M. **Iuſtitiam ergò, fidem, ac bona opera, natura cohærentia eſſe dicis, quæ proinde non magis diſtrahi debeant, quàm Chriſtus illorum in nobis author, à ſeipſo diuelli poſſit?*

A. Omninò.

M. *Hæc igitur fidei doctrina, hominum voluntates ab operibus officijſq; pijs nequaquam alienat.*

Pſal.1.a.3. Mat.7.c.17.18. & 12.d.33.35. Rom.11.b.16 Ephe.3.c.17. Col.2.a.6.7. Tit.3.b.8. †Rom.6.a.1.2.3 4. Gal.5.a.6.

A. Nihil minùs. Nam opera bona fide, * vt radice ſua nituntur, : tantum ergò abeſt, vt à vita integrè agenda animos noſtros fides retardet, vt contrà ad eius ſtudium maximè incitet: adeòq; verè fidelis non ſit, qui non & vitia pro virili †declinet & virtutes ſtudioſè amplexetur: ita ſemper viuens, vt rationem ſibi reddendam arbitretur.

M. *Ergò explicatè mihi, quomodo opera noſtra Deo accepta ſint, & quibus donentur, præmijs ediſſere?*

Deut.4.a.1.2. & 5.d.31.32.& 12.c 32. †Mar.7.b.6.7.8. 9.& 10.c.17.19 Ioh.14.b.15.c. 21.23.& 15.b.10 †Rom.9.f.31.32. & 14.d.23. Heb.11.b.6.

A. In operibus bonis duo præcipuè requiruntur. Primùm, vt ea opera, * quæ lege Diuina præſcripta ſunt, deinde vt ea mente atque † fide quam Deus exigit, à nobis ſuſcipiantur. Nullę enim vel actiones, vel cogitationes ſine fide ſuſceptæ, Deo placere poſſunt.

M. *Perge*

M. *Perge.*

A. Conſtat ergò omnia opera, quæcunq; facimus antequam renati * ſumus, Deiq; ſpiritu renouati, quæ propriè noſtra dici poſſunt, vitioſa eſſe. Qualemcunq; enim ſpeciem ſplendoris & dignitatis præ ſe ferant, præbeantq; oculis hominum: quum è prauo corruptoq; † corde, quod Deus maximè ſpectat manent, & proficiſcãtur, non niſi inquinata contaminataq; eſſe, & Deum proindè grauiter offendere poſſunt. Huiuſmodi igitur opera vt malos fructus, *ex arbore mala editos, aſpernatur Deus, atq; à ſe reijcit.

Ioh.3.a.3.4.5.6 Rom.9.f.31.32 Ephe.2.a.3. 1.Pet.1.d.22.23 †Rom.8.a.5.6.7. 1.Cor.1.c.19.20 & 3.d 19. 2.Cor.1.c.12. Mat.7.c 18.19.& 12.d.33.35.

M. *Nullis ergò operibus, aut meritis Deum anteuertere poſſumus, quibus illum ad beneuolentiam, beneficentiamq; priores prouocemus?*

A. Nullis planè. Nam nos Deus non ſolùm quum inimici eius eſſemus, † id eſt, peccatores, ſed & ante mundi iacta fundamenta in Chriſto dilexit, atq; elegit. Et hic eſt ille, quem dixi, iuſtitiæ noſtræ fons atque origo.

Ro.5.b.8.10.& 11.c.35. 1.Ioan.4.b.9.10 d.19. Ephe.1.a.4.

M. De illis verò operibus, quæ iam in gratiam apud Deum poſiti, ſpirituſq; ſacri inſtinctu facimus, quid cenſes?

A. Debita pietatis officia, quæ ex fide, * per charitatem operante proficiſcuntur, Deo quidem grata ſunt, non tamen ipſorum merito, * ſed quòd ille ſuo fauore ea liberaliter dignetur. Nam tametſi à Diuino afflatu, vt à fonte riuuli deducantur, ex * carnis tamen noſtræ, quæ ſeſe in agendo, admiſcet, quaſi contagione vitium concipiunt: haud ſe-

Rom.12.a.1. Galat.5.a.6. †Luc.17.c.10.& 18.c.11.12.14. * Eſai.64.b.6. Rom.7.c.14.15. 17. Gal.5.c.17.

cùs, ac riuus alioquí purus & limpidus, cœno, limoq́;, per quod fluit, turbatur atq; inficitur.

M. *Quomodo ergò ea Deo placere affirmas?*

Ro.9.f.31.32 Gal.5.a.6. Heb.11.b.6. †Psal.130.a.3. & 143.a.2.

A. Fides *est, quæ Dei gratiam operibus nostris conciliat, dum pro certo habet, eum summo nobiscum † iure acturum non esse, neque facta nostra quasi ad calculos vocaturum, aut exacturũ ad perpendiculum: id est, in illis æstimandis expendendiq́; nõ adhibiturum seueritatem, sed omni eorũ vitiositate Christo eiusq́; meritis remissa atq; condonata, pro perfectè absolutis esse habiturum.

M. *Persistis ergò in eo, non posse nos operum merito consequi, vt iusti coram Deo habeamur, quum actiones humanas vel perfectissimas venia indigere existimes.*

Luc.18.c.11.12.14. Rom.4.a.2. Gal.2.c.16 †Rom.3.c.20.

A: Deus ipse in verbo suo ita statuit: eiusq́; sacer spiritus nos instituit, vt precemur, ne* in iudicium nos adducat. Nam quũ iustitia Deo iudici probanda, perfectè † absoluta atque expleta omnibus suis partibus & numeris esse debeat, vt quæ ad acerrimam Diuinæ legis iudicijq́; normam, & quasi ad perpendiculum dirigenda simul atq; exigenda sit: opera verò nostra vel* optima, quum a Diuini iuris iustitiæq́; regula, atque præscripto longissimè aberrent, atque absint, multisq́; modis & culpanda sint & damnanda, operibus iustificari coram Deo nulla omnino ratione possumus.

*Psal.143.a.2. †Iob.4.d.18.& 15.b.14.15.16. & 25.b.4.5. Psal.130.a.3. *Iob.15.b.14.15 16.& 25.b.6. Esa.64.b.6 2.Cor.4.a.4.

M. Annon hæc doctrina hominum animos ab officijs pietatis abducit, & ad bona opera segniores atq; tardiores efficit, aut minùs certè alacres promptosq;

ptóſq; ad pia ſtudia reddit?

A. Nequaquam: neq; enim proinde inutilia eſſe, & fruſtra, aut ſine cauſa fieri bona opera dicemus, quòd iuſtitiam per illa non conſequamur. Non & in proximi commodum, * & in Dei gloriam cedunt: & de Diuina erga nos beneuolentia, noſtráq; viciſſim in Deum charitate & fide, atque ita de ſalute nos noſtra, quaſi teſtimonijs quibuſdam † certiores faciunt. Et æquum omninò eſt, vt Chriſti filij Dei ſanguine redempti, & innumeris præterea atq; immẽſis Diuinis beneficijs affecti, ad redemptoris * arbitrium atque nutum viuentes, & nos totos accommodantes, memores nos, gratóſq; erga ſalutis noſtræ authorem præbeamus, alióſq; illi † exemplo noſtro acquiramus atq; lucrifaciamus. Iſta recogitans aliquis, pijs ſuis ſtudijs operibúſq; ſatis lætari poteſt.

Mat.5.b.16. 1.Pet.2.c.12.

Mat.12.d.33. Phil.2.b.12. 1.Pet.1.c.10.

*Rom.14.b.7.8. 1.Cor.6.c.19. 2.Cor.5.c.15. 1.Theſ.5.b.10. † Math.5.b.16. 1.Pet.2.b.12.

M. At præmijs tamen tum in hac vita, tum in futura nos ad benè agendum inuitat Deus, & quaſi mercede quadam nobiſcum paciſcitur.

A. * Merces illa nõ pro dignitate, vt dixi, operibus tribuitur, & illis quaſi gratia pro meritis refertur, ſed Dei benignitate gratis præter meritum, in nos confertur. Iuſtitiam verò Deus nobis pro ſua in nos charitate, & liberalitate † per Chriſtum dono dat. Dei donum libertatémq; quum dico * gratuitam, & ſine mercede, aut merito noſtro benignam intelligo: vt ſit mera ſynceráq; Dei liberalitas, quum ad noſtram modò, quos diligit, quíq; illi fidimus, ſalutem referat, nõ conducta, aut mercenaria, quaſi quadam commodorum vtilitatúmq;

Mat.5.b.12.& 10.d.41.42. & 25 c.34.35. Ephe.3.d.20. 2.Tim.1.b.9.

†Rom.3.c.24. 1.Cor.1. *Rom.3.c.24. & 11.b.6 Gal.5.a.4. 2.Tim.1.c.9 Tit.3.b.4.5. Apoc.21.b.6

ſuarum mercatura, quàm ad fructum aliquem ſuum exerceat, aliquod viciſſim præmiũ, aut pretiũ à nobis repetẽs: qua ſola vel cogitatione Dei benignitas, ſimul & maieſtas minueretur.

M. Quum ergò Deus, & iuſtitiam nobis per fidem tribuat, & opera noſtra per eandem grata acceptáq; habeat: dic mihi, fidem hanc, naturæné dotem, an Dei donum eſſe putas?

Mar.9.c.23.24. Ioh.9.g.38.39. 1.Pet.1.d.20.21 *Mat.16.b.7.8.9 11. Luc.18.f.34. Rom.8.b.6.7. 2.Cor.2.d.14 †Math.6.d.30.& 8.c.26.& 16.b.8. & 14.d.31. *Mat.16.c.17. Luc.24.c.27.g. 45.46. Rom.10.d.16.17 Col.1.b.9. 2.Tim.2.a.7. ‡Luc.17.a.5.

A. Donum † diuinum, & quidem ſingulare, atq; eximium, fides eſt. Nam & hæbetiora,* tardioraq; ſunt ingenia noſtra, quàm vt Dei ſapientiam, cuius fontes fide aperiuntur, concipere, & animo comprehendere poſſint: & corda noſtra, vel ad † diffidentiam, vel ad prauam peruerſamq; in nobis, vel alijs creaturis confidentiam, quàm ad veram in Deo fiduciam, ſunt propenſiora. Verùm Deus verbo ſuo nos inſtruens, ſimulq; *mentes noſtras Spiritu ſuo ſancto illuſtrans, ad ea, quæ alioqui obtuſam ingeniorum noſtrorum aciem longè fugerent, dociles nos reddit, & ſalutis promiſſiones in animis noſtris conſignans, nos ita format, vt de illarum fide nobis ſit perſuaſiſſimum. Hæc intelligentes Apoſtoli, Dominum orant, vt † fidem ipſorum augeat.

Tertia

Tertia pars de Oratione, & gratiarum actione.

Transitio.

M. Opportunè de oratione mentionem feciſti. Abſoluta enim iuris Diuini, & Symboli, id eſt, confeſſionis Chriſtianæ explicatione, proximum eſt vt de precatione, & quæ illi finitima eſt, gratiarum actione iam dicamus: eſt enim horum cum ſuperioribus implicita, & aptè cohærens ratio.

A. Aptiſſimè profectò: vt quæ ad priorem legis Diuinæ tabulam referũtur, officiaq; pietatis in Deũ præcipua complectuntur.

Pſal.50.c.15.d 23. Act.9.d.21 Rom.10.c.12. 15.b.6. 2.Cor.1.a.2.4. 2.Tim.2.d.22. 1.Pet.1.c.17.

M. In explicanda oratione, quem ordinem ſequemur?

A. Hunc, ſi ita tibi videbitur præceptor, vt primo loco, quis ſit orandus: ſecundo, qua fiducia: tertio, qua animi affectione: quarto, quid orandum ſit explicemus.

Rerum docendarum ordo.

M. Primùm igitur dic mihi quem inuocandum eſſe cenſeas?

A. Nullum profectò, niſi Deum ſolum.

M. Quid ita?

A. Quia in Dei vnius manu, † vita ſaluſq; noſtra poſita eſt, in cuius poteſtate ſita ſunt omnia: quum ergò omne quod bonum eſt, quodq; hominem Chriſtianum optare & expetere oporteat, Deus nobis largiatur: quumq; is ſolus in quouis * diſcrimine opem atque auxilium ferre, periculaq; omnia depellere poſſit, ab eo rem omnem petere,

Pſal 17.b.7.8. & 16.a.1.& 28. 8.& 78.& 104. toto. Pſ.18.a.1.&c.d 26.27.28.&c.& 91.a.1.2.&c

atque ad ipſum ſolum in quauis difficultate confugere, & ipſius opem implorare nos conuenit. Hoc enim ipſe in † verbo ſuo tanquam peculiarem, propriúmq; numinis ſui cultum exigit, atque deposcit.

Pſal.50.c.15.d 23.& 81.b.7.& 29.d.26.27.

A. Annon ergò rectè ſanctos homines, qui ex hac vita abierunt, aut Angelos etiam inuocabimus?

A. Minimè: id enim eſſet, vel infinitatem illis, vt vbique præſentes ſint, vel abſentibus abditarũ voluntatum noſtrarum intelligentiam, hoc eſt, Diuinitatem quandam tribuere: ſimulq; fiduciam atque ſpem noſtram, * quæ tota in ſolo Deo collocanda eſſet, partim in ipſos transferre, atque ita in idololatriam prolabi. Sed & quum Deus ad ſe vnũ nos vocet, † ſe nos & adiuturum & auditurum interpoſito etiam iureiurando promittat, ad aliorum opem confugere diffidentiæ eſſet, atque infidelitatis certum argumentum. Et quod ad ſanctos homines, qui ex hac vita exceſſerunt, attinet: quale quæſo hoc eſſet, relicto Deo * viuente, audiente † preces noſtras, potentiſſimo, * propenſiſſimo ad iuuandum, qui nos ad ſe † vocet, ſuo numine atque auxilio nos defenſurum in verbo veritatis promittat, * atque iuret: illo inquam relicto, ad homines mortuos, ſurdos, imbecilles confugere: qui neq; opem promiſerint, neq; auxilium ferre poſſint, quibus iuuandi noſtri partes Deus nuſquam tribuerit, ad quos nullis ſcripturis, quibus † fides certò nitatur, dirigamur, ſed capitis tantùm noſtri ſomnijs, aut delirijs potiùs fidentes, temerè agamur.

Pſal.1.c.18.& 25.a.1.2.& 118 b.8.9.

Pſal.50.c.15. & 89.b.26.27 Ioh.16.c.23.24.

Pſal.102.d.21. 23.24.

†Pſal.50.c.15.

*Ephe.3.d.20.

†Mat.11.d.28.

*Ioh.16.c.23.24

†Rom.10.c.8.d. 14.17.& 14.d.23 Heb.11.b.6.

M. At

M. *At Angelorum, qui nos circumstant, & nos proinde audiunt, opera Deus ad salutem nostram vtitur,*

A. Verum †id quidem est: nusquam tamen in verbo Dei apparet, Deum velle nos vel Angelis, vel hominibus pijs iam mortuis, preces adhibere. Quum verò fides*verbo Dei nitatur, & quod non est ex fide †peccatum sit, rectè dixi, certum esse infidelitatis signum, relicto Deo, * ad quem solum nos scripturæ remittunt, Angelos, aut pios homines hac vita carentes, de quibus inuocandis nullum in sacris literis verbū extet, precari atque implorare.

Psal.91.b.11.12. Heb.1.d.14. Rom.10.d.17. Rom.14.d.23. Mat.6.b.6.9.

M. *Quum tamen charitas piorum animis nunquam †excidat, etiam in cœlo versantes, soliciti sunt de nobis, & salutem nostram expetunt.*

1.Cor.13.c.8.

A. Id verò negari non potest: non tamen sequitur à nobis proinde esse inuocandos: nisi putem° amicorum, quamuis longè absentiū, tantùm quòd nobis benè velint, opem atque auxiliū esse implorandum.

M. *Ab hominibus tamen viuis, præsentibusq; quibuscum versamur, opem sæpe petimus.*

A. Fateor: homines enim, vt mutuæ inter se opis indigent, ita facultatem sese mutuò iuuandi Deus illis concessit: diserteq; etiam præcepit, vt quisq; proximum suum, quo possit adiumento, †subleuet. Homines ergò, vt beneficentiæ Diuinę ministros ex voluntate Dei imploramus, opem

1.Cor.12.b.11.c 21.d.25. 1.Pet.4.b.10. Mat.7.b.12. 1.Cor.10.f.24. Gal.6.a.2.

atq; auxilium ab ipsis expectantes: at ita tamen, vt tota fiducia nostra in solo Deo reponatur, illiqúe quicquid* per manus hominum traditur, vt omnis benignitatis fonti acceptum referamus. Rectè ergò atq; ordine ista fiunt, neque quicquam impediunt, quo minùs vnum Deum inuocemus, ita vt nihil aliunde boni nos expectare, nec alibi totum nostrum prę̃sidium collocare testemur.

1.Pet.1.b.10.

M. Prece igitur & obsecratione, vt & alijs omnibus pietatis officijs, ex præscripto verbi Dei nobis esse vtendum, alioqui Deo placere non posse statuis?

A. Omninò: in Religione enim ordinis, atque rationis à Deo instituæ perturbatione peccatur, quicquid peccatur.

Deut.4.a.2.& 5 c.32.33.

M. Solum ergò Deum, collocata in eo omni fiducia, inuocandum esse, eiq; vt bonorum omnium fonti accepta referenda esse omnia, hactenùs dictum est: Iam proximum est, vt qua fiducia miseri mortales, qui tot modis indigni sumus, immortalem Deum appellare debeamus, declares.

Transitio.

A. Sumus quidem nos omnibus modis indignissimi, verùm non superbè atq; arrogãter, quasi digni irrũpimus, sed Christi* mediatoris nomine, atque fiducia accedimus: à quo ianua nobis patefacta, quamuis viliſſimi homũculi simus, ex argilla & luto ficti, scelerumq; nostrorum cõscientia oppressi, aditu non prohibebimur, neque difficiles accessus ad Diuinam maiestatem, eiusq; gratiam nobis cõciliandam sumus habituri.

Psal.79.b.8.9 Dan.9.c.18. Ioan.14.a.2.3. 13.& 16.c.23. Ephe.2.d.18. 1.Timo.2.b.5. He.4.d.16. d.19.20.22.

M. Non

M. Non ergò vt ad principem aliquem mundanum, ita & ad Deum accessuris opus est homine aliquo internuntio, aut interprete, qui nos illi commendet, causámq; nostram exponat.

A. Nihil minùs: nisi & Deum hominum* instar vni loco inclusum, multa nisi per seruos suos intelligere non posse, vel dormitare interdum, vel non satis otij ad auscultandum habere statuamus: nam quod ad indignitatem nostram attinet, preces nostras, nulla re nobis insita, sed vnica † Christi, cuius nomine precamur, dignitate niti iam diximus.

3.Re.18.f.27. Psal.33.b.13.14 & 94.b.7.9.10.11

Ioan.15.c.16.& 16.c.23.24.25.26

M. *Ergò solius omninò Christi nomine, atq; fiducia patrem Deum inuocandum esse censes?*

A. Certè præceptor: solus enim ille supra alios omnes singulari nos *amore complectitur, vt omnia nostra causa velit: solus est apud Deũ Patrem, cui ad dexteram assidet, † gratiosissimus, vt quidquis ab eo impetrare possit: solus ergò mediator Dei & hominum, homo Iësus Christus: solus inquam, vt redemptionis, sic & inuocationis (vt ita loquar) mediator, cuius solius * nomine Deum Patrem adire nos disertè sacræ literæ iubent, additis etiam promissionibus, eum sua intercessione effecturum, vt, quæ oramus, exoremus. Alioqui †sine Christo, Dei auris atque animus ab hominibus abhorret.

Ioan.15.b.9.13. Rom.8.d.17.18.19. Ephe.5.a.2.d.25 †Mat.3.d.17.& 12.b.28. Rom.8.e.34. *Ioan.14.b.13.& 16.c.23.26. Ioan.15.a.5. Ephe.1.c.12.13

M. *At mutuis* precibus alij alios adiuuamus tamen, quoad in hoc mundo hæremus.*

1.Thes.1.a.2 Col.4.a.2.3. Ephe.6.c.18.19.

A. Verum id quidem est, non tamen ideò alios

mediatores Christo substituimus, sed coniunctis animis & votis, ad charitatis atque verbi Dei præscriptum, vno* mediatore, communem Patrem inuocamus.

1.Tim.2.b.5. Heb.9.d.15.

M. *Alios ergò mediatores ad Deum, aut causæ nostræ patronos, præter vnum Christum constituere, & à Scripturis sanctis, ac proinde à fide alienum, & cum Christi ipsius summa iniuria coniunctum esse dicis?*

A. Dico Præceptor.

M. *Perge.*

A. Summa rei illuc pertinet, vt promissionum *nobis per Christum factarum fiducia nixi, eiusq; freti patrocinio, omissa omni dignitatis nostræ ratione, precibus quasi ex ore† Christi conceptis, ad Deum Patrem inuocandum accedamus: quod vt veritati scripturarum maximè cõsentaneum est, ita ab * arrogantiæ, temeritatisq; culpa longissimè vtiq; abest.

Rom.1.a.2.5.& 4.d.21.24. 2.Cor.1.d.20.& 3.b.4.5. Gal.3.d.22. Tit.1.a.2 Heb.4.b.14.&c. †Mat.3.b.10. Iob.14.b.15.d.26 & 15.c.16.21.& 16.c.23.24.26. *Psal.29.a.1.2. Act.3.c.12.16.

M. *Sic verò vt dicis, Deum precantes, quod petunt impetrandi spem bonam concipere debere existimas?*

A. Et Dominus ipse certa nos * fide petere iubet addita promissione, & iureiurando etiam interposito, nobis datum iri, quicquid credentes petierimus: & eius item Apostoli rectam precationem ex fide manare docent. Proinde firmissimum, hoc orationis ponere fundamentum perpetuò oportet, vt in certa paternæ bonitatis † fiducia acquiescentes

Mat.21.c.21. Mar.11.d.22.23 24. Ioh.16.c.23 Iac.1.a.6.& 5.d 15.16. †Ma.7.b.10. Heb.4.d.16.& 10.d.22. 1.Ioh.5.c.14.

ſcentes, Deum preces votaq; noſtra exauditurum, & quod petierimus, quatenus quidē id nobis expediet, impetraturos nos eſſe ſtatuamus. Proinde, qui temere * atq; inconſultè ad precandum accedunt, quiq; hæſitantes, & de ſucceſſu incerti orant, vana irritaq; verba incaſſum fundunt.

*Mat 20.c.22.& 21.c.21. Ioh.16.c.24 Iacob.1.a.6.& 4 a.3

M. Intelligo qua fiducia Deum inuocandum eſſe dicas: nunc qua animi affectione accedendum ſit, explica.

A. Indigentiæ, egeſtatiſq; noſtræ, & ærumnarum, quæ nos præmunt, ſenſu animos noſtros grauiter affici oportet: adeò quidem, vt liberationis ex ea moleſtia, atque opis Diuinæ, quam expetimus deſyderio ingenti flagremus. Sic verò animis affecti, fieri non poteſt, quin attentiſſimè, † ardentiſſimoq; ſtudio, quod cupimus, precibus omnibus votiſq; expoſcamus.

Pſal.6.& 38. totis.& 50.c.15.94 c.7.& 124.a.1.2. & 127.a.1.20 Rom.7.d.18.& 8.d.22.23 2.Cor.3.b.4.5 †Luc.18.a.5.7. Rom.12.c.12. Eph.6.c.18 Col.4.a.2 1.Tim.2.a.1

M. Video ergò non ſatis eſſe lingua tantùm, & voce precari.

A. Mente * atque attentione, ſine qua preces nunquam efficaces eſſe poſſunt, non adhibita, precari, non ſolùm eſt laborem inutilem fruſtrà ſuſcipere, (quomodo enim nos Deus exaudiat, quum non attendimus † nec exaudimus noſmetipſos?) nec inanes ſolùm ſine fructu, ſed & noxias * etiam, læſa maieſtate Diuina, voces fundere: tantum abeſt, vt Diuinum numē ſcelere violatum eiuſmodi preces placere queant.

1.Cor.14.c.14. 15.

1.Cor.14.c.12. Pſal.109.b.7 Math.15.a.7.8

M. Vnde iſta ita eſſe intelligimus?

Ioan 4.c.23.24. 2.Cor.3.d.17.

A. Quum Deus sit Spiritus, (vt ita loquar) atque animus purissimus, animum mentemq; , cum aliâs semper, tum verò in oratione, per quam homines cum Deo quasi colloquuntur, & communicant, vel maximè requirit. Sed & ijs tantùm, qui ipsum

Psal.145 c 18.19

* verè, id est, ex animo inuocant, propinquum fore se, eorumq; preces sibi cordi esse, tèstatur.

Esa.29.c.12.13 Mat 15.a.8 & 20 c.22.

Contrà verò, qui † simulatè, temerèue in lingua promptum habent, quod animo & cogitatione non comprehendunt, nec consequuntur, & cum

*Iet.48.b.10.

immortali Deo * negligentiùs, quàm cum mortali homine solent, agunt, horum preces Deus meritò auersatur, atq; detestatur. Mente ergò semper opus est, at lingua in precatione perpetuò non est necessaria.

M. Est tamen aliquis in precibus linguæ vsus.

Psal.25.d.28. & 51.c.14.15.& 71.d.21.22.23 Rom.14.c.11. Phil.2.b.11

A. Maximè. Æquum enim est, vt † lingua etiam omnem vim atq; facultatem suam ad amplificandam Dei gloriam, sedulò studioseq; cõferat: quum præ alijs corporis patribus in hunc vsum propriè à Deo condita sit. Preterea vt animo cogitatione curaq; vehementer intento, vox imprudentibus interdum nobis erumpit: ita nonnunquam ipse pronunciandi sonus, auditioq; nostrorum verborum mentem excitat, atq; acuit, eiusq; intentionem iuuat, & remissionẽ, qua assiduè animus vrgetur, arcet atque depellit.

M. Quum hæc ita se habeant, quid de illis censes, qui in precando peregrina atque ipsis incognita lingua vtuntur?

A. Eos

A. Eos non operam modò (quod aiunt) ſed Deũ etiam ipſum pariter ludere. Si enim LOQVI eſt ſuo loco verbum quodq; ſcienter ponere, qui * non intellecta verba pronuntiãt, perſtrepunt veriùs quàm loquuntur: tantùm abeſt, vt precentur. Pſittacos enim potiùs quàm homines, nedũ Chriſtianos agunt. Itaq; faceſſat procul à pijs hominibus talis hypocriſis, atque ineptia. Nam ſi D. Paulus abſurdum putet, vt quis apud alios ſermonem habeat, quem non intelligunt, quòd verba neminem moueant niſi eum, qui eiuſdem linguæ ſocieetate ſit coniunctus, loquentémq; atque audientes mutuò ſibi barbaros fore affirmet: quanto eſt abſurdius, noſmet nobis ipſis eſſe barbaros, dum eo ſermone, qui nobis non eſt notus, vtimur, illáq; lingua, in qua ipſi ſurdi ſumus, ſenſus noſtros atque vota explicare conamur? Huiuſmodi certè homines vt maximè ineptos optimo iure rideri, homines olim ſapientiſſimi exiſtimauerunt.

Interpretatio nominis.

* 1 Cor. 14. b. 7. 9 c. 11.

Cor. 14. c. 11.

Cicer. offic. Tuſc. 5. & de Oratore.

M. Video quàm attentus animus, ſtudiumq; ardens in oratione requiratur. Verùm dic mihi, ardorem iſtum naturalémne, & animis noſtris inſitum, an Diuinam hanc mentium noſtrarum incitationem eſſe putas?

A. Sacræ literæ teſtantur Dei ſpiritum * gemitus inenarrabiles, quibus preces noſtræ efficaces reddũtur, ciere. Is ergò ſine dubio mentes noſtras afflatu ſuo concitat, & ad orandum acuit atque adiuuat.

* Rom. 8. d. 22. 23 26. Ephe. 2. d. 18.

M. Quid ergò, cùm hic animi ardor, qui ſemper

adesse non potest, consederit, aut extinctus omninò fuerit, an pigritia torpentes, & quasi dormitantes, agitationem, motumq; spiritus oscitanter expectabimus?

A. Nihil minùs: quin potiùs languentibus nobis atq; animo remissis, Diuinum † protinus auxilium expetendum est, vt is alacritatem nobis addat, animosq; nostros ad precandum excitet: hanc enim mentem, voluntatemq; Deo duce suscipimus.

†Psal.51.d.17. Mat.26.d.40.41

M. Superest iam, vt quid precibus à Deo debeamus exposcere, ex te intelligam. Licétne, quicquid in mentem buccámue nobis venerit, à Deo petere?

A. Quum homines à vera pietate alieni, tam honestam opinionem de deorum suorum numine ac mente habuerint, vt expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum, ac inhonestum debere arbitrarentur: absit vt homines Christiani quicquam, à quo diuina mens atque voluntas * abhorreat, precibus à Deo petamus vnquam. Hoc enim esset diuinam maiestatem iniuria, atque ignominia etiam summa afficere: tantum abest, vt talis illi precatio placere, aut quicquam ab eo impetrare queat. Quum vero & hæbetiora sint mortalium † ingenia, quàm vt quid ipsis expediat intelligere possint, & animorum cupiditates tam cœcæ atque indomitæ, vt non solùm duce, quem sequantur, sed frænis etiam, quibus coërceantur, opus habeant, nimis absurdum esset, affectibus nos nostris temerè præcipites q; in precãdo ferri. Ad certam ergò normam atque prescriptionem precationes nostræ omninò sunt dirigendæ

Cicero pro domo sua.

Mat.7.b.11. Ioh.16.c.23.24. Iacob.4.a.3. 1.Ioh.5.b.14.

Mat.20.c.22. Rom.8.c.26.27. Iacob.4.a.3.

rigendæ.

M. *Quam tandem quæso?*

A. Eandem profectò illam, † quam cœlestis magister discipulis suis, ac per eos nobis omnibus precandi formulam cõstituit: qua, quæ à Deo petere fas est, ac nostra impetrare interest, vniuersa in pauca admodum contulit, quæ etiam ab ipso authore Precatio Dominica est appellata. Si ergò doctorem cœlestem diuina voce nobis præeuntẽ sequemur, nunquam profectò a recta precandi regula aberrabimus. †Mat.6.b.9.10 Luc.11.a.1.2 &c

M. *Dominicam ergò precationem mihi recita.*

A. Quum volueritis orare (inquit* Dominus) sic dicite. PATER NOSTER QVI ES IN COELIS, SANCTIFICETVR NOMEN TVVM. VENIAT REGNVM TVVM. FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, SIC ETIAM IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERA NOS A MALO. QVIA TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN. *Mat.6.b.9.&c. Luc.11.a.1.2.&c

M. *Arbitrarísne ista à nobis quasi dictata perpetuò reddenda esse, ita vt vno verbo ab ipsis discedere sit nefas.*

A. Non est dubium, quin † alijs in precando verbis vti liceat, modò ab huius precationis sententia †*De hoc constat ex Psalm. libro, & alijs S. Scriptura locis penè infinitis.*

non aberremus. In ea enim certa quædam, & præcipua rerum capita Dominus proposuit, ad quæ, nisi precationes nostræ omnes referantur, Deo placere non possunt: petat tamen quisq; à Deo, vt

*Psal.107.a.1.& b.12.c.18.&28. &c.

præsens* tempus atque necessitas flagitabunt: & cui volet parti huius precationis, & quamdiu volet, immoretur, eamq; prout visum fuerit, varijs modis amplificet: nihil enim impediet, modò ea fiducia atque affectu, quo est antè dictum, in eam item sententiam, quæ hac oratione ostenditur, Deum precetur.

M. *Precatio Dominica quot partes habet?*

Partitio.

A. Postulationes quidē sex continet, partes tamen in summa duæ sunt: quarū prior ad solam Dei gloriam attinet, & tres priores petitiones complectitur: posterior, quæ reliqua tria postulata cōtinet, ad nostrum commodum propriè pertinet.

M. *Itáne vtilitatem nostram à Diuina gloria diuellis, atque distrahis vt æqualiter etiam inter ea partiaris?*

A. Cohærentia non distraho, sed quò tota tractatio perspicua fiat, secernenda distinguo: vt quorsum quidq; pertineat intelligatur. Alioqui, quæ propriè ad Dei gloriam spectant, ea nobis quoque summas vtilitates præbent: quæ rursum vtilitati nostræ seruiunt, omnia ad diuinam gloriam reuocantur * Is enim finis, ad quem referenda sunt vniuersa, hic esse nobis scopus debet, vt Dei gloria quàm maximè amplificetur. Partitionem tamen hanc in tractando interim non incōmodam fore,

Finis vniuersorum Dei gloria.
1.Cor.10.30.31. Col.3.c.17.

nec

nec temerè, sed ex rerum ipsarum proprietate fieri arbitror: quia dum illa, quę ad Dei gloriam amplificandum propriè pertinent, petimus, vtilitates interim nostras omittere oportet, quum tamen in posterioribus illis petitionibus cómodis nostris, rectè seruiamus.

M. *Iam verborum omnium pondera paulò diligentiùs examinemus. Cur Deum Patrem nominas?*

A. Permagna in vnius huius nominis vsu vis inest. Duo enim, quæ supra in precãdo cum primis necessaria esse demostrauimus, complectitur.

M. *Quæ sunt illa?*

A. Primùm, non quasi absenti, † aut surdo loquor, sed vt præsentem audientemq; appello atq; inuoco, certò persuasum habens, eum precantem me exaudire: alioqui enim eius auxiliũ frustrà implorarem. Hoc ita de Angelorum aut hominum etiam mortuorum* quoquam statuere, sine omni dubitatione profectò non possum. Deinde fiduciam impetrandi, antè diximus, esse rectæ precationis fundamẽtum: charum verò ipsum verbum est Patris, ac paterni amoris, & spei bonæ atq; fiduciæ plenissimum. † Nomine ergò, quo nullum in terra dulcius appellari Deus voluit, ita nos ad se inuitans, vt eum, omni sublata de patrio eius animo atque beneuolentia dubitatione, intrepidè adeamus. Cũ enim Patrem eum nobis esse decernimus *eius spiritu animati, vt suum liberi parentem solent, accedimus. PATER ergò charitatis † atq; amoris nomine, potiùs quàm dignitatis, aut maie-

Psal.33.b.13.14 & 34.c.15.17.& 94.b.9.10.11.& 139.a.1.2.&c.& 145.c.18.19.

*Esa.63.c.16.

†Psal.102.c.13. Luc.15.c.18.

*Rom.8.c.15.16 Gal.4.a.6. †Mal.1.b.6.

ſtatis vocabulis, REX aut DOMINVS nuncupari hoc loco Deus voluit,& paterni nominis ampliſſimum patrimonium nobis interim quaſi † liberis ſuis relinquere.

†Ioh.1.b12. Rom.8.c.15.17. Gal.4.a.6.7.

M. *Eáne igitur impetrandi fiducia, qua ſuos filij parentes adire ſolent, ad Deum accedemus?*

A. Firmiorem multò ſtabilioremq; eſſe Diuinæ beneuolentiæ, quàm humanæ fiduciam, ‡Chriſtus naturalis Dei filius, ingenij patris optimè gnarus, nobis confirmat dicens: *Si vos (inquit) cùm mali ſitis, filios veſtros inanes voces fundere non ſinitis, ſed eorum poſtulationibus conceditis, quantò erit cœleſtis Pater, qui ipſa eſt bonitas atque benignitas, in vos beneficentior? Verùm omnem hanc fiduciam †Chriſtus, vt eſt antè dictum, nobis affert: neque enim nos, qui natura iræ filij ſumus Deus ſibi niſi per Chriſtum adoptat, aut filios eſſe agnoſcit.

‡Mat.11.d.27. Ioh.1.c.18.& 10 c.15. *Mat.7.b.11 Luc.11.c.13. Rom.5.a.1.2. Gal 4.a.4.5.6. Ephe.2.a.4.5. 1.Ioh.2.a.1.

M. *Ecquid præterea nos docet Patris nomen?*

A. Vt cum eo amore, *reuerentia atque obedientia, quæ Patri cœleſti à ſuis liberis debetur, ad precandum accedamus, vtq; eam mentem, quæ filios Dei decet, habeamus.

*Mala.1.b.6. Mat.26.d.39.42

M. *Deum cur noſtrum potiùs communiter Patrem appellas, quàm tuum ſeparatim?*

A. Fas quidem eſt pio cuiq; Deum †ſuum nominare, verùm eam oportet eſſe hominũ Chriſtianorum inter ipſos communitatem, atque ſocietatẽ, eaq; charitate atque beneuolẽtia ſinguli vniuerſos complecti debent, ne alijs neglectis, quiſquam vnum

Pſal.22.a.1.2 Rom.1.a.8. 1.Cor.1.a.4. Rom.12.b.4.5. c.10.d.16. 1.Cor.10.f.24.& 12.b.12.&c.c.21 &c.d.25.26.& 13.b.5.

num se curet, sed publicam omnium vtilitatem respiciat: vnde priuatim nihil in tota hac precatione, sed communi omnium nomine cuncta postulantur. Sed & cum illi, quorum infima est fortuna, ac vitæ conditio, communem * patrem cœlestem, atquè ac fœlices, & amplissimæ dignitatis gradus adepti, appellent, eos ne fratres dedignemur, qui filiorum honore apud Deum dignātur, admonemur. * Despicatissimi verò & qui in hoc mundo sunt contemptissimi, hac interim consolatione lenire se, atque sustentare possunt, quòd in cœlo potētissimum eundemq; benignissimum patrem habeant. Prætereà qui Deo † fidimus, eum rectè patrem esse nostrum profitemur. Impij enim atque increduli, vt Dei potentiam iustitiamq; extimescant, paternæ tamen eius erga se bonitati confidere non possunt.

*Mala.2.b. 10. Ioh.8.c.41. 1.Cor.8.a.6 Ephe.4.a.5.6 Iac.2.a.1.2.3.5.

†Deut.10.c.17. 18. Psal.10.d.18.& 68.a.56.& 146. b.67.&c. †Psal.11.b.5.6.7 & 25.a.1.2.&c.& 73.c.25.26.&c Rom.1.c.18.& 2 b.6.7.8 Iac.2.a.5.

M. Cur Deum in cœlo esse dicis?

A. Quemadmodum cœlum rotundo atq; immenso ambitu omnia complectitur, circundat terram, circundat maria: nec res, aut locus est aliquis, qui cœli capacitate non cingitur atque concluditur, estq; ex omni parte patens atque apertum, & rebus omnibus perpetuò sic adest, vt in eius quasi cōspectu locentur vniuersa: ita Deum * arcem cœli tenentem, rerum pariter omnium gubernacula tenere, vbiq; pręsentem adesse, videre, audire, moderari vniuersa intelligimus.

*Psal.11.b.4.5. & 20.b.6.& 33.b 13.& 113.a.4.5.6 & 115.a.3.

M. Perge.

A. In cœlo etiam, ob id Deus esse dicitur, quòd

Psal.8.a.3.&.19 a.1. suprema, atque † cælestis illa regio, Diuinis eius atque præclaris operibus magnificentiùs collucet atque illustratur. * Deum prætereà in cœlo regnantem, in æterna & summa fœlicitate esse demonstratur, cum nos adhuc in terris patria pulsi, vt paternorum bonorum exhæredes filij miserè & calamitosè exulemus. Idem ergò valet, † Deum in cœlo esse, ac si cœlestem & modis omnibus Diuinum eum appellem, id est, incomprehẽsibilem, excelsissimum, potentissimum, beatissimum, optimũ, maximum.

*Psal.8.a.1.2. 3.4.& 11.b.4.5.

†Psal.50.a.3.4.6 & 57 a.5.b.10.11 & 68.d.32.33.& 113.a.4.5.

M. Quem ex istis fructum percipis?

A. Euellunt ista ex animis nostris vulgares atque corruptas de Deo opiniones, instituuntq; mentes nostras, vt de cœlesti * Patre cogitationem longè aliam, quàm de terrenis parentibus solemus, suscipiamus: vt reuerentiam summam aduersus sanctam eius maiestatem adhibeamus, eamq; venerabundi suspicianius,& admiremur: eum attendere, precesq; ac vota nostra † exaudire certò statuamus: in eo, qui cœli & terræ præses sit & custos, spem omnem collocemus. simul autem ne quid Deo indignum petamus, sed vt cœlestem patrem appellantes, animos * humo excitatos, celsos & erectos, terrena despicientes, supera atque cœlestia cogitantes, habeamus, & ad beatissimam illam patris nostri fœlicitatem, atque ad cœlum quasi † hæreditatem paternam, perpetuò aspiremus, his verbis admonemur.

†Psal.50.a.4.6. 89.b.5.6.7. Mat.13.b.9

†Psal.20.b.6.& 102.c.15.17.& 113.a.4.5.

*Colos.3.a.1

†Rom.8.c.17. Ephe.1.c.14.d.18. Heb.9.c.15. 2.Pet.1.a.3.4.

M. Hoc ergò tam fœlici aditu, introitu, precationis

tionis nobis iam patefacto, agè, primum mihi postulatum recita.

A. Precamur primùm, vt DEI NOMEN SANCTIFICETVR.

M. Hoc quid sibi vult?

A. Non aliud, quàm vt eius gloria * vbique amplificetur. Psal.89.a.5.6.&c Rom.11.d.36.& 16.d.27. 1.Cor.10.g.31. Eph.3.d.20.21. 1.Tim.1.d.17.

M. Cur istuc primo loco postulamus?

A. Quia æquissimum est, vt filij Patris, † serui domini, conditi conditoris gloriam augeri, maximè expetant atque exoptent. †Mal.1.b.6

M. An quicquam Dei gloriæ accrescere aut decedere potest?

A. Dei quidem gloria cùm perpetuò sit † amplissima, in seipsa neq; accessione maior, neq; decessione minor fieri potest: neq; enim accretione, aut diminutione aliqua, vt hæc nostra solent, mutatur. Verùm vt Dei nomen illustre notúmq; mortalibus fiat, eiusq; laus & gloria in terris, ita vti par est, celebretur, precamur. Et sicuti immensa Dei potentia, sapientia, iustitia, bonitas, diuináq; eius opera omnia gloriam Dei atque amplitudinem reuerà illustrant, ita optamus vt † nobis etiam illustria & glorioſa appareant: quo authoris magnificentia, vt in seſe est amplissima, sic & inter nos modis omnibus splẽdida, atque præclara reluceat, & laudibus atque honoribus priuatim publicéque celebretur. Psal.56.b.5.c.11 & 104.c.31. Psal.96.a.1.3.&c Psal.113.a.1.3. &c.& 114.a.1.& 145.toto. Rom.11.d.36.

M. Perge adhuc.

A. Precamur prætereà ne ſanctiſſimum Dei nomen ab alijs propter noſtra vitia * malè audiat, & quaſi ignominia afficiatur: ſed vt potiùs eius gloria per noſtram erga Deum hominesq; pietatem vbiq; gentium amplificetur. Optamus deniq;, vt aliorum omnium, qui cœlo, terra, mariue, vel alijs vſpiam locis † Deorum appellationes & honores adepti ſunt, & in templis varijs figuris, atque cæremonijs coluntur: quibúſue pectora ſua, quaſi delubra quędam, homines errore, & vanis opinionibus imbuti conſecrarunt: huiuſmodi inquam commẽtitiorum, fictorumq; Deorum nominibus funditùs extinctis, & obliuione ſempiterna obrutis, atq; deletis, ſolùm Dei cœleſtis Patris diuinum nomen atque nũmen, magnum clarumq; ſit, illudq; mortales omnes vbiq; terrarum agnoſcãt, auguſtè, ſanctęq; colant atque venerentur, & puris votis atque animis precentur, inuocent, implorent.

Eſa.52.b.5.6
Ezec.36.d.20.
Rom.2.d.34.
Mat.6.c.16.
2.Theſ.1.d.12.
Ioſ.24.c.14.d.23
Pſal.96.a.4. & 97.b.7.9. & 115. a.3.4. & c.& 135. c.15.
Rom.1.c.23.
1.Ioh.5.d.21.
Ioh.4.c.23.24.

M. Rectè quidem dixiſti: perge quæſo.

A. Secundo loco petimus, vt ADVENIAT REGNVM DEI, id eſt, ne verbi ſui diuinam * veritatem, quam & Euangelium regni Chriſtus nuncupat, obſcuram in tenebris ſinat iacere, ſed eam quotidiè magis ac magis in lucem proferat, contra Satanæ † atque impiorum hominum ingenia, caliditatem, ſolertiam, contraq; fictas omnium inſidias, qui veritati tenebras offundere, eamq; infirmare, aut mendacio contaminare nituntur: contraq; tyrannorum violentiam, * & crudelitatem, qui modis omnibus veritatẽ extinguere atque opprimere, adeoq; funditùs delere conantur, præſidio ſuo

Mat.4.d.23.& 9 d.35.&.9.d.38.& 24.b.14.& 28.d. 19.20.
Mar.1.b.14
Ioh.8.d.31.32.
†Mat.13.c.25.c. 38.39.& 15.a.2. 3.6.
Luc.16.b.8.
Ioh.3.c.19.20.
*Luc.19.a.3.& 20.c.12.&c.d. 17.18.
Ioh.16.a.2.3.& 17.b.14.15.

ſuo tueatur,& defendat: vt nihil eſſe, quod Diuinæ veritatis inuictæ virtuti reſiſtere queat, manifeſtum atque teſtatum omnibus fiat.

M. *Perge porrò de regno Dei dicere.*

A. Precamur vt quam plurimos * ſacroſancti huius verbi doctrina inſtitutos, & veritate adductos, è tenebris in lucẽ vocet,eoſq; in numerum ſanctũq; cœtum ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam,in qua præcipuè regnat,aggregatos,‡ ſpiritu ſuo aſſiduè gubernet, atque vt milites ſuos, † cum hoſtili vitiorum agmine, quaſi exercitu Satanæ ſumma contentione perpetuò decertãtes,auxilio ſuo iuuet: vt in Diuina eius virtute firmitatẽ & robur tenentes, coërcitis affectionibus prauis † atque diſtortis, fractis domitiſq; cupiditatibus,victis, fuſis, fugatis,atque profligatis vitijs omnibus, cœleſtem Rempublicã & regnum augeant atque amplificent, Deo * per ſpiritum interim ſuum in ipſorum animis regnãte, atque imperante.

*Mat.1.b.14.15. Luc.4.c.18.19. Ioh.17.c.17.18 20.21. Eph.3.d.21 1.Pet.2.b.9.10. ‡Ioh.16.b.13. †Luc.22.d.31. Eph.6.b.10. d.17.18. 1.Pet.5.c.8.9,

†Rom. 6. b. 11. 12.& 8.a.1.5. &c b.10.12.&c

*Rom.8.b.9. 10. 11. 1.Ioh.3.d.24.& 4.c.13.

M. *Iſta quotidiè fieri videmus.*

A. Fiunt quidem hęc quotidiè, ita vt †Deum piorum atque impiorum rationem habere ſatis intelligamus,vtq; regnum Dei in hoc mundo præclarè inchoatum videri poſſit: optamus tamen, vt aſſiduis incrementis eò vſq; augeſcat,vt reprobis omnibus,* qui Satanæ inſtinctu contra Diuinam veritatem contumaciter,atque obſtinatè reſiſtunt, & repugnant, & vitijs atque flagitijs omnibus ſeſe contaminantes, Dei regno atq; imperio ſubijcere recuſant, ſub iugum miſſis, atque perditis: † Satanæq;

†Pſal.34.c.15. 16.&37.b.9.10. &c.& 58.a.5.6.b 9.10.& 64.b.9 10.& 75.b.6.7.

*Mat.13.c.38.41 & 22.a.6.7.b.13 Luc.19.c.14.c.27 & 12.f.45.46.& 20.c.16.

†Mat.25.d.41. Rom.16.c.20. 1.Cor.15.d.24. 25.26.&c.g.54. 55.56.57.

næq; ipsius tyrannide funditùs deleta, hostibusq; omnibus confectis, oppressis, atque obtritis, ita vt nihil contra Dei nutum atque ditionem respirare queat, ipse solus vbique glorioſè regnet, imperet, triumphet. Et sicuti Deo * per spiritum suum in nobis regnante, communitas quædam hominibus cum Deo est in hoc mundo: ita fœliciſſimi †etiam regni sui gaudium, atque gloriã sempiternis seculorum ætatibus non immutandam in cœlo nobiscum per Christum vt communicet, quò cœlestis Patris nostri non filij modò,* sed & hæredes simꝰ, precamur atque optamus: cuius voti Patrẽ cœlestem nostrum aliquando tandem nos compotes facturum esse, nihil profectò quicquam ambigimus aut dubitamus.

Rom.8.b.9. 10. 11.
1.Ioh.3.d.24.& 4.c.13.
†Mat.13.f.43.
1.Cor.2.b.9.
Apoc.21.d.10. 11.&c.

Mat.25.d.34.
Rom.8.c.15. 16.17.
Tit.3.c.7.

M. *Quid deinde sequitur?*

A. VT DEI VOLVNTAS FIAT: †filiorum enim est, vt ex patrum volũtate vitam suam instituant. Non contrà vt parentes ad filiorum voluntatẽ sese conforment.

Psal.40.b.8
Ioh.4.d. 34.& 5. c.30.& 6.d.38.
Eph.6.a.1.
1.Ioh.c.14.

M. *An ergò homines quicquam inuito Deo facere posse existimas?*

A. Multa certè scelera atque flagitia illius voluntate pergrauiter* offensa, quotidiè a mortalibus fieri, atque admitti perspicuum est, planeq; inter omnes cõstat ita tamen vt nulla vi, aut necessitate cogi possit Deus, quin quod facere † destinauit, id facillimè efficiat. Non tantùm igitur precamur vt quod illi decretum fuerit, eueniat: quod quùm diuina voluntas afficiendi necessitatẽ secum semper

Psal.5.a.4.5.& 45.b.7.8.
Psal.119.d.104. 128.
†Psal.115.a.3.& 135.b.6.7
Rom.9.d.19.

ſemper adferat, euenire neceſſe eſt: ſed quum mẽtes noſtræ*cupiditatibus flagrantes, plærumq; ferantur ad eas res appetendas, atque peragendas, quæ Deo maximè diſplicent, petimus, vt omnes omnium voluntates, †ſacri ſpiritus ſui impulſu, ad ſenſum & volũtatem numinis ſui ita cõmutet atq; conformet, vt nihil velimus aut optem°, nedum faciamus vnquam, à quo diuina eius volũtas abhorreat: & quicquid ex eius voluntate*euenire intelligimus, id non æquis ſolùm, ſed & libentibus animis accipiamus & patiamur.

Rom.8.b.7.&c Gal.5.c.16.17

†Rom.8.a.2.4.5 &c.c.14.15. 1.Cor.2.c.22. & 3.d.16.

*Act.21.c.14 1.Pet.3.d.17. & 4.c.13.

M. Quorſum addis, vt IN TERRA FIAT ITIDEM AC IN COELO, *Dei voluntas?*

A. Nimirùm vt ad exemplar † cœleſtium illorum ſpirituum, quos Angelos vocamus, diuinæ Maieſtati dicto audientes atque obedientes per omnia ſimus: & quemadmodum in cœlo nulla eſt rebellio, ita neque in terrâ quiſquam qui contra ſanctã Dei voluntatem reſiſtere & repugnare aut velit, aut audeat, vſquam inueniatur. Sed & quum * ſolem ac lunam, reliquaſq; ſtellas in cœlo nobis conſpicuas, aſſiduo motu & perẽni agitatione ferri, & terram radijs ſuis ex diuina voluntate perpetuò illuſtrare videmus, obedientiæ exemplũ nobis ad imitandum propoſitum intuemur. Prætereà verò quum in Sacris ſcripturis voluntatem ſuam * Deus diſertè explicuerit, id quod Teſtamenti † nomine illis indito apertè ſignificauit, qui in ſcripturarũ ſententia non manent, à Dei certè volũtate manifeſtè recedunt.

Pſal.91.c.11.& 103.d.10.21.& 104.a.4.5. Heb.1.b.6.7.d.14 Apoc.7.c.11.& 19.b.10.& 22.c.9

*Pſal.19.a.14.15 103.d.20.&c. & 135.b.7.8.& 136.b.7.8.9.

Deut.5.d.32. Mat.7.d.21.& 12.d.50.

†1.Cor.3.b.6. d.14. Gal.3.c.15.17.& 4.c.24.

M. *Satis iam à te tractata esse videtur prima pars precationis Dominicæ, quæ tria illa capita ad Dei solam gloriam pertinentia complectitur. Nunc ad secundam partem, quæ vtilia & commodis nostris apta propriè spectat, tametsi eadem ad Dei quoq; gloriam referantur, oportunè pergemus.*

A. Secundæ partis primum caput est: PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

M. *Quid panis quotidiani nomine significas?*

Psal.104.c.15.d. 27.&c.& 105.toto& 144 c.10.11 12.&c.& 145. c. 14.15.16.&c.

A. Non ea modò, quæ ad victum cultumq; suppeditent, verùm etiam res alias omnes in vniuersum, quæ ad vitam tuendam, conseruandam, & in tranquillitate, ac sine metu degendam sunt necessariæ.

M. *Ecquid est aliud, de quo hæc vox Panis nos admoneat?*

Psal.78.c.18.19 20.d.29.30.& 106.c.14. Mat.6.d.25. Luc 16.e.19. 1.Tim.6.b.7.8.9 Heb.13.a.5.

A. Ne res ad epulandum exquisitissimas, néue vestes pretiosas, aut magnificam supellectilem ad voluptatem studiosè conquiramus, & comparemus: sed vt delitias atque luxum despicientibus nobis, & paruo contẽtis, tenuis salubrisq; victus, & vestitus moderatus, atque necessarius satisfaciat.

M. *Quomodo verò panem appellas tuum quem à Deo dari postulas?*

Psal.115.c.16 Mat.7.c.7.8 1.Cor.4.b.7 1.Tim.6.d.17 Iac.1.c.17

A. Dei* munere noster sit, quum nobis ad quotidianos vsus, tametsi iurè minime debeatur ab ipso benignè donetur.

M. *Num*

M. Num qua alia de cauſa tuum panem vocas?

A. Hoc verbo admonemur victum* labore noſtro, aut alia legitima ratione parandum eſſe, vt eo contenti, de rebus alienis quicquam per auaritiam aut fraudem ne appetamus vnquam.

Gen.3.d.19 Eph.4.d.28. 2.Theſ.3.b.8.c 10.12.

M. Quùm nos Deus labore noſtro victum iubeat quærere, cur ab eo panem poſtulas?

A. Vnus eſt Deus, qui terris † fœcunditatem dat, qui vberes, fructuumq; fertiles agros efficit: fruſtrà ergò omnem nos vitæ curſum in labore corporis, atque animi contentione confecturos eſſe, atque conſumpturos certum eſt, *niſi Deus conatus noſtros velit proſperare. Par eſt ergò, vt à Deo Opt. Max. qui iuxta Dauidis oraculum, omnia vt condidit, † ita paſcit etiam atque tuetur, ad victum vitamq; neceſſaria, precibus quotidiè expoſcamus: eaq; quaſi dante porrigenteq; Deo, & de illius manu in manus noſtras tradita, gratis animis accipiamus.

Pſal.24.a.1.& 65.c.9.& 68.b.9 & 104.c.13.& 85 c.12.& 147.b.8. &c. *Pſal.127.a.1.2. 1.Cor.3.b.7.

†Pſal.104.& 136.d.25.& 145. c.15.& 147.&c.

M. An diuitibus etiam, qui rebus omnibus circumfluunt atque abundant, panem à Deo in diem petẽdum eſſe exiſtimas?

A. Fruſtrà *congeremus, recondemuſq; copias, quæ vel ambitioni noſtræ, vel quotidianis ſumptibus, vel neceſſario vſui, in multos etiam annos ſuppetent, niſi illarum vſum ſalutarem nobis Deus ad vitam ſua gratia effecerit. Imò fruſtrà † in ſtomachum cibum ingeremus, niſi diuina virtus, qua potiùs quàm ciborum nutrimẽtis alimur, & ſuſtentamur,

Pſal.34.b.9. Luc.1.g.53.& 12 b.15. 1.Tim.6.c.17. Apoc.3.d.17. †Deu.8.a.3 Pſal.78.d.29.30 Mat.4.a.4.

mur,& alendi vim cibis, & ſtomacho concoquendi facultatem tribuerit. Ob quam cauſam cœnati etiam diurnum cibum, quem iam accepimus, à Deo tamen nobis præberi, id eſt, vitalem atque ſalutarem fieri poſtulamus.

M. Quotidianum, & Hodiè, quorſum adduntur?

Mat.6.c.25.d.34 Luc.10.g.41. Phil.4.b.6. 1.Pet.5.b.7.

A. Vt ſolicitudinum † craſtinarum aculeos, ne dies noctesq; illis fruſtrà excruciemur, ex animis noſtris euellat: vtq; nimiarum opum inexplebili cupiditate,& quaſi rabida fame, à mentibus noſtris * depulſa, officium noſtrum ſedulò facientes, à benigniſſimo patre quotidiè petamus, quod ille paratus eſt quotidiè impartiri.

*1.Tim.6.c.9.10

M. Perge ad cætera.

A. Sequitur quinta petitio, qua Patrem precamur, VT DELICTIS NOSTRIS IGNOSCAT.

M. Quem tandem iſta venia fructum conſequemur?

Pſal.31.a.1.2. Rom.5.b.8.10. 2.Cor.5.d.18. Col.1.c.20.21. 22.

A. Ampliſſimum: nam quùm Deus ſupplicũ † miſeretur, eodem apud eum loco, atque in ea cum ipſo gratia erimus, ac ſi innocentes, ſancti, & in ombus vitæ partibus integri eſſemus.

M. An hæc veniæ petitio omnibus eſt neceſſaria?

Pſal.14.a.1.2.3. & 55.a.2.3. Rom.3.b.10.11. d 23. 1.Ioh.1.d.8.10. † Iob.9.a.1.2 Iacob.2.b.16.

A. Maximè: quum nemo viuat mortalium qui in officio frequenter * non labatur, & à quo non ſit in Deum ſæpè ac grauiter peccatum: adeoq; teſtimonium in nos dicente † ſcriptura, Qui in vno aliquo offenderit, omnium manifeſtus tenetur: & qui de vno peccato ſe Deo vt purget contendit,

mille

mille facinorum reus arguetur. Vt ergò erratorum veniam impetremus, † vna spes est reliqua, vnicum omnibus perfugium, Dei per Christum bonitas & misericordia. Qui verò se peccasse * non fatentur, neq; delictorum veniam petunt, sed † cũ Pharisæo illo, innocentia atque iustitia sua apud Deum, vel contra Deum potiùs gloriantur, ij à societate fidelium, quibus hæc precandi formula, quam sequantur, est constituta, & à portu atque perfugio salutis sese excludunt. Hoc est enim quod * Christus dicit, se non vt iustos, sed peccatores ad pœnitentiam vocaret, in hunc mundum venisse.

2. Cor. 5. d. 18. 29 20. & c. 1. Ioh. 1. d. 7. 9. & 2. a. 1. 2. b. 12
*1. Ioh 1. d. 8. 10
†Luc. 18. b. 9. & c.
Mat. 9. b. 13. Luc. 5. f. 31. 32. & 15. b. 7
1. Tim. 1. c. 15.

M. Gratuitóne Deum peccatis nostris ignoscere statuis?

A. † Omninò. Aloqui non remissio, sed compensatio quædam videri posset: ad compensandum verò vnum vel minimum vitium, facultate vlla nostra sufficere nullo modo possumus. Non ergò præteritam culpam pariter, atque Dei pacem operibus nostris, quasi pretio quodam redimere, & paria paribus, quod aiunt, referre possumus: sed erratí pariter atque supplicij * veniam à Deo per solum Christum impetrabilem precibus omnibus petere, atque vt ignoscat suppliciter postulare debemus.

Rom. 3. c. 24. 25. & 11. a. 5. 6
2. Tim. 1. b. 9. 10. Tit. 3. b. 5.
Psal. 32. b. 5. 6. 1. Ioh. 1. c. 9. & 2. a. 1.

M. Verùm ista, atque ea quæ mox nobis statuitur conditio, vix aptè satis inter se cohærere videntur. Petimus enim, vt Deus ita nobis ignoscat, vt nos debitoribus nostris condonamus.

Mat.18.d.32.33. Luc.5.c.36.37.38

A. Æquissima quidem conditione veniam nobis Deus offert: quæ tamen, in eam partem accipienda non est, quasi hominibus ignoscendo, veniam ita promereamur, vt ea quasi gratia quadam nobis à Deo referatur. † Gratuita enim tum Diuina remissio non foret, neq; solus Christus, sicuti scripturæ docent, & nos antè explicuimus, peccati pœnas nobis debitas, in cruce persoluisset. Verùm, nisi alij nos ad sibi condonandum faciles habeant, atque ita clementiam & lenitatem Dei patris* imitando, eius nos filios esse ostendamus, clarè denuntiat, vt nihil à se aliud, quàm summam animaduersionis seueritatem expectemus. Nostram ergò placabilitatem, non vt causam promerendæ à Deo veniæ proposuit, sed vt pignori foret, ad animos nostros certa Diuinæ clementiæ fiducia confirmandos.

Rom.3.c.24.25 & 11.a.5.6 Gal.5.a.4

Mat.5.a.7 Luc.6.c.36 Iacob.2.b.13.

M. Nullúsne ergò veniæ locus apud Deum ijs relinquitur, qui ad ignoscendum, & ad offensiones deponendas implacabiles sese, inexpiabilesq; alijs præbent?

A. Nullus omninò: id quod cum * alijs multis sacræ scripturæ locis testatum est atque manifestum, tum parabola illa Euangelica de seruo, qui cùm Domino suo decies mille talenta deberet, ipse interim conseruo debitori, centum quos illi crediderat denarios, condonare recusauit, præclarè nos admonet: † ad eandem enim seueritatis regulam, atque idem exemplum, iudicium sine misericordia in illum constituetur, qui ad lenitatem atque misseri-

Mat.6.b.14.15. & 18.c.24.d.28. 29.33.34.

Mat.7.a.2.3. Luc.6.c.37.38. Iacob.2.b.13

miſericordiam erga alios mentem ſuam reuocare neſcit.

M. *Litéſne in foro, de iure & iniuria, hîc damnari exiſtimas?*

A. Animum*vindicem atque vltorem iniuriarũ verbum Dei certè condemnat: videant ergò litigatores, qua mente litem cuiquam intendant. † Leges tamẽ & inſtituta iuris publici: & illorum vſus legitimus, id eſt, ad iuſtitiæ & charitatis normam directus, Euangelio Chriſti minimè aut tolluntur, aut damnãtur. In hac verò precationis Dominicæ parte, ad Chriſtianæ lenitatis, & dilectionis regulam mentes noſtræ exiguntur, *ne ſcilicet à malo vinci, id eſt, aliorum culpa eò nos adduci ſinamus, vt malum malo rependere velimus, ſed vt bono malum vincamus potiùs: hoc eſt, maleficia benefactis penſemus, beneuolentiámq; erga inimicos atque hoſtes etiam immanes, & capitales habeamus atque conſeruemus.

Rom.1°.d.19.20 Heb.10.f.30. †Rom.13.a.1.b. 4.6.&c Tit.3.a.1. 1.Pet.2.c.13.

Mat.5.f.39.g.44 Luc.6.d.27.28. Rom.12.d.14. 17.18.19.20.

M. *Perge porrò ad ſextam petitionem.*

A. Ea precamur, NE NOS INDVCAT IN TENTATIONEM, SED A MALO LIBERET. Nam vt antè præteritorum veniam petimus, ita nunc ne † ampliùs peccemus, oramus. Mille formidines opponuntur, *mille intenduntur pericula, mille nobis inſidiæ comparantur, atque collocãtur. Nos verò natura †imbecilles, ad præcauendum incauti, ad reſiſtendum ita infirmi ſumus, vt minimis momẽtis, atque occaſionib° leuiſſimis in fraudem impellamur, feramúrq; præcipites.

Mat.12.d.43. 44.45 Ioh.5.b.14.&8 b.11 2.Pet.2.d.20 21.22. *Mat.10.b.16. 17.&c Ephe.6.c.12.&c 1.Pet.5.c.8.9. †Mat.26.d.41. 1.Cor.1.d.27.

M. *Perge.*

Mat.10.b.16 Luc.16.b.8.& 22 d.31.32. † Iac.1.b.14.& 4.a.1. 1.Ioh.2.c.16 *Gen.3.a.1.&c. 2.Cor.11.a.3. Apoc.12.a.4.& 20.a.2. †1.Pet 5.c.8. *Epheſ.6.b.11.

A. Quum ergò & ab hominibus *aſtutis atq; violentis, & à concupiſcentia †atque appetitione propria, à carnis, mundi huius, atq; corruptelarũ omnium illecebris: ſuper omnia verò, à fallaci illo, vafro, & veteratore* ſerpente, id eſt, diabolo, qui, rapidi †leonis inſtar, quęrens quem deuoret, cum alijs infinitis malitioſis * ſpiritibus mille nocendi artibus ad perniciem inſtructis, perpetuò capitibus noſtris imminet, vehemẽtiſſimè aſſidueq; oppugnemur, adeoq;, qua ſumus ipſi infirmitate, ſtatim concideremus, planeq; de nobis actum foret: confugientes ad fidem †Opt. Max. patris, eum oramus, ne nos in his difficultatibus & periculis deſerat atque deſtituat, ſed vt ſua nos virtute * ita armet, vt contra carnis noſtræ cupiditates, huius mũdi illecebras, & Satanæ vim atque impetũ non reſiſtere modo & repugnare, ſed illos vincere etiam atq; ſuperare valeam°: itaq; animas noſtras à †vitijs atq; flagitijs auocet, ne in illa delabamur, aut in officio labamur vnquam, ſed in optimi pariter atque potentiſſimi patris* tutela, & pręſidio tutò, & ſinè metu perpetuò lateamus?

Ioh.16.g.33. 1.Ioh.4.a.4.& 5.b.4 *Rom.16.d.20. Epheſ.6.b.10 2.Tim.4.d.17.18 Rom.8.a.1.4.6. &c. 1.Pet.4.a.1. *Pſal.91.a.1. &c.toto.&.121. toto.

M. *Satanæ igitur aſtutiam atque impetum, mundi huius inſidias & præſtigias, ac carnis noſtræ corruptelas atque illecebras, quibus animi noſtri ad peccatum ſolicitantur, atq; irretiti tenentur, tentationis nomine ſignificas?*

A. Sanè præceptor.

M. Quum tamen tentationum quaſi laqueis homines

*mines captare atque implicare * Satanæ proprium sit, cur, ne Deus te in tentationem inducat, precaris?* Act.5.a.3. 1.Cor.7.a.5

A. Deus vt† suos, ne Satanæ fraudibus illaqueati, in vitia atque flagitia delabantur, tutatur & cõseruat: ita impijs opem atque auxilium suum* subducit atque subtrahit, quo destituti, cupiditate cœci, ac præcipites omnibus insidijs circumueniũtur, & in omne feruntur nefas: tandemq; consuetudine scelerum, quasi obducto † callo animi illis obdurescunt, atque ita Satanæ tyranno mancipati, & in seruitutem addicti, in perniciem atque interitũ sẽpiternum ruunt. Luc.22.d.31.32 1.Cor.15.b.10. 2.Cor.12.b.9. Eph.6.b.10.11. 2.Tim.4.d.17.18 *1.Reg.16.c.14. Gal.5.a.4. 1.Pet.5.a.5. Iudæ.1.a.1. †Esa.6.b.10. 2.Cor.4.a.3.4. Ephes.4.d.18.19

M. Supereſt adhuc Dominicæ precationis appendix quædam.

A. QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

M. Cur Christus hanc conclusionem addi voluit?

A. Primùm, vt certam nobis fiduciam impetrandi, quæ antea postulauimus omnia, in eius bonitate, & potentia, * non in vllis nostris, aut aliorum meritis sitam esse intelligeremus. Nihil enim esse, quod is qui † orbem terrarum regit & gubernat, in cuius ditione atque potestate sunt vniuersa, qui amplissima atque immortali gloria clarissimus super alios omnes infinitè excellit, *petentibus nobis dare vel non possit, vel nolit, modò rectè, & certa fide rogetur, his verbis declaratur: vt nulla iam in animis nostris dubitatio relinquatur amplius: id quod etiam addita ad precationis finem Psal.3.a.3.b.8. Ose.13.b.9. Ioh.10.f.18. †Psal.52.d.27.& 24.a.1.&c.b.7. &c.& 29.a.1.2. &c.& 47.toto.& 95.a.3.4.&c. 1.Tim.6.c.15.16 *Mat.7.b.10.& 21.c.22. Ioh.16.c.23. Iacob.1.a.6.

1.Cor.1.d.10. vox, † A M E N declarat atque confirmat. Prætereà
† Psal.115.a.3. verò, quum ſolus Deus quæcunque decreuit, pro
2.Cor.9.c.8. ſua voluntate † largiri poſſit, ab vno illo vniuerſa
Epheſ.3.d.20 hæc & peti debere, & impetrari poſſe clariſſimè ap-
1.Tim.6.c.15 paret: * nullumq; periculum, aut malum noſtrum
*2.Cor.1.b.8.9. 10. vſque adeò magnum eſſe, quod is incredibili po-
2.Tim.4.d.17. tentia, ſapientia, & bonitate ſua vincere, & à no-
Iudæ.24. bis depellere, atque ad ſalutem etiam conuertere
facillimè non poſſit.

M. Gloriæ Diuinæ qua de cauſa in extrema parte fit mentio?

A. Vt omnes precationes noſtras Dei laudi-
Finis omnium Dei gloria. bus claudere inſtituamur: is enim eſt † finis ad
1.Cor.10.g. 31. quem referenda ſunt vniuerſa: is exitus, ad quem
Ephe.3.d.20. 21 non precationes ſolùm, ſed & actiones noſtræ,
Phil.1.b.11. cogitationeſq; omnes perueniant, nobis hominibus
1.Tim.1.d.17 Chriſtianis ſemper propoſitus eſſe debet, vt
Iudæ.25 Dei gloria quàm maximè amplificetur, atque illuſtris reddatur: vtcunq; interim inter mortales, quorum animis Chriſtiana religio non eſt infixa, vix inueniatur, qui laboribus ſuſceptis, periculiſq; aditis, * non quaſi mercedem rerum geſtarum ſuarumq; virtutum deſideret gloriam, qua tamen, vt non vera ſolidaq; gloria, ſed inani venditatione atque oſtentatione, vehementer ſuis grauiterq; interdicit Dominus.
Mat.6.a.1.2.3.4 &c
Gal.5.d.26
Phil.2.a.3.& 3. d.19.

M. Precationis ergò tractatui quædam de Dei laudibus, & gratiarum actione aptè atque opportunè ſubiungemus?

Rom.1.a.8.b.10
2.Cor.1.b.11.
Epheſ.1.c.15
Phil.1.a.3.4

A. † Aptiſſimè ſanè: neque enim in extremo tan-

tùm

tùm precationis Dominicæ fine, gloria Dei memoratur, ſed ipſum etiam principium eius à gloria laudibuſq; diuinis ducitur. Quùm enim optamus, vt Dei nomen ſanctificetur, quid optamus aliud, quàm vt ipſi ex omnibus eius operibus ſua conſtet gloria? videlicet, vt peccatoribus condonans, * miſericors: in impios † animaduertens, iuſtus: præſtans quod promiſit, * verax: indignos beneficijs quotidianis cumulans, † optimus benigniſſimuſq; cenſeatur: vt quicquid * operum eius vel cernimus, vel intelligimus, eo ad eius gloriam laudibus amplificandam excitemur. Ita gloriam ſuam, cum ſui inuocatione Deus voluit eſſe coniunctiſſimam. Par enim eſt, vt ſicuti † difficultatibus affecti atque afflicti, ad Dei opem atque miſericordiam ſupplices confugimus, ita malorum atque moleſtiarum liberationem nos per eum cõſequi, eumq; bonorum omnium vnicum nobis authorem eſſe ingenuè agnoſcamus. Nam à quo veniam bonaq; omnia precamur, danti illi gratiam non habere atque agere, ſumma profectò eſſet ingratitudo. Meritam ergò Deo immortali gratiam memori mente, & iuſtis honoribus perſoluere perpetuò debemus.

Vide pag. 121.

*Pſal.51.a.1.
†Rom.1.c.18.
*Rom.3.a.3.4.
†Pſal.65.c.9.&c & 68.b.5.&c.
*Pſal.19.a.1.2.
Pſal.34.a.1.2. & 50.c.14.15.d 23.
1.Theſ.1.a.2.& 5.d.18.
2.Theſ.1.a.3
Pſal.92.a.1.& 95.96.103.totis.

M. Perge.

A. Prætereà verò Diuinam bonitatem, iuſtitiam, ſapientiam, potẽtiam ‡ laudibus proſequi & celebrare, illiq; noſtro, ac totius humani generis nomine, grates agere, eſt cultus Dei pars, ad eius maieſtatem æquè ac inuocatio propriè pertinens: qua niſi eum ritè colamus, non ſolùm indigni eius

Pſal.29.a.1.2. & 50.c.14,15.d.23
Rom.15.b.6.

Luc.17.c.17 Ioh.5.d.44. Ro.1.c.21.d.25. 1.Pet.4.c.11.

* tot tantisq; beneficijs, vt ingrati, sed & æternis supplicijs, vt in Deum impij, dignissimi profectò erimus.

M. Quùm ab hominibus etiam beneficia accipiamus, an non & illis gratias agere fas erit?

1.Cor.12.a.6. b.11. 2 Cor.9.c.9 d 12 1.Pet.4.c.10 11

A. Quæcunq; nobis beneficia homines deferunt, * ea Deo accepta referre debemus: quòd vnus ille reuera hominum ea ministerio largiatur. Ob quam etiam causam, tametsi homines benefici & liberales esse non debent vt gratiam exigant, sed vt † Dei gloriam illustrent, illis tamen, qui * benignitate adducti, per beneficium & gratiam aliquid nobis concedunt, gratias agere quid ni licebit, quum & ipsa id postulet † æquitas, & ita humanitatis lege astringamur? Sed & Deus ipse hac nos illis ratione deuinciens, non idipsum vult agnoscere.

Mat.5.c.16. 1.Pet.2.c.12. *Psal.16.a.3. Mat.5.g.43. 46.47 Luc.6.d.32.33. 34. Act.24.a.2.3.

M. Gratum ergò animum etiam in homines probas?

A. Maximè: quùm gratitudo, vt ita loquar, erga homines nostra, ad Deum ipsum redeat, quòd à liberalitatis Diuinæ fonte, quasi quadam riuulorum deductione, † bona sua per manus hominum Deus in nos deriuet. Itaq; ni hominibus nos gratos præbeamus, in ipsum etiam Deum ingrati erimus. Tantùm hoc curemus, vt ad Deum ipsum, tanquam ad bonorum omnium authorem atque fontem vnicum, * solida sua gloria redeat, atque redundet.

1.Cor.12.a.6. b.11. 1.Pet.4.c.10.11. Psal.115.a.1. Mat.5.c.16 2.Cor.4.d.15.& 9.c.9.d.11.12.13 1.Per.2.c.12.

M. Ecqua est norma atque præscriptio, quam

dum

dum Deum gloria & honore afficimus, aut illi grates agimus, certò sequi possumus?

A. Innumerę Dei laudes passim in eius * verbo descriptæ extant, à quarum regula si non aberrabimus, habebimus quod in sua Deo gloria & honore deferendo, atque in gratiarum actione perpetuò sequamur. In summa verò, quum Deum † non Dominum solùm, sed patrem etiam ac seruatorem nostrum esse, nosq; vicissim eius esse filios, atque seruos scripturæ sacræ doceant, æquissimum est, * vitam nos omnem amplificandæ illius gloriæ addicere, debitum ipsi honorem reddere, eum colere, precari, venerari, gratias illi perpetuò & habere & agere: quum in hunc † finem ab eo conditi simus, & in hoc mundo collocati, vt immortalis ipsius gloria splendorem inter mortales maximum obtinere, & ad summam amplitudinem peruenire posset.

Maximè in Lib. Psalm.

Deu.10.d.17.20 & 28.f.58. Mal.1.a.6.7.& 2.b.10

*Psal.29.a.1.2. & 34.a.1.2. & 92 a.1.& 103.toto. Rom.15.b.6.

†Prou.16.a.4. Esa.43.b.7

Rom.11.c.36. Coloss.1.c.16.

Quarta pars, de Sacramentis.

M. Absoluta iam legis Diuinæ, Symboliq;, id est, confessionis Christianæ, precationis item, & gratiarum actionis tractatione, supereſt iam, vt de Sacramentis, mysteriisq; Diuinis, quæ precationem & gratiarum actionem semper coniunctam habent, vltimo loco dicatur. Dic igitur mihi, quid est Sacramentum?

Transitio.

A. * Est externa Diuinæ erga nos per Christum beneuolentiæ beneficentiæq; testificatio, signo aspectabili arcanam, spiritualemq; gratiam repræ-

Mat.3.c.11.& 26.c.26.& 28.d. 19. Ioh.3.a.5.

Act.2.f.38. Rom.6.a.3.4. 1.Cor.10.d.16. & 11.c.24.&c Gal.3.d.27. 1.Pet.2.d.21

ſentans, quæ Dei promiſſiones de remiſſione peccatorum,& æterna ſalute per Chriſtum data, quaſi conſignantur,& earum veritas in cordibus noſtris certius confirmatur.

M. Sacramentũ quot partibus conſtat?

Mat.26.c.26. Ioh.3.a.5. Act.2.f.38 Gal.3. d. 26.27

A. Duabus: externo † elemento, ſeu ſigno aſpectabili,& interiore gratia, quæ oculis non cernitur.

M. Cur Deus ita externis ſignis nos vti voluit?

A. Nos quidem mente, atque intelligentia adeò cœleſti Diuinaq́; præditi non ſumus, vt nobis angelorum inſtar Diuinæ gratiæ purè per ſe appareant: hac ergò ratione infirmitati noſtræ conſuluit Deus, vt qui terreni ſumus atque cœci, in externis elementis & figuris, quaſi ſpeculis quibuſdam cœleſtes gratias, quas alioqui non cerneremus, intueremur: & id noſtra maximè refert, vt ſenſibus etiam noſtris Dei promiſſiones ingerantur, quò mentibus noſtris ſine vlla dubitatione confirmentur.

M. At promiſſionibus Diuinis certam fidem non adiungere, niſi eiuſmodi ſubſidijs fulciamur, an non infidelitatis in nobis manifeſtum eſt argumentum?

Mat.6.d.30.&.8 c.28.& 16.a.8

A. * Exigua quidem atque imperfecta fide, quoad in hoc mundo verſamur, præditi ſumus, neque tamen fideles eſſe deſinimus: reliquiæ enim diffidẽtiæ, quæ ſemper in carne noſtra hærent, imbecillitatem fidei indicant, † ſed eam tamen non prorſus extinguũt. Has quùm omninò excutere non poſſi-

Luc.17.a.5. Act.16.a.5 Rom.1.b.17.& 14.a.1.

mus

mus, est tamen continuo profectu, vsq; ad vitæ finem, ad fidei † perfectionem contendendum, in quo nos conatu Sacramentorum vsus plurimùm subleuat. 1.Cor.7.d.24. 2.Cor.5.b.7.8. Heb.6.a.1

M. Ecqua alia causa subest, quare Dominus externorum etiam signorum vsum adhiberi voluerit?

A. Dominus mysteria sua in hunc præterea vsum instituit, vt * professionis nostræ notæ, atque indicia quædam essent, quibus de fide nostra quasi testimonium coram hominibus diceremus, patefaceremusq; nos cum alijs pijs Diuinorum beneficiorum participes esse, & vnum cum illis religionis quasi concentum, atque consensum habere, Christianiq; † nominis, atque appellationis discipulorum Christi nos minimè pudere palàm testificaremur. Mat.26.c.26.& 27.d.17 Act.2.f.38.41. 1.Cor.11.d.20. Ephes.4.a.5 Ioh.9.c.22.& 12. f.42.& 19.g.38 Act.11.d.26. 1.Pet.4.d.16.

M. Quid ergò de illis iudicas, qui mysterijs Diuinis tãquam minùs necessarijs, carere se posse censent?

A. Primùm, huic in Deum patrem, ac seruatorem nostrum Iesum Christum, atq; eius etiam Ecclesiã officio tã pio atque debito deesse sine * summo scelere non possunt. Nam quid hoc aliud esset, quàm Christum obliquè abnegare? Et qui se Christianũ † profiteri non dignatur, indignus est, qui in Christianorũ numero habeatur. Deindè, si qui sacramẽtorum vsum, ac si opus ijs * non haberẽt, aspernarentur, nõ modò arrogantiæ summæ, sed & impietatis etiam in Deum meritò damnari debere existimo: quùm non suæ tantùm infirmitatis subsidia, sed & Deum ipsorum authorem contemnãt, ipsius Ioh.3.a.5. Luc.14.d.18. c.24 1.Cor.11.d.20 †Mat.10.d.33 Mar.8.d.38. *Ioh.3.a.5. Luc.14.c.24

2.Cor.6.a.1
1.Theſ.5.c.19.

† gratiam reſpuant, & ſpiritum, quantum in ipſis eſt, extinguant.

M. De viſibilibus quidem ſignis, & extremo Sacramentorum vſu rationem intelligis: ſed quod ſecundo loco vim atque efficaciam conſignandi confirmandiq; in cordibus noſtris promiſsiones diuinas Sacramentis tribuis, videris officia ſpiritus ſancti propria, illis aſsignare.

Luc.12.b.12
Ioh.1.d.33.& 6.g.63.& 14.b.17.d.26.
1.Cor..12.a.4.6 &c.

A. * Mentes quidem atque animos humanos illuſtrare, atque illuminare, conſcientias item tranquillas atque ſecuras reddere, vt reuera ſunt, ita & cenſeri debent ſolius ſpiritus Dei proprium opus, illiq; accepta referri, ne laus hæc aliò tranſferatur. Verùm hoc nihil obſtat, quin myſterijs ſuis ſecundas partes in animis atque conſcientijs noſtris trãquillandis atque ſtabiliendis Deus tribuat: ſed ita tamen, vt ſpiritus ſui virtuti nihil detrahatur. Quare ſtatuamus oportet, externum elementum neque † ex ſeipſo, neque in ſeipſo vim atque efficacitatem Sacramenti incluſam habere, ſed totam à ſpiritu Dei, vt è fonte manare, & per Diuina myſteria, quæ in hunc vſum à Domino ſunt inſtituta, ad nos deriuari.

Ioh.1.d.33.
Act.1.a.5.&.10.g.47.

M. Quot in Eccleſia ſua Sacramenta inſtituit Dominus?

A. Duo.

M. *Quæ?*

Mat.26.c.26.& 28.d.19.
Ioh.3.a.5.& 6.f 35.
Tit.3.b.5

A. * Baptiſmum, & ſacram Cœnam: quorum communis eſt inter omnes fideles vſus. Altero enim renaſcimur

naſcimur, altero ſuſtentamur ad vitam ęternam.

M. *De Baptiſmo ergò primùm dic quid cenſeas?*

M. Quùm natura † filij iræ, id eſt, alieni ab Eccleſia, quæ Dei familia eſt, ſimus, Baptiſmus veluti * aditus quidam nobis eſt, per quẽ in eam admittimur: vnde & teſtimonium etiam ampliſſimũ accipimus, † in numero domeſticorum, adeòq; filiorum Dei nos iam eſſe: immò in Chriſti ǂ corpus quaſi cooptari, atque inſeri, eiuſq; membra fieri, & in vnum cum ipſo corpus coaleſcere. *Baptiſmi deſcriptio.* Epheſ.2.a.3 *Mat.28.d.19. Mar.16.d.16. Ioh.3.a.5 Tit.3.b.5. †Rom.8.b.15. 16.17. Epheſ.2.d.18. ǂ1.Cor.6.c.15.& 12.d.27. Gal.3 d.27. Epheſ.4.c.15.16 & 5.g.30

M. *Sacramentum antea dicebas duabus conſtare partibus, ſigno externo, & arcana gratia. Quod eſt in baptiſmo ſignum externum?*

A. *Aqua in quam baptizatus intingitur, vel ea aſpergitur, IN NOMINE PATRIS ET FILII, ET SPERITVS SANCTI. *Mat.3,d.16.& 28.d.19 Ioh.3.a.5.c.23. Act.8.36.38.

M. *Quæ eſt arcana & ſpiritualis gratia?*

A. Ea duplex eſt remiſſio † videlicet peccatorum, & regeneratio, quæ vtraq; in externo illo ſigno, ſolidam & expreſſam effigiem ſuam tenent. Mar.1.a.4. Ioh.3.a.5. Act.2.f.38. Tit.3.b.5.

M. *Quomodo?*

A. Primùm, quemadmodum ſordes corporis aqua, ita animæ * maculæ per remiſſionem peccatorum eluuntur: ǂ deinde regenerationis initium, id eſt naturæ noſtræ mortificatio, vel immerſione in aquam, vel eius aſpertione exprimitur. Poſtremò verò, quum ab aqua, quam ad momentũ ſubimus, ſtatim emergimus, noua vita, quæ eſt rege- Act.22.c.16. Ephe.5.d.26. Tit.3.b.5.6. ǂIoh.3.a.5. Rom.6.a.3.5.b. 6.7.&c. Tit.3.b.5.

nerationis nostræ pars altera, atque finis repręsentatur.

M. Videris aquam effigiem tantùm quandam rerum Diuinarum efficere.

Ioh.3.a.5 Act.22.c.16 Ephes.5.d.26 Tit.3.a.5 A. † Effigies quidem est, sed minimè inanis, aut fallax: vt cui rerum ipsarum veritas adiuncta sit atque annexa. Nam sicuti Deus peccatorum condonationem, & vitæ nouitatem nobis verè in baptismo offert, ita à nobis certò recipiuntur. * Absit enim vt Deum vanis nos imaginibus ludere atque frustrari putemus.

Ioh.14.a.6.b.17 Rom.3.a.4 Heb.10.d.23.

M. Non ergò remissionem peccatorum externa aquæ lauatione aut aspersione consequimur?

Mat.26.c.28. Ephes.1.b.7 5.d.25. Col.1.c.14.20 Tit.3.b.5.6 Apoc.1.b.5. *Ioh.3.a.5. Rom.8.b.15.16. Heb.9.d.14.& 10.d.22 A. Minimè. Nam solus Christus † sanguine suo animarum nostrarum maculas luit atq; eluit. Hunc ergò honorem externo elemento tribuere nefas est. Verùm Spiritus sanctus* conscientias nostras sacro illo sanguine quasi aspergens, abstersis omnibus peccati sordibus, puros nos coram Deo reddit. Huius verò peccatorum nostrorum expiationis obsignationem atque pignus in Sacramento habemus.

M. Regenerationem verò vnde habemus.

Rom.6.a.3.&c toto. A. Non aliundè quàm à morte & resurrectione Christi: † nam per mortis suæ vim vetus homo noster quodammodo crucifigitur & mortificatur, & naturæ nostræ vitiositas quasi sepelitur, ne amplius in nobis viuat & vigeat. Resurrectionis verò suæ beneficio nobis largitur, vt in nouam vitam ad obediendum Dei iustitiæ reformemur.

M.

M. An gratiam hanc omnes communiter & promiscuè consequuntur.

A. * Soli fideles hunc fructum percipiunt: increduli verò oblatas illic à Deo promissiones respuendo, aditum sibi præcludentes, inanes abeunt, non tamen ideò efficiunt, vt suam Sacramẽta vim & naturam amittant.

Mar.16.d.16 Ioh.1.b.12.&.3 b.16.c.18

M. Rectus ergò Baptismi vsus quibus in rebus sit situs, breuiter edissere.

A. In fide & pœnitentia. † Primùm enim Christi nos sanguine à cunctis purgatos sordibus Deo gratos esse, spiritumq; eius in nobis habitare certa fiducia cum animis nostris statutum habere oportet. Deindè in carne nostra * mortificanda, obediendoq; iustitię Diuinæ, assiduè omni ope & opera est enitendum, & pia vita apud omnes declarandum nos in Baptismo Christum ipsum quasi † induisse, & eius spiritu donatos esse.

Mat.26.c.28 Mar.16.b.16 Rom.8.b.9.11.c. 15.16.17. Ephes.1.b.7.& 5.d.25.26 Col.1.c.14.20 *Rom.6.a.3.&c. b.6.11.&c.c.13. d.19.& 8.b.13. Ephes.4.f.24. Colos.3.a.5 †Rom.13.d.14 Gal.3.d.26.27.

M. Quùm infantes hæc, quæ commemoras hactenùs per ætatem præstare non possint, quî fit vt illi baptizentur?

A. Vt fides & pœnitentia baptismum præcedant, tantùm in adultis, † qui per ętatem sunt vtriusq; capaces, exigitur: infantibus verò promissio * Ecclesiæ facta per Christum, in cuius fide † baptizantur, in pręsens satis erit, deinde postquam adoleuerint, baptismi veritatem ipsos agnoscere, eiusq; vim in animis eorum vigere, atque ipsorum vita, & moribus repræsentari omninò oportet.

Mar.16.d.16. Ioh.3.b.16.c.18. *Rom.3.a.3.& 4.d.21.22.24 Heb.10.d.23. †Mat.28.d.19.

M. Vnde nobis conſtabit, infantes à baptiſmo arcendos non eſſe?

Rom.3.a.c. 4. & 4.d.21. Heb.10.d.23. †Gen. 17.b.10 11.12.&c. Luc,1.f.59.& 2. c.21. Act,7.a.8. Phil.3.a.5.

A. Quùm Deus,* qui nũquam à veritate deflectit, neq; à recta via vſquam declinat, infantes † in Eccleſia Iudaica à Circumciſione non excluſerit, neque noſtri infantes à baptiſmo repellendi ſunt.

M. Itáne ſimilia iſta, eandemq; vtriſq; cauſam atq; rationem ſubeſſe putas?

Deu.10.d.16.& 30.b.6. Ierem.4.a.4. †Rom.2.d.28. 29.& 4.b.11, Gen.17.a.7.b. 10.11.12.&c,

A. Omninò. Nam Circumciſionem pœnitentiæ ſignum fuiſſe, vt Moſes * & Prophetæ omnes teſtantur, ita diuus Paulus † eam fidei Sacramentum eſſe docet. Nihilò minùs tamen pueri * Iudaici fidei adhuc, & pœnitentiæ per ætatem minimè capaces circumcidebantur: quo aſpectabili ſigno Deus patrem ſe paruulorum, & ſeminis populi ſui eſſe, in veteri teſtamento oſtendebat. Quùm verò conſtet Dei gratiam & abundantiùs in nos effuſam, & luculentiùs declaratam in Euangelio per Chriſtum eſſe, quàm olim in veteri teſtamento per Moſen fuerat, indignum foret, ſi ea vel obſcurior, vel aliqua ex parte imminuta videretur.

Act.2.c.17.18. & 10.g.4,5. 2.Cor.3.b.6.7.8 9.&c. Gal.3,c.23.24. Tit.3,b.5.6.

M. Perge adhuc.

Mat.18.a.3.4.b 10.& 19..b. 14, Luc.18.b.15,16. 17. Rom.4.c.16,d. 23.24. 1.Pet.2.a.2.

A. Cùm infantes noſtros vim, & quaſi ſubſtantiam baptiſmi communem nobiſcum habere certum ſit, illis iniuria fieret, ſi ſignum, quod veritate eſt inferius, ipſis negaretur: eoq;, quod ad teſtandam Dei miſericordiam, confirmandaſq; eius promiſſiones plurimùm valet, ſublato, eximia conſolatione, qua veteres fruebantur, Chriſtiani fraudarentur:

darentur: duriuſq; cum noſtris paruulis in nouo Teſtamento ſub Chriſto ageretur, quàm in veteri cum Iudæorum infantibus ſub Moſe actum fuerat. Itaq; æquiſſimum eſt, vt paruulis noſtris Diuinæ gratiæ, atque ſalutis fidelium ſemini promiſſæ hæredes ſe eſſe, baptiſmo, impreſſo quaſi ſigillo teſtatum fiat. Rom.4.c.16.d. 23.24

M. *Ecquid eſt amplius, quod de hac re velis dicere?*

A. * Quùm Chriſtus Dominus infantes ad ſe vocet, edicat etiã ne quis eos acceſſu prohibeat, ad ſe venientes amplectatur, ad eos regnũ cœleſte pertinere teſtetur: quos cœleſti palatio Deus dignatur, eos ab hominib⁹ primo aditu veſtibuloq; prohiberi, & à Chriſtiana Repub. quodam modo excludi ſumma videtur eſſe iniquitas. Mat.18.a.3,4,b. 10.& 19,b.14. Mar10.b.13. 14.15.

M. *Ita eſt: verùm quùm anteà paruulos poſtquam adoleuerint, baptiſmi ſui veritatem agnoſcere debere dixeris, de eo te velim paulò explicatiùs nunc dicere.*

A. Parentes & pædagogi pueros olim cùm primùm per ætatem ſapere, & intelligere cœpiſſent, primis Chriſtianæ religionis rudimentis diligenter inſtituebant, vt pietatem vnà penè cum lacte nutricis imbiberent, & à primis ſtatim cunis, virtutis incunabulis ad vitam illam beatam alerẽtur. Quem etiam ad vſum breues libri, quos Catechiſmos noſtri appellant, conſcribebantur: in quibus eadem ferè iſta, de quibus nunc inter nos agitur, aut iſtis certè ſimilia tractabantur. Poſtquam verò

primis nostræ pietatis elementis pueri satis iam initiari videbantur, eos Episcopo sistebant atque offerebant.

M. Quorsum nam istuc?

A. Vt idem hoc ipsum pueri post Baptismum præstarent, quod adulti olim, qui & Catechumini appellabantur, ante baptismum, vel in ipso potius baptismo præstare sunt soliti. Episcopus enim rationem religionis à pueris exquirebat: pueri fidei suæ rationem Episcopo reddebant: quos verò in religionis scientia progessus iam satis magnos feciſſe Episcopus putabat, eos approbabat: & imposita illis manu, benè precatus dimittebat. Hanc Episcopi approbationem benedictionemq; * nostri Confirmationem apellant.

M. At alia nuper vsitata erat confirmationis ratio.

A. In locum huius vtilissimæ & antiquissimę confirmationis suum commentum suppoſuerant, vt Episcopi videlicet, non de pueris, an religionis præceptis imbuti essent, cognoscerent, sed vt infantes, adhuc fari nescios, nedum ad rationem fidei reddendum idoneos, oleo vngerent: additis alijs etiam cæremonijs sacræ scripturę & veteri Ecclesię incognitis. Hoc suum inuentum Sacramentum esse voluerunt, & dignitate cum Baptismo tantùm non exęquabant, prętulerũt etiam illi eorum aliqui. Omninò voluerũt confirmationem hãc suam baptismi quasi supplementum quoddam esse vt ea absolueretur, atq; ad exitũ perduceretur quasi alioqui imperfectus esset baptismus, pueriq; qui

Chri-

Christum cum suis donis in baptismo iam induis-sent, sine ea semichristiani essent: qua iniuria Diuino sacramẽto, Deoq; adeò ipsi ac Christo seruatori sacri baptismi authori, nulla maior fieri vnquã potuit.

M. Optandum ergò, vt vetus ille inquirendi in pueros mos atque ratio reuocaretur.

A. Maximè: sic enim parentes cogerentur ad satisfaciendum suo in liberis piè instituendis officio, quod hodiè plerique planè prętermittunt atq; repudiant: quas officij sui partes si vel parentes, vel præceptores hodiè susciperẽt, præstarèt atque persoluerent, mirus esset religionis fideiq; Christianę consensus atque concentus, qui nunc miserandum in modum diuulsus est: certè non sic aut ignorantiæ tenebris offusa, obductaq; iacerẽt, atq; variarũ dissidentiumq; opinionum dissentionib⁹ disturbarentur, dissoluerentur, atque dissiparẽtur vniuersa, ita vt hodiè fieri videmus: de quo miserabili casu, omnibus bonis maximè dolendum est.

M. Verissimum quidem est, quod dicis. Iam, quæ Cœnæ Dominicæ sit ratio, edisere. *Cœna Dominica.*

A. Eadem nimirùm, † quam Christus Dominus instituit: qui ea, qua traditus est, nocte, ACCEPIT PANEM, ET POSQVAM GRATIAS EGISSET, FREGIT, ET DEDIT DISCIPVLIS SVIS, DICENS: ACCIPITE, EDITE: HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS FRANGITVR: HOC FACITE IN MEI COMMEMORATIONEM. AD EVNDEM MODVM ET PO- 1.Cor.11.c.23. 24.&c. Mat.26.c.26. Mar.14.c.22.&c. Luc.22.c.19.&c.

CVLVM, PERACTA COENA, ACCEPIT, ET QVVM GRATIAS EGISSET, DEDIT EIS DICENS: BIBITE EX HOC OMNES: HIC EST ENIM SANGVIS MEVS NOVI TESTAMENTI, QVI PRO VOBIS, ET PRO MVLTIS EFFVNDITVR, IN REMISSIONEM PECCATORVM, HOC FACITE QVOTIESCVNQVE BIBERITIS, IN MEI COMMEMORATIONEM. QVOTIESCVNQVE ENIM COMEDERITIS HVNC PANEM, ET DE POCVLO BIBERITIS, MORTEM DOMINI ANNVNTIABITIS, DONEC VENERIT. Hæc eſt Cœnæ Dominicę forma atque ratio, quam quoad ipſe venerit, tenere & ſanctè obſeruare oportet.

M. *In quem vſum?*

Luc.22.c.19 1.Cor.11 c.24. f.26

*A.** Vt mortis Domini, ſummiq; beneficij illius, quo per eam affecti ſumus, gratā perpetuò memoriam celebremus & retineamus: & ſicuti in Baptiſmo ſemel renati ſumus, ita Cœna Dominica ad vitam ſpiritualem atque ſempiternam continenter alamur, atque ſuſtentemur,

M. *Baptiſmo ergò ſemel tantùm initiari, vt & ſemel naſci, ſatis eſſe dicis: at Cœnæ Dominicæ perinde atque alimenti vſum, identidem eſſe repetendum affirmas?*

A. Sanè præceptor.

M. *Duáſne etiam in hoc ſacramento, vt in Baptiſmo, partes eſſe dicis?*

Mat.26.c.26. 27.29.

A. Ita. Panem nempè, & vinum externa ſigna, quæ

quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, guſtu percipiuntur: & †Chriſtum ipſum, quo animæ noſtræ vt proprio ſuo alimento interiùs nutriuntur. Luc.22.c.19 1.Cor.11.c.23. 24.25.f.26.27.28 †Ioh.6.d.35.&c. 48.50.51.f.53.&c

M. *Et omnes peræquè vtrag; ſacramenti parte vti debere dicis?*

A. Certè præceptor: nam cùm Domin⁹ ita diſertè *præceperit, de eius mandato vlla ex parte derogare ſummum eſſet nefas. Mat.26.c.27 Mal.14.c.23

M. *Cur duo ſigna adhiberi hîc Dominus voluit?*

A. Primùm, quò mortis ſuæ, quam lacero corpore, * & perfoſſo latere, ac toto ſanguine effuſo perpeſſus eſt, expreſſior eſſet imago: & vt eius memoria animis noſtris infixa, altiùs hæreret, vtriuſq; corporis pariter atque ſanguinis ſignum ſeparatim exhibuit. Deinde, vt infirmitati noſtrę cõſuleret Domin⁹, atque mederetur, manifeſteq; declararet, ſicuti panis ad corpora nutriẽda, ita & corpus ſuum ad animas noſtras ſpiritualiter alendas, vim atque efficacitatem ſummam habere: & ſicut uino hominum corda exhilarantur, & roborantur veres: ita ſanguine ſuo animas noſtras refici atq; recreari: vt non * cibum modò ſe, ſed & potum etiã noſtrum eſſe, certò ſtatuentes, nuſquam, niſi in ipſo ſolo nutrimenti ſpiritualis, atque ſempiternæ vitæ partem vllam quæramus. Ioh.19.f.34 Ioh.9.e.50.f 55.56. Ioh.6.d.35.f.53. 54.55.&c

M. *Beneficiorum ergò, quæ commemoraſti, non imago tantùm, ſed & ipſa veritas in Cœna exhibetur?*

A. Quid ni? Quùm enim Chriſtus ipſa ſit * veri- Ioh.1.b.17.& 14.a.6.

tas, non dubium eſt, quin quod verbis teſtatur, & ſignis repræſentat, id reuera etiam præſtet, & nobis exhibeat: quodq; ſibi fidentes tam certò faciat corporis atque ſanguinis ſui participes, quàm certò ſe panem atque vinum ore & ventriculo recepiſſe ſciunt.

Ioh.5.f.54.g. 36.64.

M. Quùm nos in terris verſemur, Chriſti verò corpus in cœlo ſit, quomodò fieri poteſt, quod dicis?

A. Mẽtes atque animos humo excitare,* & in cœlum, vbi Chriſtus eſt, per fidem erigere debemus.

Ioh.6.g.62.64 Col.3.a.1. Heb.4.d.14.19.

M. Recipiendi ergò corporis & ſanguinis Dominici rationem, fide conſtare dicis?

A. Sanè. Nam quùm mortuum Chriſtum † credimus, quò nos à morte liberaret: & excitatũ item, quò nobis vitam acquireret: redemptionis per mortem ſuam partæ, ac vitæ, omniumq; adeò ſuorum bonorum participes nos habet, eaq; coniunctione, qua caput, & ‡ ſua membra inter ſe cohærẽt arcana, mirificaq; ſpiritus ſui virtute ſibi copulat: ita vt nos coporis ſui membra, & ex eius carne atque oſſibus ſimus, & in vnum cum ipſo corpus coaleſcamus.

Ioh.6.d.35. Act.4.b.10.12 Rom.4.d.24.26 & 5.b.8.& 14. b.9. 1.Cor.6.c.15. & 12.d.27. Epheſ.4.c.15.16 & 5.d.30.

M. An ergò vt iſta coniunctio efficiatur, panem & vinum in ſubſtantiam carnis & ſanguinis Chriſti mutari imaginaris?

A. Nihil opus eſt huiuſmodi mutationem comminiſci. Nam & ſacræ literæ, & optimi atque antiquiſſimi etiam interpretes docent per baptiſmum

*itidem

*itidem membra nos corporis Christi, & ex eius carne atque ossibus esse, & in vnum cum ipso corpus coalescere: cum nulla interim mutatio eiusmodi in aqua ipsa efficiatur. Rom.9.a.3. 1.Cor.12.b.12.13. Ephes.4.c.15.16 & 5.d.30. Gal.3.d.27.

M. Perge.

A. In vtroq; sacramento, rerum externarum naturis non mutatis, sed accedente† Diuino verbo, gratiaq; cœlesti, ea est efficientia, vt sicuti per baptismum semel * regeneramur in Christo, & in eius corpus primum quasi cooptamur & inserimur: ita Cœnam Dominicam † rite percipientis, corporis & sanguinis sui nutrimento planè Diuino, & salutis atque immortalitatis pleniſſimo, spiritus sancti opera nobis communicato, à nobis verò fidi, quasi animæ nostræ ore, excepto, ad æternam * vitam iugitur alamur atque sustentemur: vtrobiq; in vnum cum Christo corpus coalescentes. Ephes.5.d.26. Gal.3.d.27 Tit.3.b.5. *Ioh.6.d.35.f 51.54.55. 1.Cor.11.g.28.29. Ioh.6.f.51.54. &c.

M. Aliter ergò etiam quam per solam cœnam sese nobis Christus exhibet, arctissimaq; nos coniunctione sibi copulat. Rom.4.d.2.&5 5.b.8. 1.Cor.15.a.3. 2.Cor.5.c.14.15. d.21.

A. Christus tum se nobis authorem salutis in primis exhibuit, quum morti† sese pro nobis obiecit, ne nos merita morte periremus. Per * Euangelium item sese fidelibus exhibet, & clarè docet se panem esse illum viuum, qui de cœlo ad nutriendas sibi fidentium animas descendit. Sed & † in baptismo, vt antè est explicatum, Christus se nobis efficienter exhibuit, quòd nos tunc Christianos effecerit. *Mar.16.c.15.16. Ioh.6.d.35.e.47 48.f.58. Rom.1.b.16. 1.Cor.15.a.1. 2.Cor.4.a.4 Mar.16.d.16 Rom.6.a.3.&c. 1.Cor.12.b.13. Gal.3.d.26.27

M. *Neque minùs arcta coniunctionis vincula in Cœna esse dicis?*

A. In Cœna verò Dominica & illa, quam dixi, communicatio nobis confirmatur * & augetur etiam, dum quisq; eam ad se pertinere, & peculiari quadam ratione sibi Christū exhiberi, vt eo quàm pleniſſimè, coniunctiſſimeq; perfruatur, tum verbis, tum myſterijs diuinis certior fit: vt non animæ solùm noſtræ, † eius sacro corpore atque sanguine tanquam proprio suo alimento nutriantur: sed & corporibus etiam noſtris, quod vitæ ęternę symbolis communicent, quasi dato pignore, reſurrectionis atque immortalitatis certa spes confirmetur: quò tādem Christo* habitante in nobis, & nobis viciſſim in Christo manentibus, non modò vitam ęternam, sed & gloriam, quam ipsi dedit Pater, nos etiam per Christum in nobis manentē consequamur. Summa illa sit: sicuti non crassam alquam coniunctionem imaginor, ita arcanā & mirificam illam corporis Christi in Cœna communicationem arctiſſimam, certiſſimam, veriſſimam, & planè summam esse statuo.

Mat.26.c.26. 1.Cor.10.d.16. 2.Cor.11.c.14

Ioh.6.f.51.53. 54.&c

Ioh.6.f.54.56.57.& 17.d.22

M. *Ex ijs quæ iam de Cœna Dominica commemorasti, videor mihi colligere, eam non in hunc finem institutam esse, vt Christi corpus Deo Patri pro peccatis in sacrificium offeratur.*

Mat.26.d.26. 1.Cor.11.c.24. &c

A. Minimè verò ita offertur: nam ipse vt corpore suo † vescamur, non vt illud offeramus, cum Cœnam suam instituęret, prȩcepit. * Offerendi verò pro peccatis prȩrogatiua ad solum Christum, vt

*Heb.5.b.6.& 7.d.26.&c.& 9 c.11.12.14.9.25 &c.&.10.c.9 10.&c.

qui

qui æternus ille sit sacerdos, pertinet, qui & vnicum illud perpetuumq; sacrificiū, moriens in cruce pro salute nostra semel fecit, illiq; abundè in omne tempus satisfecit. Nobis verò nihil restat, nisi vt æterni illius sacrificij vsum fructūq;, nobis ab ipso Domino legatū, gratis animis capiam°: quod quidem in cœna Dominica maximè facimus. Heb.13.c.15.16.

M. Sacra igitur cœna, vt video, ad mortem Christi, eiusque in cruce perpetratum semel sacrificium, quo solo placatus nobis Deus efficitur, nos remittit.

A. Planissimè: nam panis, & vini Simbolis nobis confirmatur Christi corpus, * vt semel pro nobis, ad nos cum Deo in gratiam reconciliandos, hostia immolata fuit, sanguis eius semel ad eluendas peccatorum nostrorū maculas effusus: ita nūc quoq; fidelibus in sacra eius cœna † vtrumq; exhiberi: vt reconciliationem gratiæ ad nos pertinere certò sciamus, fructumq; redemptionis per mortem eius partæ capiamus atque percipiamus. Rom.5.b.8.& 6. b.10. 1.Cor.15.a.3. 2.Cor.5.c.14.15. 1.Pet.3.d.18. †Mat.26.c.16 17.18 Luc.22.c.19. 1 Cor.11.c.24. 25.26.

M. An ergò soli fideles corpore & sanguine Christi pascuntur?

A. Soli omninò: cum quibus enim corpus suum, ‡ cum ijsdem & vitam æternam, vt dixi, communicat. Ioh.6.f.52.53. 54.56.57.&c. Luc.24.f.39.

M. Quamobrem corpus & sanguinem Christi in pane & calice includi, aut panem, & vinum in substantiam corporis & sanguinis eius mutari non fateris?

A. Quia illud esset * veritatem corporis Christi Luc.24.f.39.

Ioh.20.g.25.27. in dubium vocare: Christum ipsum contumelia afficere: eos etiam qui sacramẽtum recipiunt, horrore perfundere, si vel corpus eius tam angusto loco includi, †aut in multis simul locis esse, * vel carnem eius in ore dentibus mandi, & perinde atque alium cibum, extenuari, atque mãducari imaginaremur.

Mat.28.a.6. Luc.24.a.6 Ioh.12.b.18.& 16.d.28. *Ioh.6.f.52.g 60.61.

M. *Cur ergò exitialis est impijs sacramenti communicatio, si huiusmodi mutatio non fiat:*

1.Cor.11.f.27. 28.f.29.&c. *A.* Quia ad sancta & Diuina misteria †per hypocrisin & simulationẽ accedũt, eáq; impiè cum Domini ipsius, qui ea instituit, summa iniuria cõtumeliáq; profanant.

M. *Nostrum igitur quid sit officium, vt rectè ad cœnam Dominicam accedamus, edisse re.*

1.Cor.11.f.26. 27.28.&c. †Ierem.24.b.7. & 29.c.13. Ioel.2.c.12.13. 16.17. †Esa.53.toto. Rom.4.d.25 1.Pet 2.d.24 *Luc.15.b.7.& 18.c.13. Rom.5.a.5.8. 9. 1.Tim.1.c.14. 15.16 †Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.24. 25.26. *1.Pet.1.d.21. 22 & 4.a.1.2.3. 2.Pet.2.d.20. 21.&c. Tit.2.d.11.12. 13.14 ‡1.Cor.10.b.17.

A. Illud ipsum quod Sacris scripturis docemur: vt videlicet nos ipsos * exploremus, num vera sim Christi membra.

M? Quibus id notis atque indicijs manifestè deprehendemus?

A. Primùm, si ‡ ex animo nos pœniteat peccatorum nostrorum, quæ Christum †ad mortem, cuius nunc mysteria nobis traduntur, adegerunt. Deinde si * certa spe de Dei per Christum misericordia, nos sustineamus, atq; nitamur, cum grata redemptionis per mortem eius acquisitæ † memoria. Præterea, si de vita * in futurum piè degenda seriam cogitationem & destinatum propositum suscipiamus. Postremò, cùm coniunctionis etiam, charitatisq; inter homines mutuæ ‡ symbolum in

cœna

cœna Dominica contineatur, si †proximos, id est, mortales omnes fraterno amore, sine vlla maleuolentia odióue, prosequamur. Mat.22.b.39. Luc.10.c.27. Ioh.13.d.34.35. Rom.13.toto.

M. *An quisquam ista quæ commemoras, omnia plenè perfectéq; præstare potest?*

A. Absolutio omnibus numeris perfecta, in qua nihil desideretur, *in homine, quoad hunc mundum incolit, inueniri non potest: neq; tamen imperfectio, qua laboramus, nos ab accessu ad cœnam Dominicam, quam imperfectionis nostræ atque imbecilitatis subsidium esse Dominus voluit, arcere debet: immò si perfecti essemus, nullũ inter nos ampliùs vlum cœna iam haberet. Huc tamen quæ dixi spectant, vt *pœnitentiam quisque, †fidémq; atq; † charitatem, quoad eius fieri potest, synceram, & sine fuco, ad cœnam accedẽs secum adferat. *Mat.19.c.21. Rom.7.d.18. 1.Cor.13.c.9 10.12. Phil.3.c.12.13 Ierem.24.b.7.& 29.c.13. Ioel.2.c.12.13. †Galat.5.a.6 Col.1.a.4.d.23. & 2.a.5

M. *Verùm quùm antea dicebas, ad fidei confirmationem valere Sacramenta, quomodo iam fidem ad ea adferendum esse dicis?* 1.Tim.1.a.5. 2.Tim.1.b.5. †Mat.22.d.39. Rom.13.toto. 2.Cor.6.b.6.

A. Minimè ista pugnant: † fidem enim in nobis inchoatam esse oportet: ad quam alendam & roborandam Dominus Sacramenta instituit, quæ ad *confirmandas & quasi obsignandas in cordibus nostris Dei promissiones, permagna momenta adferunt. †Rom.1.b.17. 1.Thes.3.c.10. 2.Thes.1.a.3. Heb.6.a.1. *Act.2.f.42. Rom.4.b.11.& 15.b.8.& 6.a.4. Gal.3.d.27. Eph.2.c.11.12.& 4.a.5. Col.3.b.11.12. 1.Pet.3.d.21.

M. *Superest adhuc vt dicas, ad quos propriè Sacramẽtorum pertineat administratio.*

A. Quùm pascendi verbo Dei gregis Dominici, †Sacramentáq; administrandi officia atq; munera †Mat.28.d.19 Mar.16.d.15.

Act 2.f.38.41.& 8.b.12.f.35.36. 37. sint inter se iunctissima, non est dubium, quin eorum administratio ad eos pertineat propriè, quib⁹ publicè docendi munus est mandatum. Nam vt in cœna Dominus * ipse publici ministri officio fungens, exemplum suum ad imitandū proposuit: ita baptizandi pariter atq; docendi munus Apostolis suis peculiariter delegauit.

*Mat.26. Mar.14. Luc.22. 1.Cor.11.

M. *Súntne promiscuè omnes nullo discrimine ad sacramenta à pastoribus admittendi?*

Mar.16.d.15.16 Act.2.f.41.& 8. c.12.g.37.& 18. c.8 *A.* Olim cùm adulti, †& natu grandiores ad religionem nostram accederēt, ne ad baptismum quidem admittebantur, nisi prius de eorū fide in præcipuis Christianæ religionis articulis constaret. Nūc quia infantes soli baptizātur, null⁹ potest adhiberi delectus. Diuersa est de Cœna ratio: ad quā cū non nisi adulta iam ætate, accedant, si quem indignum esse palam cōstiterit, is ad cœnam à pastore minimè est admittendus, quia sine Sacramenti id profanatione fieri non potest.

Mat.26.b.21. 22.&c. Mar.14.c.18. 19.&c. Ioh.13.d.26. 27.&c. M. *Cur Dominus igitur Iudam * proditorem à cœnæ suæ communione non arcebat?*

A. Quia eius impietas, vtut erat Domino cognita, nondum erat palàm nota.

M. *Hypocritas ergò ministri arcere non possunt?*

1.Cor.5.a. *A.* Non, quoad occulta eorum nequitia fuerit.

M. *Quùm ergò Sacramentis boni pariter ac mali promiscuè & communiter vtantur, quæ potest in illis certa esse atq; stabilis conscientiarum fiducia, quod tu paulò anteà affirmabas?*

A.

A. Quamuis † impij, quantum ad ipsos spectat, Dei dona in Sacramentis oblata non recipiant, sed respuant, & seipsos frustrentur, * pij tamen, qui per fidē Christum in illis, eiusq; gratiam quærunt, optima mentis conscientia, & cōsolatione gratissima, ex salutis, atq; solidæ fœlicitatis certa spe nunquam destituuntur, aut fraudantur.

Ioh.13.d.26.27. Rom.3.a.3.4. 1.Cor.10.f.21.22 *1.Cor.10.d.16 & 11.g.28.31

M. At si quos pastor indignos esse vel ipse cognouerit, vel clam admonitus fuerit, eos certè à communione licebit excludere?

A Tales & concionibus publicis, modò ne nominatim eos proferat, aut infamiam illis maculámue inurat, sed suæ tantùm conscientiæ suspicione, & coniectura eos perstringat, atque coarguat, & admonere debet, & priuatim grauiter etiā deterrere potest: arcere verò à cōmunione, nisi legitima ecclesiæ cognitio, iudiciumq; interceſſerit, non licebit.

M. Quod ergò remedium huic malo inueniendum est, atq; adhibendum?

A. In Ecclesijs benè institutis atque moratis, certa, vt* antea dixi, ratio atque ordo gubernationis instituebatur atq; obseruabatur. Deligebantur seniores, id est magistratus ecclesiastici, qui disciplinam ecclesiasticam tenerent, atque colerent. Ad hos authoritas, animaduersio, atque castigatio censoria pertinebant: † hij adhibito etiam pastore, si quos esse cognouerant, qui vel opinionibus falsis, vel turbulentis erroribus, vel anilibus superstitionibus, vel vita vitiosa flagitiosaq; magnam

Pag.92. Mat.18.c.15. 16.17. Act.14.d.23.& 15.a.4.6.d.22.24 & 20.d.17.f.28. 1.Cor.6.a.1.2.& 12.d.28.& 14.e 26.g.40. 1.Tim.5.c.17. Tit.1.b.5. †1.Co.5.a.1.4. 5.& 11.c.16.d 18.&c.

publicè offenſionem Eccleſiæ Dei adferrent, quiq; ſine cœnæ Dominicæ profanatione accedere non poſſent, eos à communione repellebant, atq; reijciebant, neque rurſum admittebant, donec pœnitentia publica Eccleſiæ ſatiſfeciſſet.

M. *Quis debet eſſe pœnitentiæ publicæ modus?*

A. Qui falſarum opinionum commentis, pietatem veram †lædere, & religionem labefactare cōnātur: aut vitioſa atque flagitioſa vita graues & publicas offenſiones concitarunt, eos quum eſt, Eccleſiæ, cui ita facta eſt offēſio, publicè ſatiſfacere, id eſt, ſuum coram tota congregatione peccatū ingenuè agnoſcere & confiteri, palamq; teſtari, ſibi ex animo dolere, quòd Deum Opt. Max. tam grauiter offenderint: religionem Chriſtianam, quam ſunt profeſſi: Eccleſiam, in qua cenſebantur, quantū in ipſis quidem fuerat, ignominia affecerint: quodq; non peccato ſolùm, ſed pernitioſo etiam exemplo alijs nocuerint: à Deo primùm, deinde ab eius Eccleſia veniam ſe petere atque precari.

1.Cor.10.g.32 Tit.3.c.10.11. 1.Theſ.5.c.14. 2.The.3.d.34.15 *2.Cor.2.b.6. & 7.c.9.10.

M. *Quid deindè fiet?*

A. Poſtremò, vt in eccleſiam, è qua ſuo merito electi ſunt, & ad ſancta eius miſteria rurſum admittātur ſuppliciter poſtulare, atque orare debent. in ſūma, eā adhiberi in pœnitētia publica moderationē oportet, vt neq; ſeueritate nimia, qui peccauit, animum deſpōdeat: neq; rurſum facilitate nimia, eccleſię diſciplina labatur, atq; eius imminuatur authoritas, cæterię; ad ſimilia audenda animētur atq; incitentur. Sed vbi ſeniorum, paſtoriſq; iudicio, & eius, qui peccauit, caſtigationi, & exemplo aliorū ſatisfactum fuerit, rurſum ad communionē eccleſiæ,

2.Cor.2.b.6. 7 8.11. 2.Cor.2.b.6. 10.

siæ, qui erat excommunicatus, admittebatur.

M. *Video te, fili mi, prima Christianæ pietatis institutione benè formatum esse, eiusq; summam memoria tenere. Superest vt ad hanc cognitionis piæ regulam vitam tuã ita dirigas, ne frustrà ista didicisse videaris. Non enim qui audiũt* tantùm, intelligunt q; verbum Dei, sed qui dei voluntati obsequuntur, atq; imperio eius obtemperant, beati erũt. Immò seruus ille, qui Domini voluntatem nouerit, neq; obsecundarit, † grauiùs vapulabit: adeò nihil potest pietatis, religionisq; veræ intellegentia, nisi vitæ etiam integritas, innocentia, atque sanctitas accedant. Agè igitur mi fili, omni cura & cogitatione in hoc incumbe, vt ne in officio labaris, aut ab hac piæ vitæ norma, atq; præscriptione vnquam aberres.* *Conclusio cum exhortatione.*

Mat.7.d.21.& 12.d.50. Luc.11.d.28. Rom.2.c.13 Iacob.1.d.22.23 24.&c. †Luc.12.f.47 Iacob.4.d.17.

A. Dabo operã venerãde præceptor, & nihil prętermittam, quantum quidem facere, & omni ope atq; opera eniti possim, quo professioni nominiq; Christiano respõdeã. Sed & à Deo optimo maximo supplex precibus & votis omnibus semper exposcam, ne cœlestis doctrinæ suæ semen, in animo meo quasi arido* sterilię; solo exceptum perire sinat: sed gratiæ suæ † Diuino rore cordis mei siccitatẽ, sterilitatémq; ita irriget atq; fœcũdet, vt vberes pietatis fructus feram, in regni cœlestis* horreũ & cellam condendos, atq; reponendos.

Mat.13.a.4.5.6. 7.c.19.20.21.22. †Psal.1.a.3.& 104.c.13. Mat.33.a.8.c.23 1.Cor.3.b.6.7. *Mat.3.c.12 Luc.3.c.17.

M. *Ita facito mi fili, neq; dubita, quin vti hãc mentem voluntatemq; † Deo duce suscepisti, ita studij huius tui, conatusq; pij euentum & exitum, quem optas atque expectas, id est, optimum, fœlicissimumq; reperturus sis, atque habiturus.*

1.Cor.3.b.5. Phil.2.b.12.13

FINIS.

VOCABVLA NOSTRATIA,
& loquendi formæ Christianorum propriæ, in quibus à communi more verborum Latinorum discessum est, ex literarum ordine sequuntur.

A.

ANgelus, Græca vox. Latinè nuntius, internuntius, legatus, index.

Angeli, id est spiritus, vel mentes cælestes, nostrum: veteres Græci Dæmonas, Latini genios vel lares appellarunt.

Animalis homo: vide caro.

Apostolus, Græcè, Latinè legatus.

B.

BAptismus: vide Sacramentum,

Benedicere: vide maledicere.

Blasphemia Græc. Latinè, execratio, maledictum max. in Deum.

C.

COelum, in singulari numero, potiùs quàm in plurali cœlos vsurpare solet Cicero.

Caput, pro præcipua parte, membra, pro alijs partibus rei alicuius, vt & corpus, pro vniuersitate aut societate populi vsurpant Cicero & Liuius: vt totum corpus Reipub. curare, vnum corpus Reipub. esse, Ciuitatis corpus, vnũ corpus, concilium q̃ totius Peloponesi, Cice. Cur non ecclesiæ corpus, id est piorum vniuersitas, vel Respub. Christiana? vnius corporis esse, id est societatis: Liuius. Christus ecclesiæ caput, nos ecclesiæ mẽbra: Latinitas in his est ferenda. At corpus Christi, pro ecclesia, & piorum vniuersitate: & nos membra Christi, aut membra corporis Christi locutiones nostræ propriæ sunt.

Caro, pro genere humano: vt omnis caro fœnum: nostrum.

Caro itẽ pro vitiosa & corrupta natura: & carnalis vel animalis, vel vetus homo, pro tali natura prædito: sic filij iræ, id est, in grauissima apud Deũ offensa. Carnẽ, mẽbra terrestria mortificare, carnem crucifigere, veterẽ hominẽ deponere, exuere, crucifigere, expugnare vetus fermẽtũ: nostra sunt propria. Et cõtrà, spiritus, spiritualis, vel spiritualis, nonitas spiritus no-

mus,

uus homo, noua creatura, renouari ſpiritu, ambulare ſecũdum ſpiritum, noua cõſperſio, nouum hominem induere, regenerari, regeneratio, regeneratus, renaſci, renatus, apud noſtrates vſurpãtur, quum naturæ vitioſæ reparationem, vel renouationem, aut hominem diuina virtute, mente, vel diuino conſilio præditum, diuino ſpiritu vel numine afflatum, aut inſtinctum cœleſti vel diuino afflatu, inflatu, vel inſtinctu motum, vel actũ, & vera pietate diuinitùs imbutum, ſignificamus. Gratia Dei pro diuino afflatu, inſtinctu, vel virtute: noſtrum.

Catechiſmus. vel potiùs Catecheſis, Græc. Latinè, Prima inſtitutio: vt & Catechumeni, Catechizatio: noſtratia.

Catholica, vide Eccleſia.

Certitudo, & incertitudo, vide Credo.

Claues, claudere, recludere cœlum, ligare, ſoluere peccata, vel peccatores, metaphoræ noſtræ: vt ſunt etiam retinere, vel detinere peccata, pro, non condonare: noſtratia.

Cõcupiſcẽtia. i. rerũ malorũ appetitus, vel appetitio: noſtrũ.

Contritio, vide pœnitentia.

Corpus Chriſti, pro Eccleſia, & piorum vniuerſitate: noſtrum. vide Caput.

Credo, cum accuſatiuo, & præpoſitione, noſtrũ: vt credere in Deũ. i. Deũ verè agnoſcere, illi fidẽ habere, illi cõfidere, ſpẽ & fiduciã omnẽ in illo collocare: nã hæc omnia ſimul cõplectitur. Credo itẽ, cum ſolo accuſatiuo: vt Credo reſurrectionẽ mortuorum, & vitã æternã, id eſt, certò expecto, vel ſpero: noſtra ſunt. Fides itẽ cùm nõ ſolùm Dei cognitionẽ, & credulitatem, ſed & fiduciam quoq; in Deo ſignificat, & fidelis pro tali fide prædito: & cõtraria, infidelitas, infidelis, noſtra ſunt propria. Propiùs accedũt ad latinitatẽ hoc ſenſu, diffidẽs, diffidẽtia, incredulus, incredulitas: ſic ſuſpẽſus, incertus, dubius, obſcura ſpe pẽdẽs, pro infideli, latina ſunt. Certitudo & incertitudo, parùm vſitata Latinis. Fides eſt firma opinio, Fiducia, Fidẽtia, firma animi cõfiſio, Ciceroniana ſunt: verùm ea fidẽ noſtrã plenè nõ explicant, ſed eius duntaxat partẽ ſignificant. Credo, fido & ſpero, ſæpè in noſtra religione finitimæ ſunt ſignificationis, quã his ferè formis latini exprimunt. Eſt mihi fiducia, eſt firma animi confiſio in Deo. Eſt mihi ſtabilis Diuinæ per Chriſtum

beneuolentiæ fiducia. Spes omnis resídet, ſpem omnem colloco in Deo, in Christo. Spem certam concipio, ſuſtineo me, & nitor ſpe veniæ, immortalitatis, vitæ ſempiternæ. &c.

Creo, creatio, creator, conditor, effector, fabricator, artifex, opifex, ædificator mundi Deus: ſic effectio, fabricatio, artificium: Ciceroniana ſunt. Opificium Varro, non Cic. Creatura verò Latinis inauditum. Ex argilla, lutoq; fictus homo. Hominẽ humo excitatũ, celſum & erectum cõſtituit. Hominẽ generauit, & exornauit Deus. Animũ ex ſua mẽte & diuinitate genuit Deus. Deus parens huius vniuerſitatis. Lucẽ qua fruimur, ſpiritũ quem ducimus, cõmoda quibus vtimur, à Deo nobis dari videmus: modi loquendi ſunt apud Cic.

Crucifigo, crucifixus. Quintil. Plin. Suetony ſunt, nõ Ciceronis. Paſſio Chriſti, pro eius ſupplicio, cruciatu, & morte: ſic paſſus abſolutè, ſine alia voce adiũcta, noſtratia ſunt. Multa grauia, horrenda paſſus: Latin. De Chriſto crucifixo, aut paſſo, ſic Latinè dici poteſt. Chriſtus in crucem ſublatus, vel actus, crucifixus, cruce affectus, innocẽs pro nocentibus pœnas luit: alieni peccati pœnas ſuſtinuit, pertulit, perſoluit: ſupplicium pro nobis pertulit: ſupplicio, cruciatu, cruce, morte affectus eſt, pro peccatis noſtris pœnas pendit, dependit, tulit.

D.

Dæmones Græcè, lares Cicer. Ethnici in bonam partem accipiunt.

Dæmones: id eſt, mentes, vel ſpiritus impij & malitioſi: noſtrum.

Deïtas, noſtrum: Diuinitas, Numen diuinum. Cicer.

Diabolus Græc. Aduerſarius, Budæo: Calumniator, Eraſmo: deceptor, delator.

Dilectio pro amore, vix audita Latinis.

Dilectus. Virg. & Ouid. dilectiſſimus, Statij.

E.

Eccleſia, Græcum: Latin. congregatio. Eccleſia Catholica: Latin. vniuerſa cõgregatio, vniuerſitas piorum hominum: vniuerſitas legitur lib. ad Herenniũ. Reſpub. Chriſtiana, vel Chriſtianorum.

Electi Dei, ſubſtantiuè, pro electi a Deo: noſtrum. Sic prædeſtinari

destinari prædestinatio, prædestinatus, præscientia, præscitus, verba sunt nobis peculiaria, Cicero. Deus non ignorat ea, quæ ab ipso constituta & designata sunt: id est, Deus præscit prædestinata, vt nos loquimur. Præscisse oportuit. Terent.

Effectus, substantiuè, Plin. Propertij, non Cic.

Effectio, euentus, euentum, & euenta in plu. Cic.

Essentia, & substantia, Plauti, Quintiliani, Plinij, non Ciceronis.

Ethnici, Græc. Gentiles, Gētes, pro alienigenis, impijs, idololatris, alijs quàm Christianis, aut Iudæis: nostræ voces sunt.

Euangelium, Græc. Latinè bonum nuntium: apud nos sacras Noui Testamenti historias, & scripturas significat.

Euangelista, scriptor Euangelij, quales fuerunt illi quatuor: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes: vel qui de Euangelio concionatur apud populum: nostrum.

Excommunicare,, pro Ecclesia eijcere, expellere, vel arcere: nostrum. Sic, Excommunicatio, pro expulsione vel eiectione.

F.

FIdes, vide Credo.

G.

GEntiles, vide Ethnicus.

Glorificare, vide sanctificare.

Gratitudo, Latinis hominibus inaudita: Ingratitudo inusitata:

Gratus, & ingratus, Latina sunt.

Gratia Dei, vide Caro, in fine.

H.

HYpocrisis Græc. Latinè Simulatio, alienæ personæ simulatio: hypocrita, simulator alienæ personæ.

I.

IEsus, Hebraicè: Latinè seruator.

Idolum, Idololatra, Idololatria, Græc. Lat. simulachrum, simulachrorum cultor, & cultus. Idololatria latiùs apud nos patet, omnē Diuinum cultum cuiquam, præterquam soli Deo, habitum significans.

Imperfectio, & increatus, Latinis inusitata sunt.

Incomprehensus a Cic.

Incomprehensibilis, ab alijs vsurpatur.

Incorporeus, incorporalis. Quintil. Senec. Gel. non Cic.

Inferna absolutè sine substantiuo addito, nostrum: vt Descendit ad inferna: ad inferos Latinè.

Infidelis, Infidelitas: vide Credo.

Inobedientia, inobediens, nostra: inobsequens, Sene. in hippol. minùs obsequens, minùs obediens, Lat.

Interior, intimus, a Latinis vsurpantur, sed non internus: quum tamen externus, extrarius, extraneus vsitata sint.

Inuisibilis, vide Visibilis.

Inuoco, oro, precor, Latina. Inuocatio, oratio, pro precatione, precibus, aut votis, intercedere item & intercessio, nostra. Diuinum numen scelere violatum precibus placare. Cic.

Iustificare, vide Sanctificare.

Iusiurãdum Latina vox est, iuramẽtum Latinis inusitatũ.

Lauacrum apud Claud. & Gell. Lauatio apud Ciceronem legitur.

M.

Malitia, κακία, quam vitiositatem Cicero mauult appellare, quàm Malitiam. Malitiam enim certi cuiusdam vitij, vitiositatem omniũ nomen esse. Sic κακίας, vitia mauult, quàm malitias nominare.

Maledicere, vna vox, nostrũ: pro execrari, deuouere, diris deuouere, diras obnuntiare: Cicero. Maledictus itẽ pro execrando, execrabili & detestabili, & maledictio pro execratione, nostra sunt. Sic benedicere, i. fausta precari, vel benè ominari. Benedictus item, & benedictio, nostratia.

Maledicus, maledictio, maledictum, pro probro aut conuitio, vsitata: maledicentia vix inuenitur, quum maleficentia latinum sit.

Mundere & Mandi, Cic. Manducare rarum. Manducari vix inuenitur.

Mediator, p aduocato aut patrono, nostrũ. Intercessor apud Senecã, p mediatore: sed aliud Ciceroni significãt Intercessor, & intercedere. Deprecator, pacificator, pacis interpres. Cic.

Membra Christi, aut Mẽbra corporis Christi, locutiones

nostræ

nostræ sunt. vide Caput.

Minister Dei, minister Ecclesiæ, vel minister Ecclesiasticus, pro eo quē Sacerdotē dicimus, vsurpari possūt. Sic enim Cicero loquitur. Ministri publici Martis, atque ei Deo cōsecrati.

Mortifico, Mortificatio: vide Caro.

Mundani pro impijs. Mūdus, pro impiorum vniuersitate, Seculum pro Mundo, nostratia. Res mundanæ, res incertæ, lubricæ, fluxæ, fugaces, caducæ. Cic.

O.

OBseruare leges, Cic. Obseruator legis, vix legitur apud Lat. Omnipotēs, Plautus & Cicero, ex veteri poëta. Omnipotentia, nostrum. Præpotēs, omnium rerū præpotens Deus. Cic. Immensa, infinita, interminata magnitudo, potentia, &c.

Oratio, vide Inuoco.

P.

PEccator pro nocente, sonte, impio, nefario: nostrum.

Peccatum originis, originale peccatum: nostratia. Origo peccati, Ouidius. Origo boni, Cice. Natiuum malum, insitum in natura malum. Cic. Naturale malū, Ouid. Cur non & naturale peccatum? Natura corrupta, Quintil. Natura mendosa, Hor. Natura deprauata. Natura improbi, contra naturam deprauati. Cic.

Passio, passus, vide Crucifigo.

Persona in trinitate: nostrum.

Pœnitentia, Liuius, Plinius. Ex conscientia peccatorū timor. Cice. Pro quo nostri quidā contritionis nomine vsi sunt. Resipisco vsitatum, resipiscentia inusitatum Latinis.

Prædestinatio, præscientia, vide Electi.

Profano, profanatio: Liuius, Plinius, nō Cicero. Violare sacra, Cicero. Violatio templi: Liuius. Violator tēpli: Ouidius.

Propheta, & prophetia, Græc. Lat. Vates, vaticinatio, prædictio diuina. Propheta, pro sacrarū literarū interprete: nostrū.

Proximus, vicinus, frater, charitatis vocabula, nobis sunt peculiaria. Frater eum, qui eandem nobiscum religionem profitetur, significat. Proximus & vicinus, vniuersitatem humani generis complectuntur. Fraternus amor, pro mutuo amore Christianorum: nostrum.

R.

Remissio pœnæ, apud Cic. sic & culpæ remissio dici potest. Resipiscentia, vide pœnitentia.

Resurgo, Liuius, & Ouidius. Reuiuisco, rediuiuus, Cic. Resurrectio, carnis resurrectio: nostra. Excitare aliquem à mortuis. Excitatio corporum à mortuis: pro conditione vitæ mortalis, immortalitatem consequi, Cic.

S.

Saluare, saluator, saluatio, Latinis inaudita. Seruare, seruator, seruatrix, conseruator, conseruatrix, conseruatio, liberator, liberatio, Latina sunt, Redẽptor, id est, seruator aut liberator: nostrum. Restitutor salutis. Cic.

Sacramentũ, pro mysteriis Diuinis: nostrum. Baptismus Græc. Lati. immersio vel instinctio, lauatio salutaris, expiatio aqua salutari, Cœna Domini. vel Dominica, communio, Eucharistia, Græcè, Latinè gratiarum actio.
Lauacrum Claud. & Gell. Lauatio, Cic.

Sancti, sanctorum, sine substantiuo addito, inusitatum Latinis. Sanctificare, Sanctificatio: Glorificare, Glorificatio: Iustificare, Iustificatio, nostratia sunt. Sãctitas, sanctimonia, sanctitudo: Latina.

Sanctificare, & glorificare ad Deum relata: vt sanctificetur nomen tuum, nostra. Sanctè colatur, gloria, honore afficiatur: Gloria Dei, vel nomen Dei amplificetur, celebretur, laudibus celebretur, amplitudo eius illustretur, Ciceronis & Liuij sunt.

Sanctificare & iustificare, ad homines relata: vt Deus suos iustificat, sanctificat, nostra. Sanctos atque integros facit, efficit, reddit, sanctitati, innocentiæ atque integritati, vel in sanctitatem, atque innocentiam restituit, sanctorũ atque innocentium loco habet, ponit, collocat, damnatos in integrum restituit &c. Latina. Fide, vel per fidem iustificamur, nostrum. iustitiæ fundamentum fides: virtutum omnium fundamentum fides. Cicero. Iustificus, qui iusta facit, Catullus: Poëticum est.

Spiritus, spiritualis, vide Caro.

Scriptura, apud Ciceronem, ferè pro stylo vsurpatur: Sic tamen

tamen alicubi loquitur, plura etiã verbo, quàm scriptura mãdata dedimus: In Rhetorica ad Herennium, & Terent. propiùs ad nostrũ sensum accedit. Sacræ literæ: profana pagina, Claud. cur non & sacra pagina?

Verbũ Dei pro sacris literis, nostrũ: Verbũ veritatis pro sacra scriptura quid ni? vt verbũ voluptatis apud Ciceronẽ. Psal.119.43 Iacob.1.c.1.

Sensibilis, vide visibilis.

Subditus, vel subiectus absolutè sine sustantino, pro eo, qui paret, nunquam a Cic. vsurpatur. Parcere subiectis. Virg.

Substantia, vide, Essentia.

T.

TEntatio, pro solicitatione ad vitia: & inducere in tentationem, vsurpatur à nostris. Noui morbũ tentationes: Cic.

Tractatio vsitatior apud Cicer. quàm tractatus: &, Artis, Philosophiæ, &c, tractatio vel tractatus: potiùs quàm tractatio vel tractatus de arte, philosophia. &c.

Traditiones, pro doctrinis aut inuẽtis humanis, pro opinionum commentis futilibus, & cõmentitijs sententijs, fabulis, nugis: nostrum.

Trinitas nostrũ. Trinus, ternus, vel terni potiùs. Triplex, triplus, Latina sunt: verùm hîc, vt alibi sapè, pietatis potiùs, quàm Latinitatis rationem habere oportet.

V.

VEnerandus, ad Deum & religionem ferè semper: honorãdus, ad homines refertur à Cic. Reuerendus, reuerendissimus, in titulis consuetudini condonantur.

Verbum Dei, vide scriptura.

Vetus homo, vide caro.

Vindicatio Cic. Vindicta, vltio, Quintil. & alij.

Vnitas, Col. Plin. non Cicero.

Vita noua, pro innocẽtia: nostrum. Latinè, studium innocentiæ atque sanctitatis. Auocare animũ à vitijs, à peccatis: prauos affectus & appetitus vitiosos frænare. Cic. Karum est quoddam genus eorum, qui se à corpore auocant, & ad diuinarum rerum cognitionem cura omni, studioq; rapiuntur.

Visus rarò, aspectus sapè apud Cicer.

Visibilis, & sensibilis, Plinij, non Ciceronis: conspicuus, aspectabilis,

pectabilis, spectabilis, sub oculos, sub aspectum cadens, vel veniens, sub oculorum sensum cadens, sub sensibus, in sensum cadens, in sensum cernendi cadens, percipere sensibus, Ciceronis sunt. Inuisibilis, inconspicuus vt gratia inuisibilis, Latina non sunt: occultus, abditus, tectus, non conspicuus, Latina sunt.

Z.

ZElotypus, vel Zelotes potiùs, & Zelotypia, Græca sunt, Socij impatiens, socij impatiētia, Plinij sunt potiùs quàm Ciceronis. Zelotypia, inquit Cicero, est ægritudo ex eo, quòd alter potiatur eo, quod ipse concupierit.

¶*FINIS.*

LONDINI

Apud Iohannem Dayum.

Anno. 1576.

¶Cum gratia & Priuilegio Regiæ Maiestatis.

gone, your mother is goinge, and you poꝛe ſoules muſt bide behinde to abide the bꝛunt and bitter blaſtes of this wꝛetched woꝛld. Ah if the loue which I bare my huſband had not bæne exceeding great, nature would haue cauſed mee to haue had ſome care of you, and foꝛ your ſakes to haue ſuffred my ſelf ſometime longer to liue, but now as I haue ſhewed my ſelfe a louinge wife, ſo haue I ſcarce ſhewed my ſelfe a naturall mother. But alas it was reaſon I ſhould pꝛefer him bæfoꝛe you, who was the autoꝛ of you, and who bleſſed mee with you. Well I ſee nowe my time is come, my tounge begins to fayle, come dere childꝛen and take your laſt conge of your loſt mother, god ſhield you from ſhame, god pꝛeſerue you from perill, God ſend you moꝛe pꝛoſperous foꝛtune thē your poꝛe parents had. And thus farewell my fruit, farewell my fleſh, farewel ſweet babes, and O welcome my Synnatus, whom I ſee in the ſkies ready to receiue mee and ſo in ſoꝛrow and ioy ſhee gaue vp the ghoſt.

Now I would wiſhe you blazing ſtarres which ſtand vpon your chaſtity to take light at this lot, to take heed by this harme, you ſee the huſband ſlaine, the ruffian fled, the louer poyſoned, the wife dead, the friends comfoꝛtles, the childꝛen parentleſſe. But it is naturally incident to women to enter into extremities, they are either to louing oꝛ to lothing, to courteous oꝛ to coy, to willing oꝛ to wilfull, to mercifull oꝛ to merciles to foꝛward oꝛ to froward, to friendly oꝛ to fœndly, the meane they alwayes meanely account of. Otherwiſe ſhee might with reaſon ſoner then rigour haue repꝛeſſed his rage. But howſoeuer my woꝛds run I would you ſhould take them to tend altogether to her diſpꝛaiſe, foꝛ as I muſt condemne her cruelty, ſo can I not but commend her conſtancy, and chaſtity, and thinke her woꝛthy to bee compared to Lucrece, Penelope, oꝛ what woman ſoeuer that euer had any pꝛeheminence of pꝛaiſe foꝛ her vertue. And I would wiſhe my gallant youthes which delight to gaze in euery

gariſh